

PROJEKTAS VP1-2.2-ŠMM-04-V-01-001

**„MOKYMOSI KRYPTIES PASIRINKIMO GALIMYBIŲ DIDINIMAS 14-19 METŲ
MOKINIAMS, II ETAPAS: GILESNIŠ MOKYMOSI DIFERENCIJAVIMAS IR INDI-
VIDUALIZAVIMAS, SIEKiant UGDYMO KOKYBĖS, REIKALINGOS ŠIUOLAIKI-
NIAM DARBO PASAULIUI“**

Meninio ugdymo turinio modernizavimo veikla

METODINĖS REKOMENDACIJOS APIE IKT IR INOVATYVAUS MOKYMO METODŲ TAIKYMĄ MOKANT FOTOGRAFIJOS

Parengė: Rasa Buividavičienė,
dr. Eglė Jaškūnienė

Priėmė: Veiklos vedėja
Žydrė Jautakytė

Projekto vadovė
Sonata Likienė

2012 m. sausio 12 d.

IVADAS

Metodinė medžiaga yra skirta vidurinių mokyklų mokytojams, mokantiems vyresniųjų klasių mokinius fotografijos. Ši metodinė medžiaga skirta mokytojams, pasiryžusiems supažindinti jaunimą su fotografijos kūrybos paslaptimis ir nuvesti juos iki baigiamojo projekto gynimo.

Medžiaga pateikiama keturiuose skyriuose. Pirmajame „Kūryba ir technika“ supažindinama su fotografavimo įranga, technika ir technologija bei jų panaudojimo subtilybėmis, kuriant estetiškai patrauklią ir prasmingą fotografiją. Skyriuje „Fotografijos istorija“ pateikiami bendri pasaulinės fotografijos raidos bruožai, nurodomi žymiausi kūrėjai. Trečias skyrius „Fotografijos panaudojimas“ pristato fotografijos funkcionavimo šiuolaikinėje visuomenėje sritis, jų raiškos, informacinių bei komunikacinių savybių ypatumus. Paskutinė Metodikos dalis skirta praktinėms užduotims, kurios pateikiamos pagal temas. Užduotys yra rekomendacinio pobūdžio, todėl kiekvienas mokytojas gali jas gali rinktis savo nuožiūra. Kiekvieno skyriaus gale pateikiamas literatūros sąrašas. Jis taip pat yra rekomendacinio pobūdžio.

Rengėjos

Rasa Buivydytė

Dr. Eglė Jaškūnienė

TURINYS

1 dalis.....	4
KŪRYBA IR TECHNIKA.....	4
1.1. Aparatūra ir įrengimai.	4
1.2. Pagrindiniai kompoziciniai principai.	15
1.3. Fotografijos funkcijos, darbo metodai ir žanrai.....	22
1.4. Kompiuterinių programų naudojimo tikslai ir galimybės	28
2 dalis.....	33
FOTOGRAFIJOS ISTORIJA.....	33
2.1. Senoji fotografija	33
2.2. Fotografijos eksperimentai tarpukariu.....	36
2.3. Reportažas tarpukariu	38
2.4. Pokario dokumentika.....	39
2.5. Fotografija postmodernizmo periodu.	41
3 dalis.....	45
FOTOGRAFIJOS PANAUDOJIMAS	45
3.1. Fotografija dizaine ir internete (lankstinukas, skrajutė, skirtukas ir kt.).	46
3.2. Fotografija reklamoje (plakatas, smulkioji reklama ir kt.).	48
3.3. Foto iliustracija (foto albumai, knygos, periodika).	48
3.4. Foto paroda	50
4 dalis.....	53
PRAKTINĖS UŽDUOTYS.....	53
4.1. Kūryba ir technika	55
4.2. Fotografijos kompozicijos principai	58
4.3. Fotografijos kūrybos metodai ir žanrai.....	60
4.4. Kompiuterinės manipuliacijos.....	66
4.5. Fotografija dizaine ir internete	68
4.6. Fotografija reklamoje	68
4.7. Foto paroda	70

1 dalis

KŪRYBA IR TECHNIKA

Tikslas – kūrybiškai panaudoti fotografijos aparatūrą ir įrenginius fotografuojant, skatinti juos pasigaminti patiems, pakeisti buityje naudojamais daiktais, medžiagomis.

Mokiniai šių užsiėmimų metu turėtų įgyti teorinių žinių apie fotoaparatus sandarą, jų veikimo principą, jų įvairovę. Aptarti fotografų naudojamas papildomas priemonės, kuriant fotografiją.

Mokiniams iškeliamas uždavinys praktiškai išbandyti fotografavimo ypatybes skaitmeniniais, juostiniais fotoaparatais, fotografuojant naudoti fotografijos įrenginius: filtrus, fotografinius stovus, ugdyti įgūdžius dirbant su blykste ir jos įvairiais papildomais priedais (naudoti profesionalias ar savo pasigamintas šviesos sklaidytuvus (difuzorius), skėčius (reflektorius), stogelius). Pasieltikus fantaziją ir pasirinkus įvairių buitinių daiktų (pavyzdžiui galima panaudoti veidrodį, CD kompaktinę plokštelę ir kita), medžiagas (pavyzdžiui spalvoto plastiko gabalėliai, panaudotos foto juostelės ir kita) išbandyti efekto sukūrimo principą fotografijoje, kuriuos galima sukurti naudojant profesionalias fotografavimo priemones.

Šios programos dalies praktinių užsiėmimų metu reikėtų koncentruotis ne tik fotografavimui ir ciklų kūrimui, bet ir supažindinti mokinių su galimybe patiems pasigaminti vieną ar kitą įrenginį, pavyzdžiui mokytį pasidaryti fotoaparatus (pinhole)*, objektyvą*, įvairius šviesos skaidymo priedus*. Tai skatintų mokinius domėtis fotografinės technikos sandaros ypatybėmis, skatintų taikyti ne tik pirktas priemones, bet ir ugdytų gebėjimą jas pakeisti paprastesnėmis priemonėmis, bei skatintų taikyti kūrybišką požiūrį į kadro komponavimo galimybes, kuriant meninę nuotrauką.

1.1. Aparatūra ir įrengimai.

Šiandieninėje rinkoje yra gausus pasirinkimas fotoaparatus, bei priedų, tai klaidina žmones. Dažniausiai pirkėjas pasimeta tokiaame pasirinkime. Todėl renkantis fototechniką svarbu akcentuoti ko žmogui reikia.

Nagrinėjant šią sritį mokytojas turi supažindinti mokinius su fotografinės aparatūros ir įrengimų įvairove, jų galimybėmis kuriant kokybišką fotografiją. Pamokų metu turėtų aptarti svarbias fotoaparato detales - diafragma, užraktas, vaizdo ieškiklis – jų svarbą fotografavimo procese. Palyginti skaitmeninius ir juostinius fotoaparatus. Išskirti pagrindinius parametrus renkantis fototechniką. Aptariant fotografijos pagrindus reikėtų supažindinti ir su fotografiniais įrengimais jų įvairove: objektyvais (plačiakampiais, kintamo židinio nuotolio(KŽN));ilgo židinio nuotolio (IŽN) objektyvais), blykstėmis (įmontuojamomis, portatyvinėmis (nešiojamomis), papildomomis blykstėmis), šviesos sklaidytuvais (difuzoriais), skėčiais (reflektoriais), stogeliais, fotografiniais stovais, filtrais.

Aptartas teorines žinias reikia įtvirtinti praktiškai. Tokių užsiėmimų pradžioje rekomenduotina pasikartoti praeitą medžiagą. Tam galima panaudoti susikurtą testą, vykdyti apklausą, naudoti vaizdines priemones – pavyzdžiui, pateikiant išardyto fotoaparato detales, prašyti mokinių jas apibūdinti bei paaiškinti jų svarbą fotografuojant.

Naujų technologijų amžiuje, tobulėjant naujoms technologijoms, kurti tampa paprasčiau. Fotografuoti galima daug greičiau – vos paspaudus skaitmeninio fotoaparato ar mobilaus telefono mygtuką. Dabar tiek daug galimybių, kad sunku jose susivokti. Bet norint padaryti įdomių nuotraukų ne visada reikia pirkti brangų fotoaparata ar turėti daug fotografavimo įrangos. Svarbiausia yra tai, kaip jus matote pasirinktą objektą, kaip jį sukomponuojate kadre. Juk į fotografiją reikėtų žiūrėti kaip į meno kūrinį, o tai daugiau nei tik mygtuko spragtelėjimas. Nors būtų klaidinga manyti, kad nereikia išmanyti foto technikos, jos ypatybių, nes vien gebėjimas pastebėti tai ką galima būtų įamžinti gali sutrukdyti technikos neišmanymas.

Šiandieninėje Foto technikos pasiūloje sunku susivokti, nes atsiradę skaitmeniniai fotoaparatai ne tik pakeitė mėgėjų, bet ir profesionalų fotografavimo techniką. Svarbiausiu praėjusio amžiaus atradimu fotografams tapo veidrodinis fotoaparatas su keičiamais objektyvais, kuriame naudojama 35mm pločio juosta. Nors vaizdo fiksavimo būdas skiriasi, pagrindinės fotoaparato valdymo funkcijos beveik nepakito. Dauguma skaitmeninių fotoaparata atrodo ir veikia kaip tradiciniai juostiniai fotoaparatai, jų konstrukcija iš esmės nepakito.

Norint sėkmingai fotografuoti reikia suprasti: pagrindinius fotoaparato veikimo principus, kokio tipo objektyvą, apšvietimo sistemą pasirinkti vienoje ar kitoje situacijoje, kokie skirtingų fotoaparata tipų privalumai ir trūkumai. Juo daugiau pažinsite savo aparato galimybes tau daugiau dėmesio galėsite skirti komponavimui, apšvietimui.

Jeigu išardytumėte fotoaparata ir išimtumėte iš jo visas elektronines dalis tai pastebėtumėte, kad visų fotoaparata konstrukcijos pagrindas yra vienodas. Šiuolaikinis fotoaparatas susideda iš tokių pagrindinių dalių:

- šviesą nepraleidžiančio korpuso;
- objektyvo, kuris vaizdą suformuoja plokštumoje;
- šviesai jautrios medžiagos fiksavimo įtaiso ekspoziciniame lange;
- užrakto, dozuojančio šviesios poveikio į šviesai jautrią medžiagą laiką.
- Diafragmos, reguliuojančios praeinančios šviesos kiekį.

Papildomos fotoaparato dalys:

- vaizdo ieškiklis, rodantis, kokią vaizdą formuoja objektyvas ekspoziciniame lange;
- juostiniuose fotoaparatuose – kadru skaitiklis.

Diafragma, užraktas ir vaizdo ieškiklis – tai trys pagrindiniai fotoaparato elementai, kurie egzistuoja nuo fotografijos atsiradimo. Aptariant šias tris fotoaparato dalis reikėtų prisiminti kaip sklinda šviesa nuo fotografuojamo objekto iki jo fiksavimo židininėje plokštumoje: objektas turi būti apšviestas, šviesos spinduliai, atsispindėję nuo objekto ir patekę į fotoaparata, suformuoja vaizdą ant fotojuostos ar skaitmeninės matricos. Suformuoti vaizdą padeda objektyvas, tai lęšių sistema, per kurią nuo atskirų objekto taškų atsispindėję šviesos spinduliai, lūžta taip, kad vienoje plokštumoje suformuotų ryškų objekto atvaizdą. Plokštuma, kurioje objektyvas sufokusuoja šiuos spindulius, vadinama židininę plokštumą. Kad šviesos spinduliai susifokusuotu židininėje plokštumoje fokusavimo mechanizmas paslenka lęšius arčiau ar toliau nuo fotoaparato.

Siekiant išgauti tikslią ekspoziciją esant skirtingo intensyvumo apšvietimui, fotoaparato objektyvas turi išsiskleidžiančią **diafragmą**, kuri sukonstruota taip, kad galima būtų keisti objektyvo angos skersmenį. Diafragma – mechanizmas, reguliuojantis pro ją praeinančios šviesos kiekį. Ji padaryta iš 2-10 ar daugiau metalinių plokštelių formuojančių keičiamo diametro skylę. Pro šią ertmę patenka šviesa. Objektyvo diafragmos skersmuo gali būti keičiamas sukant diafragmos žiedą. Nuo to priklauso vaizdo, pasiekiančio židininę plokštumą (tai plokštuma, kurioje objektyvas suformuoja ryškų veidrodinį vaizdą), šviesumas. Pakeitus žiedo padėtį per vieną padalą, perpus sumažėja ar padidėja diafragmos skersmuo. Diafragmos paskirtis – valdyti pro objektyvą patenkančios šviesos stiprumą. Diafragmos mechanizmas visada būna objektyve, tačiau valdomas jis iš fotoaparato elektronikos arba specialios mechanikos pagalba. Jei kalbėti paprastai – kuo didesnė diafragma, tuo didesnė objektyvo skylė, tuo daugiau šviesos pro ją praeina. Diafragmos dydis matuojamas $f/\text{skaičiu}$. pvz.. $f/2$ - didelė diafragma, $f/16$ - maža diafragma.

Kita svarbi fotoaparato dalis – **užraktas**. Jie yra dvejopi: centrinis užraktas, užuolaidinis užraktas. Fotoaparatuose su nekeičiamais objektyvais naudojamas centrinio užrakto mechanizmas, kuris užsidaro ir atsidaro, leisdamas šviesai pasiekti fotojuostą eksponavimo metu. Šie užraktai yra įtaisyti tarp diafragmos ir objektyvo arba už diafragmos. Jie padaryti iš viena kitą dengiančių plokštelių, kurios prasiveria paspaudus paleidimo mygtuką. Veidrodiniame fotoaparate užraktas yra viduje tarp objektyvo ir priešais jį esančios fotojuostos ar skaitmeninės matricos ir yra vadinamas užuolaidiniu užraktu. Šis užraktas sudarytas iš metalinių plokštumų, kurios paeiliui atidaro ir uždaro židininę plokštumą. Užraktas leidžia tiksliai pasirinkti fotografavimo momentą, o ekspozicijos skalę padeda keisti išlaikymo trukmę.

Svarbi fotoaparato detalė yra ir **vaizdo ieškiklis**. Tai fotoaparato prietaisas, per kurį matomas toks vaizdas, koks bus nuotraukoje. Jis padeda tiksliai sukomponuoti kadrą ir nutaikyti ryškumą į norimą objektą. Tiesioginio vaizdo ieškikliai neveidrodiniuose fotoaparatuose negali atvaizduoti

tiksčiai tokio vaizdo kuris matomas per objektyvą, todėl galutinis rezultatas tokiais atvejais gali nuvilti. Veidrodiniuose fotoaparatuose vaizdai sufokusuoti naudojami veidrodis ir pentaprizmė, kurių pagalba šviesos spinduliai sufokusuojami į vaizdo ieškiklį. Pentaprizmė (atlenkiamas veidrodis), esantis prieš juostą, perduoda vaizdą ne į ją, o į akį. Fotografuojant (nuspaudus užrakto mygtuką) veidrodis yra trumpam pakeliamas, kad netrukdytų apšviesti juostos. Skaitmeniniai fotoaparatai paprastai dar turi skystųjų kristalų ekranus.

Kiekvieno fotoaparato veikimo principas būtų toks: kelių lęšių objektyvu, įtaisytu metaliniame arba plastikiniame dėkle, į fotografuojamą medžiagą (juostelę ar skaitmeninę laikmeną) projektuojamas vaizdas. Diafragma, keičiant objektyvo angos skersmenį, reguliuojamas pro objektyvą praeinantis šviesos srautas. Užraktas atveria objektyvo angą eksponavimui ir reguliuoja fotografuojamos medžiagos eksponavimo trukmę (išlaikymą). Vaizdo ieškikliu nustatomi fotografuojamo vaizdo rėmai (kadras) ir ryškumas. Eksponavimo trukmė nustatoma rankiniu būdu arba automatiškai. Laikmenoje gaunamas neregimas fotografuojamo objekto atvaizdas (jei fotoaparatas juostinis) arba vaizdą galima matyti skaitmeninio fotoaparato skystųjų kristalų monitoriuje.

Vaizdo ryškumas įvairiuose fotoaparatuose nustatomas nevienodai. Pastovaus židinio nuotolio fotoaparatuose jis priklauso nuo ryškumo zonos dydžio. Neveidrodiniai fotoaparatai turi tolimatinį vaizdo ieškiklį, veidrodinių fotoaparatų (jie būna 1 arba 2 objektyvų) vaizdo ryškumas nustatomas fokusavimu matiniame stikle, į kurį vaizdas nukreipiamas per objektyvą veidrodėliu, fotografuojant perstatomu į eksponavimą netrukdančią padėtį. Automatizuotuosiuose fotoaparatuose daugelis funkcijų (fokusavimas, eksponavimo trukmės nustatymas, blykstės įjungimas, juostos persukimas ir kt.) atliekama automatiškai. Mėgėjiški fotoaparatai neturi fokusavimo ir eksponavimo trukmės nustatymo įtaisų. Momentiniais fotoaparatais Polaroid nuotraukos padaromos per kelias minutes pačiame fotoaparate; jame naudojamas difuzinio ryškumo fotografavimo komplektas – filmas su dviem emulsijos sluoksniais (negatyviniu ir pozityviniu) ir su ryškinimo bei fiksavimo kapsulėmis.

Svarbu fotografavime ir išlaikymas. Angliškai tai vadinama „Shutter speed“. Tiek juostos kadras, tiek skaitmeninio fotoaparato matricai yra labai jautrūs šviesai – juosta, palaikyta šviesoje, tampa netinkama naudoti po labai trumpo laiko. Matrica, aišku, netaps netinkama naudoti, tačiau jei ją ilgiau apšviesime, jos jautrūs šviesai elementai rodys tik ryškią baltą šviesą – naudos iš tokios nuotraukos bus nedaug. Tam, kad gautume normalų atvaizdą ant juostos kadro ar ant matricos, reikia labai tiksliai apskaičiuoti laiką, per kurį šviesa pateks ant jų paviršiaus. Laikas paprastai skaičiuojamas nuo dešimčių sekundžių (tamsoje) iki kelių tūkstantųjų sekundės dalių.

Fotoaparate yra įmontuotas įtaisas -užraktas (užuolaidėlės), kuris atidaro angą prieš juostą/matricą, ir po nustatyto laiko ją uždaro. *Išlaikymas ir yra tas nustatymas, kiek laiko bus apšvie-*

čiamas kadras. Nesunku suprasti, kad kuo ilgesnis išlaikymas, tuo ilgesnį laiko tarpą šviesa iš objektyvo apšviečia kadrą, tuo šviesesnis bus atvaizdas juostoje/matricoje. Taip pat šis nustatymas labai reikšmingas fotografuojant judančius objektus ar laikant fotoaparata rankose.

Paskutinis, bet nemažiau reikšmingas fotografijoje yra jautrumas. Jis žymimas ISO vienetais – kuo didesnis skaičius, tuo juostos (matricos) jautrumas didesnis, tuo prastesnė kokybė. Tiek juostų, tiek skaitmeninių fotoaparataų jautrumas kinta maždaug nuo 100 iki 1600 ISO vienetų. Juostos ir matricos kokybės skirtumus prie didelių jautrumų galima atskirti plika akimi – didesnio jautrumo juosta būna grūdėta, o vaizde iš matricos atsiranda vadinamieji triukšmai – spalvinės dėmės ten, kur jų neturėtų būti.

Kalbant apie fotoaparato sandarą dar būtų galima kalbėti apie įvairius jungtukus, nustatymus, kurių gausa priklauso nuo fotoaparato rūšies ir lygio. Tik ar tai būtų tikslinga. Šiandieninėje rinkoje galime atrasti daugelio gamintojų sukurtų fotoaparataų, kurie skiriasi įvairiais parametrais, pavyzdžiui fotografiniu nešikliu (juostos ar skaitmeninės laikmenos), optinėmis sistemomis vaizdo ryškumo nustatymo būdu, automatizavimo ir kt. požymiais. Todėl kiekvienam įsigijusiam naują ar dėvėtą fotoaparata rekomenduotina išstudijuoti pateiktą instrukciją, nes kiekvienas gamintojas turi savo ypatumus, kuriant foto prietaisus. Bendri mygtukai fotoaparato korpusuose būtų: fotoaparato įjungimo/išjungimo (on/off), meniu ar režimo nustatymo mygtukas, užrakto paleidimo mygtukas. Kitos korpusuose esančios jungtys priklauso nuo modelio.

Renkantis fotoaparata reikia pirma išsiaiškinti kiek esate pažengęs fotografijos srityje (pradedantis, mėgėjas ar profesionalas), kokių tikslų jus naudosite šį prietaisą (buitinis, komercinis naudojimas ir kita), kiek galite skirti lėšų aparatūrai įsigyti, jei kompaktinis fotoaparatas svarbus objektyvo artinimo galimybės, fotoaparato matmenys (dydis, svoris), funkcijų įvairovė, židinio nuotolis (28 mm geriau, nei 33-35mm), perkant veidrodinį fotoaparata perkamas ne tik fotoaparatas bet visa sistema kokybiškam fotografavimui, t.y. fotoaparatas, objektyvai, blykstė. Įsigyjant skaitmeninį fotoaparata reiktų atsižvelgti ir į vaizdo raiškos taškus, nuo jų kiekio priklausys kokio dydžio nuotraukas bus galima spausdinti.

Fotoaparatas (gr. phos, kilm. photos 'šviesa' + lot. apparatus 'įrenginys') – tai optinis mechaninis arba optinis elektroninis prietaisas objektų atvaizdams gauti, erdvinį vaizdą fiksuojantis plokštumoje (šviesai jautrioje medžiagoje arba puslaidininkinių matricoje).

Fotoaparatai skirstomi į tipus:

- skaitmeniniai – tai fotoaparatai, kuriuose atvaizdas gaunamas naudojant elektroninę matricą;
- juostiniai – tai fotoaparatai, naudojantys suvyniotą šviesai jautrią juosta;

- vidutinio formato ir specialios paskirties fotoaparatai – tai reprodukciniai, panoraminiai, vandeniui atsparūs ir pan.

Iš minėtų fotoaparatus tipų šiandien populiariausias yra skaitmeninis fotoaparatas(SF). Jo privalumas prieš kitus fotoaparatus – tai galimybė akimirksniu pamatyti rezultatą. Vos paspaudę fotoaparato užraktą, galime fotoaparato ekrane pamatyti nufotografuotą vaizdą. Iš privalumų minėtini ir : sumažėjusi eksploataavimo savikaina (atminties kortelės galima naudoti daug kartų), užfiksuotus vaizdus galima ne tik peržiūrėti fotoaparato, kompiuterio, ar televizoriaus ekrane, bet ir koreguoti kompiuterinėmis programomis, išspausdinti buitiniu spausdintuvu ar profesionalioje fotolaboratorijoje. Vietoj juostos skaitmeniniuose fotoaparatuose naudojamos šviesai jautrios CCD arba CMOS tipo elektroninės matricos, kurios vaizdą paverčia skaitmeniniais signalais. Kaip ir juostiniai fotoaparatai, skaitmeninės fotokameros skiriasi savo galimybėmis: vienos yra primityvaus lygio, leidžiančios sukurti tik elektroninei peržiūrai tinkamus mažos skiriamosios gebos vaizdus, kitos leidžia naudotis visais įmanomais nustatymais, kurie yra ir juostiniuose. Šiais fotoaparatais galima išgauti puikią vaizdo kokybę.

Skaitmeninius fotoaparatus galima išskirti į keturias pagrindines grupes:

- skaitmeniniai veidrodiniai;
- mišrūs modeliai;
- kompaktiniai fotoaparatai;
- primityvūs skaitmeniniai fotoaparatai;

Skaitmeniniuose veidrodiniuose fotoaparatuose suderinta skaitmeninės vaizdo nuskaitymo technologijos ir tradicinės fotokameros valdymas bei nustatymas. Judančio veidrodžio ir prizmės mechanizmas leidžia vaizdo ieškiklyje matyti objektyvo projektuojamą vaizdą. Be to šie aparatai turi ir skystųjų kristalų ekraną, kuriame galima kadruoti arba peržiūrėti padarytus kadrus. Objektyvas yra keičiamas. Tokiems aparatams paprastai tinka tie patys objektyvai kaip ir 35mm formato juostiniams fotoaparatus. Skaitmeniniai veidrodiniai fotoaparatai turi daug galimybių valdyti spalvų balansą ir kitas funkcijas.

Mišrūs skaitmeniniai fotoaparatai – tai veidrodinio ir kompaktinio fotoaparatus derinys. Jie atrodo ir valdomi panašiai kaip veidrodiniai, tačiau juose montuojami nenuimami kintamo židinio nuotolio(KŽN) objektyvai. Šio židinio nuotolių diapazonas paprastai būna didelis. Šie fotoaparatai tinka fotografams mėgėjams, nes juose galima atrasti tam reikalingas funkcijas: galima kontroliuoti diafragmą, užrakto greitį ir spalvų balansą. Mišrūs modeliai yra lengvesni ir pigesni už veidrodinius.

Kompaktiniai fotoaparatai - tai nesudėtingi, patogūs naudoti, bei kompaktiški fotoaparatai. Dažniausiai šios klasės fotoaparatai turi daugiau valdymo galimybių už panašios klasės juostinius

fotoaparatus. Jie turi nenuimamus kintamo židinio objektyvus, tačiau jų galimybės gali būti skirtingos priklausomai nuo konkretaus modelio. Vaizdo ieškiklyje matomas vaizdas nėra identiškas eksponuojamam vaizdui, tačiau yra ir skystųjų kristalų ekranas, kuris rodo tikslų vaizdą.

Primityviems skaitmeniniams fotoaparatus priskiriamos ir galimybės fotografuoti mobiliaisiais telefonais, filmavimo kameromis. Tai įrenginiai kuriais gaunamas vaizdas būna nedidelės raiškos, dažniausiai naudojamas tik peržiūrai ekrane, siųsti į kitus mobiliuosius telefonus ar talpinti internete, kur svarbu kad siunčiamos informacijos kiekis būtų kuo mažesnis.

Pagrindinis kriterijus renkantis skaitmeninį fotoaparatus yra vaizdą sudarančių taškų, kurie priklauso nuo matricą sudarančių fotodetektorių kiekio, skaičiaus. Daugiau taškų – didesnė maksimali vaizdo raiška. Geriausia rinktis bent šešių milijonų taškų raiškos fotoaparatus, nes jo skiriamosios gebos užteks išspausdinti gana geros kokybės A3 formato nuotraukas.

Juostiniai fotoaparatus, tai fotoaparatus kuriuose naudojama 35 mm pločio juostelė. Šiandien šie fotoaparatus užleidžia pozicijas skaitmeniniams fotoaparatus. Juostiniai fotoaparatus skirstomi į kompaktinius, veidrodinius, tolimatinius ir bei specialios paskirties:

Kompaktiniai (šnekamojoje kalboje – muilinė) – nebrangūs paprasti aparatus, skirti neišrankiems foto mėgėjams. Jie labai įvairūs – nuo paprasčiausių, leidžiančių gauti geras nuotraukas tik stiprioje šviesoje ir valdomų ranka, iki motorizuotų su automatiniu fokusavimu bei elektronine blykste.

Veidrodiniai – vertinami dėl to, kad galima išsirinkti skirtingų židinio nuotolio objektyvus. Fotografuojant matiniame stikle matomas vaizdas, formuojamas objektyvo, toks, koks jis bus nuotraukoje. Senesni šios klasės fotoaparatus neturi autofokusinės sistemos (automatinė ryškumo nustatymo sistema, AF), šį patobulinimą turi naujesni juostiniai fotoaparatus. Neturint automatinės fokusavimo sistemos, šis procesas atliekamas sukant objektyvo žiedus tol, kol objektas ieškiklyje tampa kuo ryškesnis. Tokio tipo fotoaparatuose ranka persukama ir kiekvieno nufotografuoto kadro juosta.

Tolimatiniai (angl. rangefinder) – negausi profesionalams skirtų fotoaparatus grupė, kur objektyvo formuojamas vaizdas tiesiogiai nematomas: matyti tik jo imitacija vaizdo ieškiklyje. Ryškumas nustatomas, suvedant į vieną dvigubus vaizdo kontūrus. Atstumo matuokliai aparate yra daug lengvesni ir veikia tyliau nei veidrodiniai.

Vidutinio formato ir specialios paskirties fotoaparatus užpildo spragą tarp 35 mm juostos formato kompaktinių bei veidrodinių fotoaparatus ir griozdiškų didelio formato fotokamerų, kuriose vietoj juostos rulonėlių naudojamos fotoplokštelės. Daugeliui profesionalių fotografų idealiai tinka plačiajuosčiai fotoaparatus su vyniojama fotojuosta. Nors tokie aparatus ir nėra labai dideli, jie eksponuoja daug didesnę kadrą nei tie, kurie pritaikyti 35 mm fotojuostai. Dėl to smarkai padidėja nuotraukų raiška. Daugelyje vidutinio formato juostiniuose fotoaparatuose naudojami keičiami juostos

laikikliai, todėl lengva bet kuriuo metu pakeisti juostas, net ir neišfotografavus viso rulonėlio. Taip pat šie fotoaparatai yra pritaikyti ir elektroniniams priedeliams, todėl lengva iškart fotografuoti skaitmeniniu formatu.

Vidutinio formato ir specialios paskirties fotoaparatus priskiriami:

- 6x6 cm formato fotoaparatas. Juo atkuriami kvadrato formos kadrai, kurių kraštinės ilgis yra maždaug 6 cm;
- 6x7cm formato fotoaparatas. Šio tipo fotoaparato kadras yra stačiakampis, maždaug 6x7cm dydžio, ir idealiai tinka fotografuoti peizažą;
- 6x9cm formato fotoaparatas. Šių fotoaparatus, kuriuose naudojama ruloninė juosta, kadras yra maždaug 6x9cm dydžio. Iš tokio didelio kadro galima sėkmingai daryti dideles geros kokybės nuotraukas;
- momentinė fotokamera. Tai fotokameros kurios išspausdina nuotrauką praėjus vos kelioms sekundėms nuo užrakto mygtuko paspaudimo. Šiame fotoaparate visiškai automatinis fokusavimas, veidrodinis ieškiklis, elektroninė blykstė.
- Vandeniui atsparus fotoaparatas. Šie fotoaparatai išsiskiria neparšlampamu korpusu ir tuo, kad jų valdymo mygtukai uždengti, tad galima fotografuoti drėgnoje aplinkoje. Tokie fotoaparatai gali būti panardinami po vandeniu, tačiau nėra skirti fotografavimui didesniame gylyje.
- Didelio formato fotoaparatas. Šie fotoaparatai būna „vienabėgės“ arba plokštuminės konstrukcijos. Fokusuojama ištempiamomis dumplėmis, kurios sumontuotos išilgai vienabėgės konstrukcijos ar atlenkiamos plokštumos. Kiekvienam kadrai naudojama fotoplokštė. Kadangi negatyvo nereikia daug didinti, tai užtikrina puikios kokybės ir raiškos nuotraukas.

Be fotoaparato korpuso, su jame esančiomis dalimis, kokybiškam fotografavimui didelę įtaką turi objektyvai. Objektyvai yra skirstomi į tris pagrindines grupes:

- plačiakampis objektyvas;
- standartinius (kintamo židinio nuotolio (KŽN));
- ilgo židinio nuotolio (IŽN) – teleobjektyvai.

Plačiakampis objektyvas yra objektyvas, kuriuo sukuriamas panoraminis atvaizdas. Plačiakampio objektyvo židinio nuotolis yra trumpas (židinio nuotolis – 18-35 mm), todėl yra aprėpiamas didelis erdvės plotas. Šių objektyvų pagalba galima suskurti išpūdingą perspektyvą, idealiai tinka fotografuoti žmonių grupes arba dirbti mažoje erdvėje. Fotografuojant iš arti gali kilti problemų dėl iškraipymo.

Standartinis objektyvas projektuoja vaizdą, kurio matymo kampas yra panašus į žmogaus akies. Dažniausiai fotoaparatas parduodamas su 50 mm (vidutiniškai standartinis židinio nuotolis yra nuo 50 mm iki 55 mm). Šiuo objektyvu puikiai tinka fotografuoti prasto apšvietimo sąlygomis, įvairius siužetus.

Objektyvas su keičiamuoju židinio nuotoliu gali pakisti iš plačiakampio į teleobjektyvą. Keičiant objektyvo židinio nuotolį, yra keičiamas objektyvo aprėpiamos erdvės plotis (pritraukiamas vaizdas), todėl šie objektyvai naudingi fotografuojant veiksma, kadangi nereikia kaitalioti objektyvų, kur kas mažiau galimybių praleisti svarbų kadra.

Ilgo židinio objektyvai naudingi fotografuojant nutolusius objektus. Šiems objektyvams priskiriami 80-400 mm židinio nuotolio objektyvai. Tokio židinio nuotolio objektyvai vadinami teleobjektyvais. Teleobjektyvas yra objektyvas, kuriuo sukuriama tolimų objektų atvaizdai atrodo arti. Teleobjektyvo židinio nuotolis yra ilgas. Todėl yra gaunamas stambesnis atvaizdas. Šių objektyvų matymo kampas sparčiai siaurėja. Kadangi kadra užpildo tik nedidelė matomo vaizdo dalis, fotografuojamas objektas atrodo labai didelis. Dėl šios savybės šiais objektyvais fotografuojama gamta architektūriniai elementai.

Fotografuojat nepalankiomis apšvietimo sąlygomis nepakeičiama fotografavimo sistemos dalis yra blykstė. Blykstė šviečia labai stipria šviesa ir labai trumpą laiką (tūkstantosios sekundės dalys).

Nuo pirmų fotografijos amžiaus dienų ji tapo beveik neatsiejama fotoaparato dalimi – jos užduotis akinačia šviesa, apšviesti kadra. Blykstės skirstomos į kelis tipus:

- Įmontuojamos blykstės;
- Portatyvinės (nešiojamos);
- Papildomos blykstės.

Pačios silpniausios – iki 15 metrų efektyvaus nuotolio – įmontuojamos pačiuose fotoaparatuose (pav. dešinėje). Paprastai jos neturi jokių papildomų funkcijų, išskyrus raudonų akių panaikinimo galimybę (red eye reduction). Rimtesniuose fotoaparatuose įmontuotose blykstėse būna ir galimumo koregavimo galimybė, ir kiti režimai. Įmontuotos blykstės kartais gali būti labai naudingos, tačiau dažniausiai neteisingai naudojamos jos ne tik kad nepagerina nuotraukos, bet ją dar ir nepataisomai sugadina. Pati dažniausia pradedančiųjų fotografų klaida – blykstės naudojimas visur ir visada, paliekant viską automatiškai. Dažniausias to rezultatas – veidai su blizgančios odos plotais, raudonomis akimis, be šešėlių. Įmontuota blykstė tamsoje dažniausiai apšviečia tik pirmąją nuotraukos planą, viską kitą palikdama tamsoje. Ši įtaisyta blykstė yra naudingesnė kaip papildomos šviesos šaltinis nei kaip pagrindinis apšvietimas.

Kur kas galingesnės – iki maždaug 60 metrų efektyvaus nuotolio – yra pusiau bei profesionalios papildomos blykstės, kuriose paprastai jau rasime visas reikalingas funkcijas, norint kokybiškai eksponuoti kadrą. Šios blykstės tvirtinamos prie blykstės jungties aparato korpuso viršuje. Elektriniai kontaktai ją jungia su aparato užraktu, todėl blykstė veikia automatiškai. Šio blykstės puikiai suderinamos su aparato priedais. Fotografuojant su papildoma blykste yra du pagrindiniai šviesos nukreipimo būdai: tiesioginis (dažnai vadinamas „blykste į kaktą“, kai blykstės lempa, taip pat ir šviesos srauto ašis lygiagreti objektyvo ašiai) arba netiesioginis, kai fotografuojamas objektas apšviečiamas nuo kažkokio šviesą atspindinčio paviršiaus atspindėta blykstės šviesa (dažnai fotografų tarpe šis būdas vadinamas „bouncinimu“, nuo žodžio bounce – atsokti). Šiuos būdus galima naudoti dėl paslankios papildomos blykstės sandaros. Blykstės lempą, dėka korpusinio ir šarnyrinio sujungimo, galima palenkti norimu kampu (max.90 laipsniu kampas) ir tokiu būdu šviesos srautas nukreipiamas nuo lygiagretaus iki stataus objektyvo ašiai.

Portatyvinė (nešiojama) blykstė – tai blykstė, kuri jungiama su aparatu sinchronizavimo laidu. Tai blykstė turinti ilgą rankeną, kad būtų patogų laikyti rankoje, bet gali būti jungiama ir su fotoaparatu. Tai blykstės turinčios atskirą maitinimo šaltinį, kuris leidžia greičiau ją įkrauti.

Skaidyti šviesą įvairiais būdais padeda ir įvairūs papildomi blykstės priedai: baltas kortelės, šviesos sklaidytuvai (difuzoriai), skėčiai (reflektoriai), stogeliai (bouncer) – jų pagalba dalis šviesos patenka tiesiogiai nuo blykstės, dalis – nuo paviršių, atspindinčių sklindančią iš blykstės šviesą. Šviesai pajvairinti galima naudoti ir įvairius filtrus, kuriuos panaudojant

Kokybiškam fotoaparatu reikalinga ir kita įranga. Fotografuojant dažnai kelia problema yra rankų judėjimas, kuris trukdo išgauti ryškų vaizdą. Tokiai problemai spręsti naudojami fotografiniai stovai, trikojai, kurie padeda sukurti ryškų nejudančio objekto vaizdą, ypač fotografuojant naktį. Šiuolaikiniai fotoaparatai neretai turi vaizdo stabilizavimo galimybę bei į korpusą įmontuotą blykstę, tačiau toks funkcionalumas tik iš dalies gali padėti išsiversti be stabilaus fotoaparato fiksavimo esant nepakankamam apšvietimui ar įgyvendinant kūrybinius sumanymus. Šiandien galima rinktis įvairių trikojų, svarbiausia renkantis trikoją svarbu turėti omeny fotoaparato svorį. Pavyzdžiui kompaktiniams fotoaparatus tinka mini trikojai – jie kompaktiški, lengvai telpantys kišenėje. Dažnai tokio tipo trikojai leidžia ne tik pastatyti, bet ir tvirtinti kamerą ne tradicinėje, bet po ranka pasitaikiusioje vietoje. Pagrindinis tokių trikojų trūkumas – nestabilumas. Kompaktiniams fotoaparatus bei mėgėjams skirtiems veidrodiniams fotoaparatus siūlomi trikojai yra lengvi, patogiai nešiojami. Su tokio tipo stovu fotoaparata galima tvirtinti ne fiksuotame, o jums reikalingame aukštyje 0,5–1,5 m intervale. Dauguma tokio tipo trikojų yra universalūs, su jais galima ir filmuoti – viršutinė dalis sukonstruota taip, kad būtų paprasta keisti kameros padėtį į šonus ir aukštyne bei žemyn tolygiai ir be trūkčiojimų. Tokio tipo trikojų pagrindinis trūkumas – nedidelis svoris, neužtikrinantis

fotoaparato stabilumo esant neįprastam rakursui, pučiant stipriam vėjui ar uždėjus sunkesnę objektyvą. Sunkiems fotoaparatams yra galimybė stovą susikomplektuoti pagal poreikius – kojos ir viršutinė dalis, vadinama „galva“, parduodamos atskirai. Renkantis kojas tokiems aparatams pagrindinis kriterijus yra fotoaparato svoris ir maksimalus fotografavimo aukštis.

Fotografiniai filtrai yra neatsiejama fotografijos mokslo ir meno dalis. Dažnai, naudojant filtrus, sukuriamas toks atvaizdas, kad gali tik krapštytis pakaušį ir bandyt suvokt, kokią paslaptį žino jį sukūręs fotografas. Labai dažnai ta paslaptis būna ganėtinai paprasta.

Fotografinis filtras yra tiesiog optinis filtras, veikiantis šviesos srautą, keliaujantį pro jį.

Taigi fotografinis filtras yra papildomas stiklo ar plastiko gabalas, tvirtinamas prie fotoaparato objektyvo priekinės dalies (nors išskirtiniais atvejais filtrai dedami ir ant objektyvo vidinės dalies, kuri yra fotoaparato viduje). Filtrai būna dviejų tipų. Dažniausiai naudojami srieginiai filtrai, kurie įsukami į objektyvo priekyje esantį sriegį.

Literatūra ir internetinės nuorodos:

1. Karpavičius P. Fotografijos vadovas.-V.: Mokslo, 1979.
2. Jonson, Dave Skaitmeniniai fotoaparatai. Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2004.
3. Scott Kelby Skaitmeninė fotografija. Žingsnis po žingsnio - profesionalių fotografijų paslaptys. Foto profas UAB "Kitos knygos" Kaunas, 2008.
4. Scott Kelby Skaitmeninė fotografija 2 dalis. Žingsnis po žingsnio - profesionalių fotografijų paslaptys. Foto profas UAB "Kitos knygos" Kaunas, 2008.
5. Michael B. Karbo. Skaitmeniniai fotoaparatai. Viskas apie skaitmeninę fotografiją. Išmok pats Nr. 22.
6. www.fotoaparatas.lt
7. www.foto.lt
8. www.efoto.lt
9. www.fotofabrikas.lt
10. www.mikasbinkis.lt

1.2. Pagrindiniai kompoziciniai principai.

Fotografija – viena iš naujausių meno rūšių. Jos atsiradimą įtakoję naujų technologijų vystimasis, nauji fizikos ir kitų mokslų atradimai, bei vaizdo fiksavimo poreikis, kurio nebegalėjo patenkinti tradicinės meno šakos. Atsiradusiai naujai meno šakai vystantis buvo reikalingi nauji kompoziciniai principai. Ilgai fotografija rėmėsi tradicinių meno šakų komponavimo taisyklėmis, tuo pat metu kuriamos ir specifinės taisyklės, kurios padeda sukurti kokybišką kadra. Taip palaipsniui foto menas tampa atskira meno šaka.

Fotografas surastą siužetą, fiksuoja nuotraukoje, kuri turi tam tikras ribas, dažniausiai būna apribota stačiakampiu ar kvadratinio rėmeliu. Šis rėmelis apibrėžia erdvę, kurią fotografas pasirinko ir nori perteikti žiūrovui. Erdvę, apribotą stačiakampe matinio stiklo rėmeliu arba fotoaparato vaizdo iešikliu vadiname kadru. Kadre sukomponuojami svarbiausi būsimo kūrinio elementai, kurie perteikia autoriaus požiūrį į objektą. Fotografijoje komponuojant kadra svarbu kad elementai, sudarantys kadro plokštumą, išsidėstytų tam tikromis proporcijomis ir sudarytų visumą, kuri padėtų perteikti autoriaus sumanymą. Kompozicija sukurama kontrastuojant (pabrėžiant), harmonizuojant bei akcentuojant plastinės išraiškos priemones: linijas, plokštumas, tūrius, spalvas, šviesą, šešėlius ir nustatant vaizdo dalių proporcijas bei ritmą. Kompozicijos pobūdis priklauso nuo kūrinio paskirties, individualių autoriaus tikslų ir laikotarpio stiliaus ar krypties principų. Skiriamos dvi pagrindinės kompozicijos rūšys – uždaroji ir atviroji bei įvairios jų atmainos.

Uždaroji kompozicija yra statiška, racionali, taisyklinga. Jos elementai grupuojami centriškai apie pagrindines vaizdo ašis bei taškus, sukuriamas darnos, stabilumo, užbaigtumo įspūdis. Uždaroji kompozicija išskiriama į:

- a) centrinę kompoziciją – komponavimo būdas, kai meninio vaizdo elementai išdėstomi akcentuojant centrą;
- b) simetrinę kompoziciją – komponavimo būdas, pagrįstas ašinės simetrijos principu: abipus centrinės ašies dėstomi elementai, kurie savo forma, dydžiu, proporcijomis ir padėtimi yra analogiški;
- c) frontalinę kompoziciją – komponavimo būdas, kai meninio vaizdo elementai (žmonių figūros, daiktai) vaizduojami tiesiai iš priekio;
- e) kulisinę kompoziciją – komponavimo būdas, kai pirmojo plano objektai (medžiai, figūros, architektūra) grupuojami kadro pakraščiuose, atveriant tolimą vaizdą, paryškinant gilumos iliuziją.

Naudojant uždara komponavimo principą komponuojant kadra žvilgsnis koncentruojamas uždaramame plote. Už šio ploto paliekamos nereikalingos detalės, kurios blaško dėmesį. Komponuojant kadra ir pasirinkus uždara komponavimo principą sunku perteikti dinamikos įspūdį. Bet šis

komponavimas leidžia paryškinti, išskirti pasirinktą objektą. Tai daroma pasirenkant stambų planą, ryškų apšvietimą, spalvas. Be objekto parydinimo uždaros kompozicijos padeda sudaryti ir linijinės perspektyvinės erdvės įspūdį.

Fotografijoje plačiau naudojamas **atviras komponavimo** būdas. Atviroji kompozicija yra ekspresyvi, dinamiška. Jos elementai dėstomi išcentrinėmis kryptimis arba tolygiai, nepabrėžiant svarbiausios dalies. Todėl vaizdas atrodo neužbaigtas, žiūrovas skatinamas jį pratęsti vaizduotėje. Išskiriamos tokios atviros kompozicijos:

a) asimetrinė kompozicija. Tai komponavimo būdas, kai vaizdo elementai netolygiai išdėstomi centrinės ašies arba centro atžvilgiu;

b) lygiagreti kompozicija – tai komponavimo būdas, kai meninio vaizdo elementai išdėstomi pagal vieną arba kelias, kartais susikertančias, įstrižaines, išryškintas spalvomis, apšvietimu, šešėliais. Taip kūriniui suteikiamas judėjimo įspūdis, ekspresyvi išraiška.

c) fragmentinė kompozicija – tai komponavimo būdas, grįstas kadravimo principu, laiko ir vietos fiksavimu. Šioms kompozicijoms būdingas fragmentiškumas, nukirsti figūrų ir daiktų pavidalai, kuriantys atsitiktinai mesto žvilgsnio įspūdį. Tai kadrai suteikia ekspresijos, dinamikos, autentiškumo.

d) spiralinė kompozicija – tai komponavimo būdas, kai figūros grupuojamos spirališkai aplink vertikalią ar įstrižą ašį.

e) vertikali kompozicija – tai komponavimo būdas, kai meninio vaizdo elementai išdėstomi vienas virš kito pagal vieną arba kelias vertikalias ašis.

Komponuoti atviras kompozicijas yra sudėtingiau, nes jose svarbūs: kompozicinis centras, kadro pusiausvyra. Norint išlaikyti kadro pusiausvyrą nereikia kad priešingose kadro pusėse turėtų būti toks pat ar panašus elementų skaičius (tai būdinga simetrijai), kompozicijai kartais užtenka tuščios erdvės, tamsios dėmės, šviesa, tinkamai parinkti daiktų ar objektų dydžiai ar kiti elementai, kurie padėtų išryškinti pagrindinį objektą, nusakytų vienokią ar kitokią emociją, nuotaiką, kurią nori perteikti fotografijos autorius. Komponuojant svarbu neprarasti ir kompozicinio centro, kas dažniausiai pasitaiko pradedančiųjų fotografijose. Į kadrą patenka daug elementų kurie yra skirtingos svarbos. Vieni objektai nusako pagrindinį siužetą, kiti jį pabrėžia, suteikia papildomos informacijos, o kai kurie net trukdo. Paprastai nuotraukos kompozicinis centras pabrėžiamas pagrindinius objektus išdėstant pirmame plane, neryškinant kitų planų, žaidžiant tonų kontrastais, apšviečiamas pagrindinis objektas, taikant linijinę perspektyvą ir kitą.

Kompozicijų ir taisyklių kaip, kur ir kada kokias kompozicijas naudoti kuriant kokybišką kadra yra be galo daug (auksinės, trikampės, aštuoneto, susikertančios, laiptinės, banguotos, kompleksinės, sraigtinės ir t.t.). Labiausiai žinoma yra **trečdalių taisyklė**, kurią naudoja ne tik fotografai,

bet ir bet kuris menininkas. Tam, kad lengviau suprasti šią komponavimo taisyklę reikėtų nuotrauką padalinti keturiomis linijomis į devynias nevienodas dalis. Kiekviena linija yra nubrėžta taip, kad gautos mažosios dalies plotis atitinka didžiąją dalį taip, kaip visos nuotraukos plotis atitinka didžiosios dalies plotį. Taškai, kuriose susikerta linijos vadinami auksiniais taškais. Nuotraukas sudarančius objektus stengiamasi komponuoti taip, kad vienas iš pagrindinių objektų būtų ant trečdalių susikirtimo taškų, tai dažnai pagerina nuotraukos kompoziciją ir ji tampa įdomesnė, nei tuo atveju kai pagrindinis objektas yra centre. Trečdaliu taisyklę praverčia fotografuojant gamtos nuotraukos. Jos būna daug įdomesnės, jei trečdalių taisyklę pritaikoma horizonto linijai, pavyzdžiui jei rodoma žemė ar vanduo tai horizonto linija turėtų būti du trečdaliai aukščiau nuo nuotraukos apačios ir jei komponuojamas dangus – vienas trečdalis nuo apačios (dangus užims du nuotraukos trečdalius).

Dar vienas komponavimo principas – tai **komponavimas įstrižai**. Įstrižainė – tai nuožulni linija einanti arba nuo viršutinio kairiojo kampo į dešinį apatinį arba iš dešinio viršutinio į kairį apatinį. Kompozicijos, kuriose dominuoja horizontalios ir vertikalios linijos yra architektoninės arba statinės tuo tarpu įstrižos kompozicijos – dinamiškos. Klasikiniai įstrižainės kompozicijos panaudojimai yra tokiose siužetuose ar pozose: žmogus ir įkalnė, žmonės ant laiptų, rikiuotė ar eilė, gulintys, sėdintys, stovintys ar skrendantys kūnai. Kūnai ar elementai išrikiuoti pagal dydį, medžiai ar jų šakos, veiksmas vandenyje, gamtoje sutinkamos įstrižos formos.

Kokybiškam kadro komponavimui minėtini ir tokie aspektai kaip ritmas, apšvietimas ir šviesokaity, fotografavimo taškas, spalva, planų išdėstymas, erdvės perteikimas, perspektyva.

Ritmas apibrėžiamas kaip taisyklingas elementų kartojimasis. Šis principas būdingas visiems menams ir yra viena iš pagrindinių meninės išraiškos elementų. Fotografijoje ritmą kuria linijos, formos, spalvos, šešėliai. Fotografijos kadrui ritmas gali suteikti griežtumo ir tvarkos arba atvirkštinį įspūdį. Tačiau pagrindinis ritmiškos kompozicijos tikslas – išskirti pagrindines fotografuojamo objekto ypatybes, perteikti nuotaiką. Kuriant ritmiškas nuotraukas svarbu kadravimas, nes papildomos detalės trukdo pabrėžti pasirinktą objektą, blaško žvilgsnį.

Spalva ir jos kokybiško panaudojimo problematika fotografijoje atsirado kartu su spalvota fotografija. Nespalsvotoje fotografijoje svarbiausia buvo tonai, jų santykis kadre, toninis sprendimas. Todėl spalva iškėlė problemą – kaip apibendrinti kadrą, pabrėžiant objekto savybes. Su spalva į fotografiją atėjo ir sąvoka koloritas, kuris nespalsvotoje fotografijoje buvo suprantamas kaip toninis kadro sprendimas. Spalvos turimi trys pagrindiniai požymiai – spalvinis tonas, sodrumas ir šviesumas arba ryškumas – svarbu fotografijai. Skirtingo šviesumo spalviniai tonai, negali nuotraukos plokštumoje pasiskirstyti patys savaime – jie turi būti suderinti, bei atrastas dominuojantis spalvinis tonas. Dominuojantis tonas priklauso nuo šviesių ir tamsių dėmių santykio kadre. Objekto spalvos ir

tonai skirtingai atrodo ryškiai apšviesti ar būdami šešėlyje, todėl ir nuo apšvietimo priklauso nuotraukos tonacija.

Kalbant apie spalvą, riekėtų paminėti ir spalvų derinimą – kai kurios spalvos tarpusavyje deria geriau, ryškios spalvos patraukia daugiau dėmesio lyginant su blankiomis. Vėlgi, priklausomai nuo to, ar norite atkreipti daugiau ar mažiau žiūrovo dėmesio, naudojami įvairūs spalviniai deriniai. Renkantis tarpusavyje siejančias (spalviniame rate greta esančios spalvos) spalvas bus sukurtas ramybės, harmonijos išpūdis. Kuo švelnesnis atvaizdo spalvų derinys, tuo didesnė dėmė sukuriamą. Spalva galima sudaryti ir kontrastą. Spalviniame rate esančios priešingos spalvos suteikia kontrastą, toks spalvinis sprendimas renkamas, kada norima sukurti kompozicinį disonansą. Spalvų kontrastas pagyvina vaizdą, kelia įtampą, padeda išskirti ir pabrėžti pagrindinę autoriaus idėją. Spalvomis galima perteikti ir perspektyvą. Tam naudojamos šiltos ir šaltos spalvos. Erdvei perteikti arti esantys objektai (pirmas planas) yra fiksuojami šiltomis spalvomis, o tolimesni šaltomis (antras ir kiti planai).

Svarbu fotografijoje yra objekto **apšvietimas**, sukuriantis vienokį ar kitokį fotografinio kūrinio piešinį. Kad susidarytų vaizdas, fotografavimo objektas turi būti apšviestas. Objekto apimties ir faktūros perteikimo išraiškingumas bei jo nutiesimo erdvėje išpūdis tiesiogiai priklauso nuo apšvietimo. Krentantis ant objekto šviesos srautas gerai apšviečia į jį nukreiptus paviršius ir sukuria ant objekto šviesias vietas. Ant blizgančių ir veidrodinių paviršių tose vietose, kur jie atsukti kamu į šviesos srautą susidaro blikai. Ant neapšviestų daiktų pusių atsiranda šešėliai. Be to, nuo apšviestų daiktų ant juos supančio paviršiaus krenta šešėliai. Dargi, ir daiktą supantys paviršiai atspindėdami ir išsklaidydami į juos krentančią šviesą „apšviečia“ objektą. Šis „pašvietimas“ ypatinai gerai matomas šešėlinėje pusėje, kur susidaro taip vadinamieji refleksai. Aiškus apšvietimo pasidalinimas į šviesias vietas ir šešėlius ypatinai pastebimas tuo atveju, jeigu objektą apšviečia vienas šviesos šaltinis. Jeigu objektas apšviečiamas keliais šviesos šaltiniais šviesotamsos gradacija pasidaro menkesnė tose vietose, kurias apšviečia visi šviesos šaltiniai. Tose vietose, kurių neapšviečia nė vienas šviesos šaltinis atsiranda šešėliai. O vietose, apšviestose tik kai kurių šviesos šaltinių, atsiranda pusšešėliai. Šių objekto apšvietimo elementų ir įvairių jų jungčių atsiradimas priklauso nuo įvairiausių apšvietimo sąlygų. Kiekvienas iš šių apšvietimo efektų sukuria ant objekto tam tikrą šviesos piešinį, apšvietimo elementų junginį būdingą tik šiam realiam objektui. Komponuojant kadram svarbu į visą tai atsižvelgti, nes būna toks apšvietimas, kada objektų plastinių formų apimtis ir erdvės pojūtis išnyksta. Esant vienodam apšviestumui priekinio plano ir daiktų, esančių kadro gilumoje, erdvės pojūtis išnyksta, o daiktai atrodo esantys greta vienas kito. Esant vienodam figūros ir fono tonavimui sunku nustatyti daikto kontūrinę formą, nes ji susilieja su fonu. Esant vienodam visų daiktą apribojančių plokštumų apšviestumui, prarandamas apimties išpūdis, nes tada blogai ma-

tomos apibūdinančios objektą briaunos, iškilimai ir įdubimai. Tačiau egzistuoja ir kitoks apšvietimas, kuris pabrėžia Nėra palankus ir toks apšvietimas, kada, esant sodriai šviesotamsai, šviesa, regis, „laužo“ objekto formą, iškreipia žmogaus veido bruožus, neatskleidžia architektūrinių pastato ypatybių ir t.t. ir išryškina fotografuojamo objekto tūrius, erdvę ir faktūrą.

Pavyzdžiui, tamsesnis priekinis planas ir gerai apšviestas planas kadro gilumoje pabrėžia erdvinį objekto nutįsimą. Tamsios figūros kontūrinė forma gerai matosi šviesiame fone, lygiai taip pat, kaip ir šviesi figūra puikiai matosi tamsiame fone. Skirtingas plokštumų apribojančių objektą apšvietimas pabrėžia jo tūrį. Išraiškingas šviesotamsos piešinys, harmoninga tonų kaita objekto paviršiuje, daro juos panašius į originalą, todėl nuotrauka tampa panaši į gyvą tikrovės atvaizdą.

Kalbant apie apšvietimo svarbą kadro komponavime galima paminėti ir tai kad galima patiemis tą apšvietimą pasirinkti, susikomponuoti. Tai yra fotografuojant pasirinkti natūralų ar dirbtinį apšvietimą. Natūralaus apšvietimo rūšys yra: prieblandos apšvietimo, efektingo apšvietimo, normalaus apšvietimo, zenito apšvietimo periodai. Renkantis šias apšvietimo rūšis reikia pasirinkti reikiamą paros laiką, nes nuo jo tinkamo pasirinkimo galima išgauti vieną ar kitą natūralaus apšvietimo teikiamą privalumą. Šie apšvietimo periodai gali būti panaudoti fotografuojant miestus, peizažus ir leidžia kompozicijai panaudoti gatvių apšvietimą, apšviestus langus ir kitus nestudijinius objektus. Dirbtinis apšvietimas naudojamas fotografuojant studijoje. Jo rūšys yra šoninis, viršutinis, kampinis ir kiti apšvietimai. Tai apšvietimai, kurių pagalba išryškinama figūrų apimtis, šešėliai, reljefas, erdvė, paskirstomos šviesinės ir toninės masės, sukuriamas kontrastas.

Visais fotografavimo atvejais, visuose meninės fotografijos žanruose kompoziciniai sprendimai prasideda pasirenkant **fotografavimo tašką**, nuo kurio priklauso nuotraukos plokštumos užpildymas, išdėstymas kadre atskirų kompozicijos elementų, jų tarpusavio ryšis, jų santykis su atitinkamais fono plotais ir t.t. Rinkdamasis fotografavimo tašką fotografas suranda tokią vietą fotoaparatu, iš kurios nufotografuotas objektas bus teisingai, išraiškingai ir įspūdingai užfiksuotas nuotraukoje. Todėl fotografavimo taško pasirinkimas yra labai svarbus momentas komponuojant kadra. Bet kurio taško padėtis erdvėje nustatoma trimis koordinatėmis. Tokiomis fotografavimo taško koordinatėmis yra fotografavimo kryptis, atstumas iki objekto ir aukštis, kuriame yra fotoaparatas. Centrinis fotografavimo taškas yra tada, kai fotoaparatas yra centrinėje padėtyje fotografuojamo objekto atžvilgiu. Gaunama frontalinė kadro kompozicija. Esant frontalinei kompozicijai žiūrovas mato tik vieną objekto plokštumą, kuri yra kadro centre. Toks kadro elementų išsidėstymas sumažina vaizduojamos erdvės gilumą, todėl visas vaizdas atrodo plokščias. Be to, esant frontalinei kompozicijai nėra linijų, nukreiptų į šoninius susikirtimo taškus. Šis komponavimo būdas neišskiria nuotraukoje kokios vienos dalies kaip pagrindinės, nesutelkia žiūrovo dėmesio prie kokio nors svarbaus siužetinio kompozicijos elemento. Tokia nuotrauka perteikia bendrą objekto vaizdą. Naudojant šį fotogra-

favimo tašką atsiranda bendras vaizdo statiškumas, ramybė, griežtas temos traktavimas. Šis komponavimo būdas negali perteikti judesio, todėl beveik nenaudojama judesio fiksavimui. Perkeliant fotografavimo tašką nuo centro į šonus, pasimato antroji fotografuojamo objekto plokštuma – matomos dvi daiktų apribojančios plokštumos ir jas sujungiančios linijos, daiktų apimtys ir formos pasidaro geriau matomos. Esant šoninėms fotoaparato padėtimis, kadre atsiranda tarsi nueinančios į kadro gilumą linijos, nukreiptos į šoninius susikirtimo taškus. To pasekoje nuotrauka įgauna vis didesnę erdviškumą ir gilumą. Esant šoniniam fotografavimo taškui, atskiros nuotraukos dalys atrodo skirtingai, todėl žiūrovas skirtingai jas suvokia. Nuotraukos kompozicija įgauna kryptį, nes žiūrovo žvilgsnis slysdamas linijinėmis daiktų apybraižomis nukrypsta į kadro gilumą, į perspektyvinę linijų susijimo tašką. Dar daugiau į šoną perkėlus fotografavimo tašką kuriamos kryptingos bei dinamiškos kompozicijos. Įvairūs fotografavimo taškai yra paplitę fotografavimo praktikoje. Jie padeda perteikti apimtį ir erdvę, pagerina įvykio ar objekto vaizdo išpūdį. Fotografinis poveikslas tampa dinamišku ir atveria priešais jo akis vykstantį vaizdą, kurį norėjo perteikti autorius.

Nustatant fotografavimo taško aukštį dažniausiai naudojami: žemas (apatinis), centrinis (vidutinis), aukštas(viršutinis) fotografavimo taškai, dar vadinami **rakursu**. Jie pakeičia horizonto aukštį kadre. Esant apatiniam fotografavimo taškui horizonto linija nusileidžia žemyn, o objekto briaunos viršuje susieina smailėniu kampu. Fotografuojant iš apatinio fotografavimo taško pasikeičia įprastas aukščio santykis tarp priekinio ir tolimojo plano objektų, todėl net neaukšti priekinio plano objektai projektuojasi dangaus fone ir atsiranda viename aukštyje su antrojo plano objektais. Toks vaizdas ypatingai veikia žiūrovą, verčia jį manyti, kad priekinio plano objektai tapo aukšti, dideli, reikšmingi. Todėl fotografavimas iš žemo taško dažnai pagerina kadro išraiškingumą ir padeda geriau traktuoti pasirinktą temą. Esant viršutiniam fotografavimo taškui priekinio plano objektai projektuojasi žemės fone. Šiuo atveju žiūrovas suvokia kad priekinio plano objektai prarado aukštį, tapo žemesni. Viršutinis fotografavimo taškas įgalina pavaizduoti dideles aikštes, aiškų figūrų ir daiktų išsidėstymą erdvėje. Be to, naudojant viršutinį fotografavimo tašką paaukštėja horizontas kadre ir pasidaro matoma viršutinė daiktų plokštuma, taip atrandami tūriai nuotraukos plokštumoje. Naudojant centrinį fotografavimo tašką vaizdas yra normalus. Šiuo atveju horizonto linija dalina kadrą į dvi lygias dalis. Jeigu ši linija yra labai aiški (pvz., tamsi žemė ir šviesus dangus), kyla pavojus, kad vaizdas pasidalins į dvi lygiavertes, tarpusavyje nesusietas dalis. Šiuo atveju nuotrauka praras savo vientisumą ir tarsi pasidalins į dvi skirtingas dalis. Naudojamas ir fotografavimas kampu iš neįprasto, viršutinio ar apatinio regėjimo taško. Tai fotografavimas rakursu. Čia svarbus fotografavimas iš arti, kada sutrumpėja tolumos linijos, todėl pasikeičia to paties daikto atskirų elementų ir toliau arčiau esančių objektų masteliai. Rakursas suteikia atvaizdui dinamikos, neįprastos

formas, pabrėžia išskirtinius asmens bruožus, suteikia šaržavimo ypatybių, pateikia netradicinį, neįprastą požiūrį.

Fotografavimo taško aukštis keičia nuotraukos pobūdį, objekto vaizdą, padeda perteikti erdvę ir apimtį. Keičiant fotografavimo taško aukštį galima kadre pasirinkti aktyvų foną, papildanti vaizdą būdingomis, svarbiomis detalėmis.

Komponuojant kadrą svarbu ir **planų** išdėstymas, erdvės perteikimą. Planai skirstomi į bendrus, vidutinius, stambius planus. Bendru planu laikomas kadras apimantis didelę erdvės dalį. Jis suteikia žiūrovui galimybę gerai apžiūrėti visą objektą, statinį, peizažą, visus vaizdo elementus ir jų santykius su žmonėmis ar žmonių grupėmis. Bendras planas suteikia žiūrovui galimybę susidaryti pilną vaizdą apie fotografuojamą objektą, tačiau nesuteikia galimybės parodyti konkretų žmogų, smulkių detalių. Vidutinis planas dažniausia parodo žmogų veiksmą, judesyje. Naudojant šį planą gerai perteikiama poza, gestas, santykiai su kitais žmonėmis, įrankiai, apyvokos daiktai, aplinka. Visiškas fotografavimo taško priartėjimas prie objekto, kadro erdvės apribojimas ir mastelio sustambinimas sukuria stambų planą. Daugiausia stambus planas taikomas portretinėje fotografijoje. Planams suteikti tam tikrą vietą kadre naudojama perspektyva. Perspektyvos užduotis yra įtikinamai pavaizduoti mus supantį realų trimatį pasaulį, jo erdves, tūrius, faktūras dvimatėje plokštumoje. Erdvė fotografijoje perteikiama linijinės ir erdvinės perspektyvos pagalba. Perspektyvoje daiktai nutolę nuo stebėtojo akies atrodo sumažėję, daiktų briaunos sudarančios linijos, nueinančios į gilumą nuo žiūrovo akių, „susitraukia“, atrodo trumpesnės, negu yra tikrovėje, o į gilumą nueinančios linijos tarsi sueina į vieną tašką. Todėl figūros ir daiktai, turintys vienodus išmatavimus, suvokiami labiau nutolę nuo stebėjimo taško, kuo mažesni jie atrodo. Skirtingai nutolusių nuo žiūrovo masteliu santykis duoda žmogui suvokimą apie erdvę. Perspektyvai perteikti svarbūs aukščiau minėti objekto apšvietimas, spalva ir kita.

Literatūra ir internetinės nuorodos:

1. Kęstutis Ikamas Skaitmeninė fotografija. Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2004.
2. Scott Kelby Skaitmeninė fotografija. Žingsnis po žingsnio - profesionalių fotografijų paslaptys. Foto profas UAB "Kitos knygos" Kaunas, 2008.
3. Scott Kelby Skaitmeninė fotografija 2 dalis. Žingsnis po žingsnio - profesionalių fotografijų paslaptys. Foto profas UAB "Kitos knygos" Kaunas, 2008.
4. Tatjana Kuzmina, Jonas Kuzminas Fotografijos meno pradmenys. 11-12 Vadovėlis XI-XII klasei. Kaunas. "Šviesa". Pirmasis leidimas 2007 m.
5. John Hedgecoe Fotografijos knyga. Išmokite fotografuoti geriau. Leidimas lietuvių kalba, leidykla "Alma litera". Vilnius, 2007 m.

6. www.efoto.lt
7. www.pho.lt
8. www.fotografuojam.blogspot.com
9. www.digital-photography-school.com
10. www.digicamhelp.com

1.3. Fotografijos funkcijos, darbo metodai ir žanrai

Meno istorija nėra vienalytis, galutinai nusistovėjęs ir išbaigtas procesas. Istorijos bėgyje keitėsi meno formos, funkcijos ir uždaviniai individo bei visuomenės egzistavime. Pirmykštis menas buvo neatskiriama kasdieninio gyvenimo dalimi, persmelkusi jo religinių tikėjimų ir paprasčiausios buities sferas. Apie tai byloja piešiniai uolose, totamai, buities rakandų, ginklų ir aprangos ornamentinė puošyba ir kita.

Formuojantis naujiems visuomenės santykiams, grindžiamiems valstybės ir valdžios principais, vyksta atskirų žmogaus veiklos sričių diferencijacija. Menas tampa „dvasinės“ veiklos sritimi, tenkinančia emocinius – estetinius žmogaus poreikius. Šias funkcijas menas daugiau ar mažiau atliko iki pat XIX amžiaus. Tai buvo „Didžiųjų stilių“ epochos (gotika, renesansas, barokas, klasicizmas), kurių bėgyje buvo ieškoma ir formuojama specifinė kiekvieno meno (vaizduojamosios dailės, muzikos, literatūros) kalba.

XIX amžiaus techninė revoliucija sukėlė perversmą ne tik materialioje žmogaus egzistavimo sferoje, bet ir meninės kūrybos srityje. Sparti mokslo ir technikos raida leido įsigalėti industrinei gamybai, pilnai išstūmusiai namudinių rankų darbą. Meninės kūrybos srityje taip pat atsirado galimybė rasti naujoms meninės veiklos formoms ir metodams.

Augant industrinei masinei gamybai, senasis amatininkiškas darbo metodas, kuris rėmėsi atskiro individo menine intuicija ir praktiniais įgūdžiais ir kuriuo buvo grindžiama visa ankstesnė tradicinė kūryba, tapo neveiksmingas. Formuojasi kokybiškai nauja kūrybinės veiklos sritis – *dizainas*. Jis vadovaujasi „meninio konstravimo“, o ne tradiciniu, menine intuicija, katarsiu, estetinė pagava grįstu principu. Meninis konstravimas tapo kokybiškai nauju „instrumentu“, padedančiu estetiškai formuoti kokybiškai kokybiškai naują žmogaus gyvenimo aplinką – daiktų pasaulį.

Antra laikmečio naujovė, sukėlusį sąmyšį meno pasaulyje buvo *fotografijos* atsiradimas. Akivaizdu, kad ji gimė mokslo pasiekimų dėka, ilgą laiką buvo vadinama technikos kūdikiu ir netoleruojama meno aplinkoje. Šio skyriaus pagrindinis **tikslas** – supažindinti mokinius su įvairialypėmis funkcijomis ir uždaviniais, kuriuos fotografija atlieka šiandieniniame gyvenime; suformuoti fotografijos, kaip nepaprastai daugialypės ir nevienareikšmės žmogaus veiklos srities sampratą. Tai galima atlikti, sprendžiant kelis **uždavinius**: išaiškinus jos funkcijas mūsų gyvenime; žmogaus

veiklos sritis, kuriose taikoma fotografija; jose naudojamų fotografavimo metodų bei žanrų specifiką ir skirtumus nuo vaizduojamosios dailės.

Fotografijos funkcijos šiuolaikinėje visuomenėje. Fotografijos atsiradimas žymi esminę takoskyrą vaizduojamojo meno raidoje: šalia tradicinių, šimtmečiais tobulintų meno formų pradeda vystytis nauja techninių menų grupė (fotografija, kinas, televizija, skaitmeniniai menai). Pagrindinis skiriamas jų bruožas – kompleksinė, polifunkcinė ir daugiasluoksnė prigimtis, savyje akumuliuojanti tiek kūrybines, tiek technines, tiek informacines savybes. Šiuolaikiniame etape fotografija žmogaus aplinkoje atlieka trejopas funkcijas:

1. *Meninės raiškos forma*, turinti savas, tik jai būdingas išraiškos priemones ir metodus. Tai parodinė sritis, kurioje autorius bendrauja su žiūrovu, pasitelkdamas estetiškes ir konceptualias kadro savybes. Ypatingą reikšmę čia turi meninės kadro savybės: kompozicija, ritmas, spalva ir kt. raiškos priemonės. Meninė fotografija – tai autoriaus saviraiška plačiaja prasme: estetinio pojūčio, emocijų, idėjų, gyvenimiškų koncepcijų raiškos priemonė. Ji eksponuojama parodų, muziejų erdvėse; reprodukuojama albumuose, kataloguose, specializuotuose leidiniuose. Pagrindinė meninės fotografijos išraiškos „jėga“, skirianti ją nuo tradicinių menų - *dokumentalumas*. Tai kategorija, kuri meninėje praktikoje faktiškai susiformavo kartu su fotografijos atsiradimu. Dokumentalumas meninėje kūryboje – tai gyvenimas, natūra, atkurta jos pačios „priemonėmis“: situacijomis, vaizdais, formomis, spalvomis. Tai pats adekvačiausias iš visų iki šiol egzistavusių natūros „kopijavimo“ principų.

2. *Masinės informacijos ir komunikacijos priemonė*, operuojanti universaliais, lingvistinių barjerų neturinčia vaizdų kalba. Informacija perteikiama vaizdais (skirtingai, pvz., nuo garsinės (verbalinės) komunikacijos radijuje ar televizijoje). Ji taikoma žurnalistikos ir reklamos srityse, kur atlieka dokumento, akivaizdaus argumento, faktografijos funkcijas, t.y. suvokiama kaip akivaizdus, realų faktą patvirtinantis dokumentas. Komunikacijos arba bendravimo sistemoje (informacijos siuntėjas – žinia ir jos perdavimo forma – gavėjas) fotografija atlieka dvejopas funkcijas. Ji yra medija arba kanalas, forma, kuriuo informacija pasiekia vartotoją (pvz., reportažą iš mitingo galima vertinti kaip vaizdą, dokumentą, kuris mus pasiekia užfiksuotas nuotraukos pavidalu). Kartu nuotrauka pati savaime gali būti informacinė žinutė, pateikta ne teksto, žodžių, o vaizdų pavidalu (pvz., madų fotografija, pristatanti naujus rūbų modelius).

3. *Mechaninio tiražavimo ir reprodukovimo priemonė*, išplečianti žmogaus pažinimo ir aplinkos suvokimo ribas. Jai priklauso meno kūrinių reprodukovimas, leidžiantis daugybei žmonių susipažinti su, pvz., muziejuose saugomomis vertybėmis; įprastai regai nematoma dalykais (mikro-, makro fotografija) ir pan.

Didėjantis visų žmogaus veiklos sričių raidos pagreitis tiesiogiai lemia pokyčius „techninių menų“ srityje. Tradiciniams vaizduojamiesiems menams, pavyzdžiui tapybai, reikėjo nueiti ilgą tūkstantmečių kelią, kol atrado ir išstobulino specifines išraiškos priemones. Fotografijai pakako vos šimto metų, per kuriuos ji ne tik suvokė savo prigimtį, bet ir puikiai prisitaikė prie naujų skaitmeninių technologijų. Dabartiniame raidos etape fotografija labiau primena ne revoliucingą maištininką, o „konservatyvią senolę“, davusią pradžią ištiesai naujomis technologijomis besiremiančiai menų kartai.

Fotografijos panaudojimo sritys. Fotografija tenkina tam tikrų visuomenės veiklos sričių poreikius ir atlieka konkrečias funkcijas. Juose panaudojamos skirtingos nuotraukų savybės ir raiškos galimybės. Šiandien galima išskirti tris pagrindines fotografijos funkcionavimo sritis:

1. *Žiniasklaida.* Jos tikslas – operatyviai ir objektyviai vaizdų pagalba informuoti apie įvykius, reiškinius, žmones. Tai žurnalistikos sritis, kurioje nuotraukos iliustruoja, praplečia, papildo tekstinę informaciją konkrečiais vaizdais iš įvykio vietos arba

2. *Reklama.* Joje nuotraukos atlieka informacijos ir vartojimo skatinimo funkcijas. Iš nuotraukų reikalaujama profesionalaus techninio atilikimo ir aiškios idėjos, kuri turi būti išreikšta lakoniškai ir todėl greitai suvokiama.

3. *Parodinė fotografija.* Tai kūrybinės saviraiškos sritis. Autorinės nuotraukos skirtos estetiniam žiūrovo pasitenkinimui sukelti arba paskatinti susimąstyti apie globalines, bendražmogiškas problemas.

Fotografijos darbo metodai. Fotografijos tikslas – fiksuoti ir įamžinti realius gyvenimo reiškinius, aplinkos fragmentus, daiktus. Tai daroma techninių – analoginių arba skaitmeninių – priemonių pagalba. Tačiau pačios savaime technologijos ar jų išmanymas dar nėra profesionalaus ir kvalifikuoto rezultato garantas. Reikia įsisavinti įvairius darbo metodus, fotografavimo principus, kurie padės tikslingai panaudoti turimą įrangą, technines priemones, programas. Tokiu būdu atsiranda supratimas apie fotografinio vaizdo formavimo galimybes. Fotografija – tai realios tikrovės interpretacija. Šiuolaikinių technologijų dėka autorius nebėra vien pasyvus aplinkos stebėtojas ir fiksuotojas. Jis gali elgtis su savo nuotraukų „prototipais“ įvairiai: ją bešališkai fiksuoti, valdyti daiktų ir objektų santykius, savo nuožiūra kurti fantastines kompozicijas. Siekdamas konkretaus rezultato, autorius renkasi vieną iš trijų darbo metodų:

1. *Reportažinis metodas.* Aplinka fiksuojama, nesikišant į vyksmo eigą. Fotožurnalistikoje „gaudomi“ momentai, maksimaliai išraiškingai ir iškalbingai atskleidžiantys reiškinio esmę ir turinį. Tai vaizdas, fiksuojantis, „iššaldantis“ akimirką gyvenimo šurmulyje. Meninėje fotografijoje dar

vartojamas „gryno kadro“ terminas. Jis reiškia, kad nuotrauka yra nerežisuota, nemontuota, nenaudotos jokios cheminės, laboratorinės ar skaitmeninės vaizdo redagavimo bei transformavimo priemonės. Nuotrauka atspindi tai, kas vyko natūroje, fotografui į ją nesikišant. Reportažinis metodas naudojamas tiek žurnalistikoje, fiksuojant konkrečius faktus, tiek parodinėje veikloje, autoriui simboline, perkeltine prasme išreiškiant savo jausmus bei mintis. Reportažiniam kadrai būdinga „atvira“, neišbaigta kompozicija, atsitiktinis daiktų ir objektų kadravimas, skiriantis ją nuo klasikinės kompozicijos. Nepaisant „atsitiktinumo“ faktoriaus, kompozicija grindžiama tais pačiais išraiškos principais: ritmu, perspektyva, spalva, prasminiu ar kompoziciniu akcentu ir pan. (žr. 1.2. „Pagrindiniai kompoziciniai principai“). Fotografo uždavinys – „pamatyti“, intuityviai pajusti estetiniai ir prasminiai išraiškingą kompoziciją natūroje.

2. *Aranžuotė*. Pastatymas, pastatomoji, studijinė fotografija – tai sinoniminės sąvokos bei terminai. Pats pavadinimas reiškia, kad nuotrauka daroma studijoje arba kitoje aplinkoje, kur galima kontroliuoti kompoziciją bei apšvietimą. Autorius savo nuožiūra tvarko kompoziciją, koreguoja ją formuojančių objektų santykius (kompoziciją, spalvą, apšvietimą, faktūrą, foną arba antrą planą ir pan.). Išbaigtą pastatymą užfiksuoja fotokamera. Dažniausiai metodas naudojamas reklaminiuose darbuose, reikalaujančiuose griežtos apšvietimo ir kompozicijos kontrolės. Meninės fotografijos darbuose kadro struktūra formuojama, atsižvelgiant į autoriaus koncepcijos ir sumanymo reikalavimus. Šis metodas iš fotografo reikalauja gerų klasikinės kompozicijos įgūdžių, koloristikos pagrindų.

3. *Montažas*. Jo pagalba iš įvairių nuotraukų fragmentų formuojama nauja savarankiška kompozicija. Šiuo metodu kuriant dailės ir fotografijos kūrinius naudojasi tiek dailininkai, tiek fotografai. Šiuo metodu galima atlikti realistinius darbus, kuriuos bus sunku atskirti nuo „gryno kadro“, arba kurti fantastines, siurrealistines, koliažines kompozicijas. Montažai atliekami dviem metodais: tradiciniu ir skaitmeniniu būdu. Pirmu atveju nuotraukos karpomos, montuojamos popieriaus lape, perfotografuojamos ir atspaudžiamos kaip nauja nuotrauka. Antruoju – montažas atliekamas grafinėmis kompiuterinėmis programomis. Abiem atvejais darbas reikalauja didelio kruopštumo, technologinių žinių ir įgūdžių.

Fotografijos žanrai. Fotografijoje, kaip ir dailėje, egzistuoja nuotraukų skirstymai į istoriškai susiformavusias temines grupes – žanrus. Jos klasifikavimas remiasi darbų turiniu, atlikimo technika ir kadre dominuojančiais objektais. Fotografijoje išskiriami šie pagrindiniai žanrai:

1. *Portretas*¹. Šis žanras siejamas su vieno arba kelių žmonių (grupinis portretas) nuotraukomis. Tikslas – įamžinti konkretaus žmogaus bruožus; perteikti jo charakterio ypatybes; specifinių atributų pagalba supažindinti su jo veikla, darbo profiliu. Žmogų charakterizuoja jo laikysena, žvilgsnis ir rankos (plaštakos), todėl kadruojant pasirenkami skirtingi portretavimo tipai: veidas stambiu planu ir iki pečių linijos, portretas iki juosmens ir visu ūgiu. Fotografuojant naudojami trys žiūrėjimo taškai: iš priekio (pranc. *en face*), profiliu (iš šono) ir trim ketvirčiais, kurie padeda išryškinti arba, atvirkščiai, užmaskuoti atskiras kūno dalis. Siekiant išvengti proporcijų deformacijos, objektyvas dažniausiai laikomas portretuojamojo akių lygyje. Rakursas iš apačios išilgina figūrą, tačiau iškreipia veido bruožus, iš viršaus, atvirkščiai, – stambina ir „suploja“ formas. Portretas fotografuojamas natūroje ir studijoje, naudojant reportažinį bei aranžuotės metodus. Prie natūralaus apšvietimui veido bruožai yra švelnesni, nėra aštrių, formas laužančių šešėlių. Be to, natūralioje aplinkoje žmogus jaučiasi laisviau, jo laikysena mažiau sukaustyta. Fiksuoiant spontaniškus žmogaus judesius pokalbio, darbo metu ar kitoje nerežisuotoje situacijoje, atsiskleidžia jo charakteris, tipiniai gestai ir pan. Fotografuojant studijoje gali atsirasti įtampa, tačiau dirbtinis šviesos šaltinis leidžia subtiliau modeliuoti apimtis, sukurti emocinę, dramatinę atmosferą, makiažo pagalba paryškinti bruožus ir kt..

2. *Natiurmortas*. Tai kompozicijos, sudarytos iš „negyvosios gamtos“ (pranc. *nature morte*) objektų: vaisių, gėlių, indų ar kitų buities reikmenų, draperijų ir kitokių daiktų. Jie fotografuojami natūralioje aplinkoje arba studijoje grupuojant daiktus klasikinės kompozicijos principais: aplink pagrindinį, akcento funkcijas atliekantį objektą grupuojami kiti elementai, laikantis pusiausvyros, dinamikos, statikos ir kitų taisyklių. Natiurmortai turi teminį charakterį ir atspindi žmogaus santykį su daiktais: nuotaiką, emocijas, veiklos pobūdį. Objektai pastatymui parenkami atsižvelgiant į temą (pvz., dailininko darbo įrankiai; maisto produktai; gėlių žiedai ir augalai, medžioklės trofėjai), emocinę-prasminę nuostatą (pvz., aksomo, taurių metalų, venecijietiško stiklo rinkinys išreiškia prabangų puošnumą, o laikraščio skiautė, metalinė šakutė, stiklinė – skurdą), faktūras (pvz., tarpusavyje nemaišomos „šiltos“ (medis, audiniai, augalai, vaisiai) ir „šaltos“ (metalas, stiklas), atspindinčios ir šviesą sugeriančios medžiagos ir pan), spalvą (šiltos – šaltos, šviesios – tamsios, chromatinės – achromatinės ir t.t.).

3. *Architektūra ir interjeras*. Šios sritys išskiriamos į atskirą žanrinę grupę, kadangi jų fotografavimas turi specifinių bruožų, susijusių su objekto interpretacija ir techniniu atlikimu. Pagrindinis techninis architektūros nuotraukų uždavinys – tikslus objekto atkūrimas, išlaikant statinio proporcijas; tiesias sienų ir kontūrų linijas; perteikiant tūrį bei apimtis. Tam tikslui naudojama speciali optika ir „dumpliniai“ foto aparatai, „ištiesinantys“ plokštumas ir koreguojantys sienų bei linijų de-

¹ Kai kurių žanrų metodinius aprašus galima rasti leidinyje „Vidurinio ugdymo bendrosios nuostatos. Pasirenkamasis menų programos ir metodinės rekomendacijos“. Vilnius: Švietimo plėtotos centras, 2007.

formacijas, ir apšvietimas. Architektūra išimtinai fotografuojama natūroje, todėl svarbu išstudijuoti apšvietimo sąlygas - kada, koks, kokių paros metu jis yra, ir kokioms sąlygoms esant, pastatas geriausiai išryškėja. Antra vertus, galima pasirinkti kitą variantą – ne dokumentuoti architektūrą, o perteikti jos charakterį. Išanalizavus statinio ypatumus (tam tikslui reikalingos minimalios šios srities žinios), pasirenkama emocinė-vizualinė jo interpretacija: atmosferos sąlygos (pvz., skaidri, vaiski giedra arba, atvirkščiai, dramatinė, pilna įtampos atmosfera prieš audrą); rakursas (su aplinka pastatą „suliejanti“ panorama); aštrus perspektyvos dinamiką pabrėžiantis žiūrėjimo taškas iš apačios ir pan.

4. *Peizažas*. Žmogiškosios aplinkos fotografija, kurios poveikio jėga slypi nuotraukos estetikoje ir jos keliamose emocijose. Pagal objektą ir jo santykį su žmogumi peizažai skirstomi į gamtos ir urbanistinių (architektūra, miestas, gyvenvietė ir kt. žmogaus suformuota aplinka). Gamtos peizaže dominuoja nuotaika. Jis fotografuojamas išimtinai natūraliomis sąlygomis, todėl reikia įvertinti ir išstudijuoti apšvietimo sąlygas, rakursą, žiūrėjimo kampą ir pan. Urbanistinis peizažas susijęs su žmogaus gyvenamąja aplinka, todėl jame labiau išreiškiama siužetinė/tematinė linija (vienišumas, susvetimėjimas, urbanistinės „džiunglės“ arba, atvirkščiai, draugystė, komunikabilumas, kosmopolitaniškumas ir pan.), o kadro estetika grindžiama formų, kontrastingo apšvietimo ir kt. žaismu.

5. *Teminė nuotrauka*. Sinonimas – „žanrinė nuotrauka“. Iš esmės visi fotografijos ar dailės žanrai turi idėjinę potekstę ir laikytinos teminėmis nuotraukos. Šiuo terminu stengiamasi apibūdinti, išskirti vaizdus, kuriuose dominuoja tam tikras pasakojimas, siužetinė linija, naratyvas, dažniausiai pasireiškiantis veiksmo, įvykio, reiškinių fiksavimu. Būdingiausias pavyzdys – žurnalistinis išplėstinis veiksmo reportažas, pasakojantis apie nutikimą; įvardijantis jame dalyvavusius žmones; vietą, aplinką ir sąlygas, kuriomis jis vyko ir pan.

Literatūra ir internetinės nuorodos:

1. T. Kuzmina, J. Kuzminas. Fotografijos meno pradmenys. – Kaunas: Šviesa, 2007.
2. J. Kuzminas. Dėmesio fotografuoju. – Kaunas: Individuali I.Kuzmino įmonė, 1996.
3. J.Gurskis. Skaitmeninė fotografija. – Kaunas: Smaltijos leidykla, 2007.
4. J. Hedgecoe. Fotografijos knyga. – „Alma litera“, 2007.
5. Tatjana Kuzmina, Jonas Kuzminas. Kūrybinė Fotografija. Fotografijos žanrai. Metodinis leidinis 11-12 klasei. Kaunas, "Aušra". 2008.Kaunas: Smaltijos leidykla, 2007.

1.4. Kompiuterinių programų naudojimo tikslai ir galimybės

Šiuolaikinė fotografija yra tampriai susijusi su kompiuterine kultūra ir tie saitai apima gero-kai platesnes sritis, nei skaitmeninė foto įranga. Praktiškai visos nuotraukos ir vaizdai fotografuo-jant ir skenuojant yra pervedami į skaitmeninį formatą, kuris leidžia jiems:

1. būti redaguojamiems kompiuterinėmis programomis;
2. būti įtraukiamiems į grafinio dizaino struktūrą;
3. funkcionuoti internetinėje erdvėje.

Fotografija šiose skaitmeninėse erdvėse funkcionuoja kaip redagavimo ir transformacijų ar-ba informacinė bei prezentacinė „žaliava“, paklūstanti autoriaus saviraiškos arba skaitmeninės ma-nipuliacijos dėsniams. Nuo kitų vizualinės reprezentacijos formų ji skiriasi tuo, kad

Grafinės kompiuterinės programos pagal skaitmeninio vaizdo programinę sandarą skirsto-mos į taškines ir vektorines. Pirmu atveju dokumentas/vaizdas yra sudarytas iš taškų (pikslelių), antruoju – algoritminėmis kreivėmis. Fotografinis vaizdas yra skaitmeninamas išimtinai taškiniam formate, t.y. skaitmeninis fotografijos pavidalas susideda iš galybės taškų. „Photoshop“ programa – tai kol kas vienintelė programa, skirta darbui su taškinio formato vaizdais/failais. Tai reikia, kad ji vienintelė leidžia „įsikišti“ į nuotraukos struktūrą ir ją koreguoti. Visose kitose programose nuo-traukos naudojamos kaip struktūrinis grafinių kompozicijų elementas.

Taškinės grafikos vaizdų koregavimas „Photoshop“ programa. „Photoshop“ programa – tai sudėtingas, įgūdžių reikalaujantis įrankis, skirtas nuotraukų koregavimui. Nuo septintos versijos programa pradeda taikyti vaizdų parengimui vartoti internete, o paskutinės versijos – 3D vaizdų kūrimui.

„Photoshop“ programa suteikia dideles, tačiau ne begalines fotografijų koregavimo galimy-bes, kurias galima apibendrinti keliais punktais:

1. *Skaitmeninio vaizdo dydis.* Šiais laikais didelė dalis vaizdų funkcionuoja skaitmeninėje terpėje: jaunimas mėgsta jas talpinti ir komentuoti internete, keisti informacija elektroniniu paštu, „Skype“ ir pan. Tačiau ne mažesnė dalis nuotraukų naudojama spaudoje (periodika, albumai, kny-gos, reklaminė produkcija). Šiose terpėse naudojamos skirtingo dydžio nuotraukos. Skitmeninio vaizdo, kuris susideda iš taškų arba pikselių, dydis nusakomas dviem parametrais: skiriamąja geba arba rezoliucija, matuojama taškų skaičiumi colyje (*pixels/dot per inch* arba *dpi*), ir geometriniais išmatavimais (aukštis ir plotis). Šiuos dydžius randame pagrindiniame meniu *Vaizdas → vaizdo dydis (Image → Image size)*. Internetinėje/skaitmeninėje erdvėje naudojami 72 dpi, spaudoje – 300 dpi vaizdai.

2. *Spalvų korekcija*. Be abejo, nereikia tikėtis, kad vidurnaktį nufotografuotą vaizdą šia programa paversime vidurdieniu. Tai koregavimo, o ne animacinė programa. Ji leidžia keisti spalvų balansą; vieną spalvą pakeisti kita; koreguoti tonų intensyvumą, sodrumą ir atspalvius; atstatyti intensyvumą, sodrumą ar išblukusias spalvas (restauruoti spalvinę informaciją praradusias nuotraukas). Pagrindinės spalvų koregavimo komandos sutelktos pagrindiniame meniu *Vaizdas* → *Koregavimas* (*Image* → *Adjustment*).

2. *Ryškumo korekcija*. Tai nuotraukos ryškumo padidinimas arba sumažinimas. Šia funkcija mėgaujasi tiek mėgėjai, tiek profesionalai, kadangi ji vizualiai padidina vaizdo spalvinį intensyvumą ir raišką. Tačiau vertėtų prisiminti, kad ryškumo arba kontrasto didinimas – tai vaizdo taškų niveliacija, t.y. pustonių, kurie sudaro fotografinio vaizdo esmę, gamos naikinimas. Ryškumas koreguojamas komanda *Filtrai* → *Ryškumas* (*Filter* → *Sharpen*).

3. *Montažas*. Tai naujo vaizdo komponavimas iš atskirų nuotraukų fragmentų. Jis reikalauja didelių įgūdžių ir „Photoshop“ programos įvaldymo. Pagrindinis instrumentas, kuriant montažus – pagrindinio meniu komanda *Sliuoksniai* (*Layer*).

4. *Išskyrimas*. Išskyrimas arba žymėjimas (*Selection*) nėra vaizdų koregavimo būdas, tačiau tai yra pagrindinė pagalbinė funkcija, kurios pagalba galima atlikti korektūras. Išskyrimas – tai vaizdo dalies apibrėžimas, kurį planuojama koreguoti – spalvinti, keisti ryškumą, iškirpti, deformuoti ir pan. Šiai funkcijai „Photoshop“ programoje skiriamas didelis dėmesys ir jai paskirta atskira pagrindinio meniu komandų grupė *Išskyrimas* (*Select*).

Fotografijų panaudojimas maketuojant „In Design“ programa. „In Design“ – tai leidinių (laikraščių, žurnalų, knygų, skrajučių ir kt.) maketavimo ir parengimo spaudai programa. Fotografijos studijoms programa naudinga rengiant darbus sklaidai – maketuojant sienlaikraštį, laikraštį, plakatą ar kt. „In Design“ programa apima kelias esmines funkcijas:

1. *Tekstų maketavimą*. Tekstų maketavimas susideda iš šrifto parinkimo ir modeliavimo; pastraipų formavimo.

2. *Vaizdų „korekcija“*. Iš esmės programa nėra skirta vaizdų koregavimui, tačiau ji turi kelias funkcijas, leidžiančias redaguoti tam tikrus grafinių elementų parametrus: sušvelninti kraštus, išgauti permatomas fono dalis ir jas nuspelvinti, keisti rėmelio piešinį ir pan.

3. *Puslapių maketavimo*. Jis susideda iš teksto ir vaizdų komponavimo lape, remiantis maketavimo taisyklėmis ir principais.

„InDesign“ programa ideali publikacijoms rengti (žr. 3 dalis „Fotografijos panaudojimas. Komponavimo ir atrankos principai“), tačiau reikalauja specialių žinių ir tam tikrų įgūdžių. Ji lei-

džia suvokti grafinius ir prasminius teksto bei nuotraukų arba nuotraukų tarpusavio derinimo principus:

1. *Parašas po nuotrauka.* Tai yra fotografijos pavadinimas, kuris praplečia/papildo vaizdo prasmę. Tai pats lakoniškiausias teksto ir vaizdo derinys, kuriame dominuoja nuotrauka, kaip pagrindinis prasmės, informacijos nešėjas.

2. *Teksto iliustracija.* Nuotrauka pagyvina, praplečia tekstu pateikiamą informaciją. Kalba eina apie verbalinį pasakojimą – reportažą, esė, novelę, kurios emocinė pusė sustiprinama išraiškingomis nuotraukomis.

3. *Nuotraukų dydžio ir prasmės santykis.* Lape komponuojamos nuotraukos savo tematine ir emocine prasme nėra lygiavertės, todėl dydžiais galima sukurti ar sustiprinti reportažo pagrindinę mintį. Pvz., kelionės iš Egipto reportaže pusę puslapio užima piramidės, po kuriomis talpinama mažesnio formato kelionės išpūdžių mozaika. Šiuo atveju „vedančioji“ fotografija (piramidės) asocijuojasi su tradicine kultūrine – istorine temos traktuote. Visai kitą nuotaiką reportažas įgautų, išdėdinus Kairo prekyvietės fragmentą ar arabės portretą.

4. *Nuotraukos ir lapo plokštumos santykis.* Viena nuotrauka lape „irgi karys“. Ji gali užpildyti visą lapą ir atrodyti gana įprastai. Tačiau nuotrauka tuščio lapo kampe arba viduryje – intriguos, atkreips dėmesį net tuo atveju, jei ji bus nedidelė ir sunkiai įžiūrima, ypač jei gretimame puslapyje fotografija užims visą puslapį. Mastelių, spalvos, dydžių ir kitoks kontrastas visuomet intriguoja ir patraukia dėmesį.

Jeigu mokyklos bazėje nėra grafinio maketavimo programų, nuotraukų ir vaizdo komponavimo pradmenis galima studijuoti Microsoft Word programoje. Tačiau reikia mokiniams pabrėžti, kad ši programa skirta teksto rinkimui, ne maketavimui. Ji naudojama, kaip kompiuterinė platforma, kurioje galima eksperimentuoti nuotraukų ir teksto komponavimo srityje. Kitas sprendimas, jeigu mokyklos bazėje nėra maketavimo programų, yra laisvo kodo programos, kurios tinkamos vaizdui apdoroti. Tokių programų kaip Picasa, Gimp, Paint.net, Undibind, Panorama Maker ir kitų galima laisvai rasti ir įsiinstaliuoti. Tokios programos nereikalauja didelių kompiuterio techninių parametru, tačiau neturi ir daugelio profesionalių programų galimybių.

Picasa – išvaizdi ir nemokama programa, skirta skaitmeninėms nuotraukoms tvarkyti.

Sužadinę “Picasa” galėsite koreguoti nuotraukas (pvz., pašalinti “raudonų akių” efektą, keisti šviesumą, kontrastą ir pan.) bei patogiai naršyti po fotoalbumus. Naujasnėse šios programos versijose (pavyzdžiui Picasa 3) atsirado retušavimo galimybė. Šia programa taip pat galima kurti plakatus, kurti trumpus filmukus.

GIMP (*GNU Image Manipulation Program*) – laisva daugiaplatformė piešimo programa. Daugiausiai skirta taškinės grafikos iliustracijų manipuliavimui, tačiau yra ir minimalus vektorinio manipuliavimo palaikymas. Pagrindinis šios programos kūrimo tikslas buvo suteikti nemokamą alternatyvą Adobe Photoshop programai.

Gimp naudojama nuotraukoms bei kitoms iliustracijoms (pvz., reklamoms) modifikuoti (dydžiui ar spalvoms keisti, nereikalingiems elementams maskuoti ir pan.), logotipams bei kitoms iliustracijoms kurti, programa taip pat galima sukurti animuotas iliustracijas.

Gimp turi: pilną piešimo įrankių komplektą, įvairių efektų (filtrų) bei automatizuotų įrankių (skriptų) įvairiems veiksams (pvz., fotografijos pasendinimui) atlikti.

Paint.NET – tai populiari nemokama vaizdų redagavimo programa. Programa supranta vaizdų sluoksnius, turi daugybę filtrų, įvairias piešimo ir vaizdų koregavimo galimybes.

Undibind (galima rasti ir kitų tokio tipo programų) programa nėra skirta vaizdo koregavimui. Tai programa skirta fotoknygoms, albumams maketuoti. Prieš įkeliant nuotraukas į šią programą, jas redaguoti reikia iš anksto, nes minima programa tokių funkcijų neturi. Čia galima keisti tik nuotraukos dydį, nuotraukų išdėstymą, sukurti ar pritaikyti siūlomą foną, parengti norimą tekstą.

Skaitmeninio formato nuotraukų eksponavimas ir pristatymas. Skaitmeninis formatas be didelių materialių sąnaudų leidžia nuotraukas panaudoti *demonstracijose, pristatymuose, aptarimuose*, diskusijose. Populiariausias demonstracinis variantas – *Microsoft Office* pakete esanti *Power Point* programa. Ji skirta trumpoms prezentacijoms pavienių skaidrių pavidale, naudojant tekstą, nuotraukas, grafines schemas, įterpiant filmuotą medžiagą ir garsinį foną. Rengiant fotografijų pristatymą patartina laikytis keleto principų:

1. Minimalus šrifto dydis – 24 pt. Tekstas turi būti lakoniškas, konspektyvus, t.y. labiau priminti turinį, negu tekstą. Tai mintys, kurias demonstruodami medžiagą išplečiame ir apibendriname kalbėdami, ne skaitydami.
2. Skaidrėje talpinami 3–4 sakiniai. Geriausia mintis išdėstyti punktais, kurie sukonkretina turinį, neleidžia išsiplėsti ir nukrypti nuo temos.
3. Vienoje skaidrėje dedama viena nuotrauka. Viena lapo sudėjus kelias mažas nuotraukas, nukenčia jų suvokimas. Be to, pačias nuotraukas tenka derinti tarpusavyje pagal turinį, tematiką, stilistiką.
4. Nuotraukas geriausia dėti juodame fone, kuris paryškina spalvas arba išdėdinti iki lapo kraštų ir nepalikti fono rėmelio.
5. Muzikinis akompanimentas turi atitikti pristatymo pobūdį ir funkcijas. Komentuojant balsu, muzika atlieka fono vaidmenį ir neturi trukdyti pranešėjui bei klausytojui. Jei demonstracija

skirta vizualiniam suvokimui (vaizdai su trumpais, greitai perskaitomais komentarais) galima parinkti garsesnę ir ekspresyvesnę garso įrašą.

Internetinė erdvė suteikia plačias galimybes **eksponuoti, komentuoti** nuotraukas ir net gi parengti jas publikacijai.

Literatūra ir internetinės nuorodos:

1. D.Ambrazienė, J. Smolenskas. Adobe Photoshop CS3. – Kaunas: Smaltijos leidykla, 2008.
2. J.Gurskis. Skaitmeninė fotografija. – Kaunas: Smaltijos leidykla, 2007.
3. Michael B. Karbo. Skaitmeninių nuotraukų apdorojimas. Nuotraukų apdorojimo įvadas. Išmok pats Nr. 23.
4. Michael Wright Skaitmeninė fotografija nuo A iki Z. V.: Alma littera, 2008.
5. Philip Andrews, Jamie Ewbank, Lee Frost, Rob Hull ir Chris Weston. 1000 gudrybių ir patirčių, kaip fotografuoti ir filmuoti. V.:Aktėja, lietuviškas leidimas, 2009.
6. V. Židonytė. Dizainas 1. Grafinis dizainas. Kaunas: Šviesa, 2008.

2 dalis

FOTOGRAFIJOS ISTORIJA

2.1. Senoji fotografija

Fotografijos istorija prasideda nuo *Camera obscura*, kuri buvo žinoma dar Antikos laikais ir naudota tiksliai aplinkos objektų kopijavimui popieriuje. Iki XIX a. vidurio su fotografija susiję ieškojimai vyko dviem kryptimis. Optiniais – mechaniniais eksperimentais buvo siekiama gauti tobulą vaizdo projekciją plokštumoje, cheminiais – užfiksuoti ją plokštumoje. 1839 m. laikomi oficialia fotografijos „gimimo diena“, kadangi Prancūzijoje **Louis Jack-Mande Daguerre'is** užpatentavo pirmąją jo vardu pavadintą foto technologiją, – *dagerotipiją*. Tai rodo, kad fotografija buvo suvokiama, kaip techninis išradimas, įrašytas į XIX a. žmonijos pasiekimų sąrašą kartu su garo mašinomis, automobiliais, plieno konstrukcijomis ir pan. Dagerotipija – metalo plokštelės paviršiuje užfiksuotas vienetinis, netirauzuojamas atvaizdas, kuris vienu metu buvo ir negatyvas ir pozityvas.

Dagerotipija buvo brangus verslas, prieinamas pasiturintiems žmonių sluoksniams. Išlaikymas truko iki valandos, t. y. fotografuojamas objektas tokį laiko tarpą privalėjo išbūti nejudėdamas. Fotografuojama buvo studijoje su ištiklinta siena, pro kurią sklido dienos šviesa, o žmogaus galva „įtvirtinama“ specialiais gnybtais, rankos padėtos ant stalelio.

Pirmieji dagerotipai – tai nejudantys objektai: portretai, natūrmortai, architektūra. Siekiant padidinti „realistiškumo“ išpūdį, jie buvo spalvinami ranka. Dagerotipai perėmė tapytų portretų „atminčiai“ funkcijas ir buvo naudojami gyvenamojoje aplinkoje, kaip puošnūs ir prabangūs reliktai.

Anglijoje, tuo pat metu kaip ir L. J. M. Daguerre'is, vaizdo fiksavimo eksperimentus atliko **William Henry Fox Talbot'as**, pavadinęs juos „fotogeniniu piešiniu“ arba „*heliografija*“ (šviesoraščiu). Patobulinus technologiją, procesas pavadintas kalotipija (arba talbotipija). Jis rėmėsi negatyvo – pozityvo procesu, kuris vėliau, beveik dviejų šimtų metų laikotarpiu tapo klasikinės fotografijos etalonu. Trumpas išlaikymas (1–2 sekundės) suteikė galimybę fotografuoti lauke. Tai išplėtė fotografijos temų ir žanrų ratą – atsirado gamtos peizažas, miestų fragmentai, socialiniai buitės vaizdai, teminės kompozicijos ir kt. Plečiasi fotografijos vaidmuo socialinėje terpėje. Greta privataus portretavimo ji pradėjo atlikti ikonografinės funkcijas: fiksavo tam tikras žmogaus veiklos sritis (pirtys, bakalėja, valgyklos ir pan.), architektūrinį paveldą ir kelionių išpūdžius. 1851 m. Prancūzijos vyriausybė finansavo projektą „Heliografinė misija“, kurio tikslas – įamžinti nykstančias įvairių regionų pilis ir parengti jas rekonstrukcijai. Projekte dalyvavo **Hippolyte Bayard'as, Edouard Baldus'as, Henri Le Secq'as, Gustave Le Gray'us** ir kt. Fotografija tapo dokumentine medžiaga istorinėse – archeologinėse ekspedicijose Egipte, kuri buvo publikuojama Europos periodikoje.

Tačiau talbotipai nepranoko dagerotipų ryškumo bei vaizdo kokybės prasme ir XIX a. 4–5 dešimtmečiais buvo retai naudojama.

Perversmą fotografijos vizualinės raškos ir technologijų srityje padarė šlapio *koloido* technika, kurios pradininku laikomas **Scott Archer'is**, 1849 m. padengęs stiklo plokštelę koloido suspensija. Vienintelis proceso trūkumas – fotografuoti reikėjo plokštei dar neišdžiūvus. Koloido procesas pakeitė fotografijos, kaip daikto išvaizdą: atspaudas buvo šviesiai rusvo atspalvio, mažiau grūdėtas, naudotas plonas popierius. Nuotrauka tapo tiražuojamu, platesniems žmonių sluoksniams prieinamu objektu. Fotografų tarpe susiformavo dvi specializacijos: tie, kurie dirbo studijoje, ir keliaujantys fotografai. Eksponavimo trukmė buvo sumažinta iki kelių sekundžių, todėl atsivėrė galimybės fotografuoti lauke, išgaunant didesnę, nei koloido, ryškumo gylį, plačią juodai baltų pustonų gradaciją bei fiksuoti judančius objektus. Plečiasi temų ratas: portretas natūroje, gatvių vaizdai, scenos patalpose (valgyklos, prieglaudos), marinistiniai ir kalnų peizažai ir pan. Pirmieji šią techniką ėmė naudoti **Charles Negre'as**, **Adolphe Braun'as**, **Gustave Le Gray'us**, **Adrien Tournachon'as** ir kt. Pradedamos kurti „Žymių žmonių portretų galerijos“, įamžinusios mokslo, literatūros, meno, politinius ir kt. veikėjus. Tokiomis galerijomis pažižymėjo **Adolphe Dallemagne'as**, Gaspard Felix Tournachon'as, labiau žinomas salpyvardžiu **Nadar'as**, **Etienne Carjat'as** ir kt.

Tobulėjant technologijoms XIX a. antroje pusėje fotografijoje buvo fiksuojami praktiškai visi socialinio gyvenimo aspektai: nusipelnę visuomenės veikėjai, karo akimirkos, kasdienio gyvenimo vaizdai, kelionių reportažai. Pirmosios karo nuotraukos buvo fotografuotos periodais tarp mūsų, tačiau jos darė stiprų poveikį žiūrovams, kadangi buvo pirmieji karo žiaurumus fiksuojantys dokumentai. Pirmaisiais karo „reportažais“ laikomi **Hippolyte Bayard'o** 1848 m. Revoliucijos Paryžiuje vaizdai; **Roger Fenton'o** Krymo karas; **Timothy O'Sullivan'o** JAV Pilietinis karas ir kt. Nesant techninių galimybių fotografuoti pačias kautynes, fotografai karo žiaurumus stengėsi perteikti fiksuodami griuvėsius, kūnais nusėtus laukus ir pan.

Kelionių reportažai buvo susiję su noru pažinti egzotinius kraštus ir atspindėjo XIX a. Europos kolonijinę politiką bei su ja susijusį turizmo protrūkį. Peizažo žanre atsirado kelios naujos, iki tol neeksploatuotos temos: marinistiniai peizažai, kuriuose dominavo šviesos žaismas vandens paviršiuje ir debesų faktūros (Gustave Le Gray); brolių Bisson'ų (**Bisson Frères**) užfiksuoti Monblano, Monte Rose kalnų ledynai; **Adolphe Braun'o** ir kt. kalnų panoramos; gyventojų pamėgtos poilsio vietos priemiesčiuose. Turistinė – miestų ir architektūros – fotografija pirmiausia suklestėjo Italijoje, kuri XIX a. tapo populiaria kelionių vieta.

Apie 1880 m. atsiradęs sidabro bromido procesas, išaugęs foto medžiagų jautrumas ir foto aparato konstrukcijos tobulinimas, kurį įkūnija George Eastman'o „Kodak“ imperija, suteikė naujas galimybes fotografijos srityje. Vienas ženkliausių bruožų – galimybė fiksuoti judesį, „išaldyti“ akimirką. Judesio fiksavimo pradininku laikomas **Edward Muybridge'as**. Jo sukonstruota 12 foto kamerų sistema leido fiksuoti atskiras bėgančio arklio judesio fazes. E. Muybridge'as fotografijų katalogus, kuriuose užfiksuotos bėgančios, tūpiančios, lipančios laiptai, atliekančios kitus judesius žmonių figūros, judantys gyvūnai, ir kuriuos savo darbuose naudojo dailininkai. Panašius eksperimentus darė **Thomas Eakins'as**, fiksavęs „judesio dinamiką“ viename kadre ir mokslininkas fiziologas **Etienne-Jules Marey**. E. J. Marey „chronofotografijos“ – tai viename lape užfiksuota judesio dinamika ir plastika, kurią jis naudojo tirdamas žmogaus motoriką. Šiuos judesio eksperimentus tęsė fotografai, studijuodami negyvosios gamtos reiškinius – bangų mūšą, debesų judėjimą, skysčio lašėjimą, purslus, kliūtį skrodžiančią kulką ir pan. XX a. pradžioje judesio sekvencijas ir judančio objekto „išsiliejimo“ efektą, jau kaip meninės raiškos priemonę naudojo Futurizmo krypties atstovai dinamikai perteikti (pvz., Anton Giulio Braglia).

XIX a. paskutiniame dešimtmetyje susiformuoja pirmoji meninės fotografijos kryptis – Piktorializmas (*Pictorialism, Pictorial Photography*). Tai buvo reakcija į mėgėjišką fotografiją, kuri visuomenės akyse virto pastangų ir kūrybiškumo nereikalaujančia pramoga. Masinį jos paplitimą sąlygojo foto industrijos augimas, kurį geriausiai įkūnijo „Kodak“ firmos reklaminis šūkis: „Jūs nuspaudžiate mygtuką – mes atliekame likusį darbą“. Piktorializmas buvo pirmasis organizuotas judėjimas, siekęs, kad fotografija būtų pripažinta kūrybos sritimi, savo unikalumu ir meniškumu prilygstanti vaizduojamajai dailei. Piktorializmo laikotarpiu susikūrė pirmosios fotografų kūrybinės organizacijos, kurios leido pirmuosius specializuotus žurnalus (*“Camera work”*, *„Amateur Photography”*; *“Photogram”*; *“La Revue Photographique”*; *“Fotografische Kunst”*) bei skatino foto kritikos bei estetikos pradmenys. Pirmuoju fotografijos kritiku laikomas *Sadakichi Hartman*, Europos bei JAV spaudoje 1898–1918 m. laikotarpiu publikavęs virš 500 straipsnių. Organizacijos kūrėsi visoje šalyse, rengė parodas, konkursus, leido knygas bei katalogus. Anglijoje veikė „The linked Ring“ (*George Davison'as, Alfred Horsley Hinton'as, Henry Peach Robinson'as, Lionel Clark'as* ir kt.), Prancūzijoje – *“Photo Club de Paris”* (*Robert Demachy*), JAV – „Photo-Secession“ (*Alfred Stieglitz'as, John G. Bullock'as, Edward Steichen'as; Clarence H. White'as* ir kt.). Siužetai ir temos buvo skolinamos iš Antikos meno, Simbolizmo, Pre Rafaelitų ir kt. krypčių, kuriose dominavo jausmingumas, dvasingumas, emocionalumas. Fotografai naudojo specialias „taurinančias“ technikas (želatinos bichromatas; bromaliejinė spauda; platinotipija ir kt.), kurios buvo artimos grafikos,

litografijos kūriniams, piešiniui, naudojo „minkštą“, ryškumą švelninančią optiką, teptuku arba pirštu fonams bei detalėms suteikdavo „tapybiškumo“, rankų darbo efektus.

2.2. Fotografijos eksperimentai tarpukariu.

Tarpukario periodu technologija nebėra pagrindinis veiksnys, lemiantis fotografijos kūrybinės ir taikomosios funkcijas. Siauro formato kameros, negatyvo – pozityvo procesas, didelio jautrumo medžiagos, dirbtinis apšvietimas ir kt. leido dirbti įvairiausiomis sąlygomis, fotografuoti praktiškai visus siužetus; platinti nuotraukas dideliu tiražu ir pan. Šiuo periodu fotografija pradėjo funkcionuoti visose visuomenės veiklos sferose: reklamoje, žurnalistikoje, kūrybinėje srityje. Reklamoje suklestėjo madų fotografija ir atsirado šiuolaikinė įvaizdžio samprata. Susiformavo aiški takoskyra tarp mėgėjų ir profesionalų. Prie pastarųjų buvo priskirta ir parodinė veikla, nors jų pripažinimą vis dar lydėjo estetiniai bei teoriniai debatai. Žurnalistikoje išryškėjo komunikacinės – informacinės fotografijos galimybės. Išradus pustoninę spaudą, ji pateko į knygas, albumus, periodinius leidinius, plakatus ir kt., t. y. atsirado galimybė ją platinti masiniu tiražu. Žiniasklaidos pagalba fotografija buvo įtraukta į politinę areną ir tapo propagandos įrankiu klasinėje konfrontacijoje, formuojančiu bei manipuliuojančiu visuotine opinija.

Fotografijos atsiradimas XIX amžiuje buvo vienas veiksnių, paskatinusių modernizmo dailės formavimąsi. Dailė atsisakė realistinio vaizdavimo būdo, siužetinio naratyvo ir pasinėrė į naujų raiškos formų paieškas, leidusias išplėsti kognityvines dailės kūrinio poveikio ribas. Savo ruožtu, fotografiją, tarpukariu pradėjusią ieškoti savo kūrybinės specifikos, skiriančios ją nuo kitų menų, veikė kubizmo, dadaizmo, futurizmo, siurrealizmo, konstruktyvizmo ir kt. krypčių estetiniai bei kūrybiniai eksperimentai. Paieškos vyko keliomis kryptimis: perimant atskirų dailės krypčių kompozicinius sprendimus; istorinės fotografijos „atradimų“ adaptacija; modernizmo idėjinių koncepcijų raiška fotografinėmis priemonėmis ir „gryno kadro“ bei reportažo estetikos paieškos.

„Bekamerinė“ fotografija arba *fotogramos* technika buvo pirmieji avangardinės fotografijos eksperimentai, kuriuos įkvėpė dadaistinės „naujo meno“ paieškos. Eksponuojant ant šviesai jautraus popieriaus išdėliotus skirtingų faktūrų ir medžiagų daiktus buvo gaunamos abstrakčios kompozicijos, kuriose dominavo šviesos, šešėlių ir pustonų žaismas. **László Moholy-Nagy's** dizaino mokykloje Bauhauze, šį principą naudojo kaip metodą, leidžiantį analizuoti šviesos kokybę ir jos priklausomybę nuo medžiagos paviršiaus savybių (blizgus, matinis, peršviečiamas, skaidrus ir pan.). Dauguma autorių šia technika atliktas nuotraukas vadino savo vardais: **Christian Schad'as** – „Šedougramomis“, **Man Ray'us** – „rėjografijomis“, L. Moholy-Nagy's – fotogramomis. Bekameriniams eksperimentams buvo atimos abstrakčios kristalų, atspindžių, linzių ir kt. fotografijos (pvz., **Alvin Langdon Coburn'o** „Vortografijos“).

Kita destruktivios dadaizmo protesto prieš saloninį meną koncepcijos išdava – montažo ir koliažo metodai, leidžiantis konstruoti vaizdą iš skirtingų medžiagų (laikraščių, fotografijų, piešinių, grafikos, plakatų ir kt.) fragmentų. Koliažo technika buvo naudojama jau kubizmo praktikoje – įvairių daiktų faktūromis dailininkai stengėsi praturtinti dvimatėje lapo plokštumoje nutapytą apimtinio objekto trimatę schemą. Rusų konstruktyvizmo atstovai šį metodą panaudojo sovietinei propagandai skleisti, kaip universalią, visiems suprantamą vizualinės komunikacijos formą. Jie pirmieji ėmė kurti „fotografines ikonas“, kurių metaforinė kalba (buržujus, darbininkas, skirtingų tautų darbininkų klasės atstovas, klasių kova, pasaulinė komunizmo pergalė ir pan.) buvo lengvai suvokiama skirtingų tautų ir išsilavinimo atstovams. **Aleksandr Rodčenko, El Lisickij, Gustav Klucis** broliai **Stenberg'ai** ir kt. montažą taikė grafinio dizaino produktuose – kino, reklamos, agitaciniame plakate, knygų ir periodinių leidinių iliustracijose, derindami lakoniškus politinius šūkius, abstrakčius grafinius elementus su nuotraukų fragmentais.

Montažą, kaip antifašistinės propagandos priemonę, naudojo vokiečių dailininkai **John Heartfield'as** ir **George Grosz'as**. L. Moholy-Nagy'is derindamas nuotraukų iškarpas su trigonometrinio piešiniu, mėgino praturtinti poligrafijos raiškos galimybes.

Siurrealistinė fotografija taip pat naudojo montažinę stilistiką pasąmonės, sapnų bei fantastiniams vaizdiniais perteikti. **Anton Stankowski's, Karel Teige'as, Man Ray'us, Wanda Wulz, El Lisickij** ir kt. fotografai greta mechaninio montažo naudojo dvigubą ekspoziciją (nuotrauka buvo spausdinama iš kelių, vienas ant kito sudėtų negatyvų), sukuriančią miražo, persiliejančių erdvių, nerealaus pasaulio įspūdį.

Kaip priešprieša tapybiškam ir sentimentaliam Piktorializmui, amžiaus pradžioje susiformavo „Naujasis požiūris“ („*New vision*“). Ši kryptis rėmėsi „gryno kadro“ estetika ir ieškojo būdų, kurie leistų naujai parodyti supantį pasaulį, per aplinkos fragmentus, atskleisti jame glūdintį grožį ir pabrėžti žmogaus harmoniją su gamta ir industrine aplinka. Fotografai ieškojo priemonių, leidžiančių išplėsti žmogaus matymo bei aplinkos suvokimo ribas. Pasirinkus labai aukštą žiūrėjimo tašką (nuo dangoraižių, inžinierinių statinių, bokštų ir kt.) miesto aikštės virsdavo konstruktyvia linijų bei spalvinių dėmių kompozicija. Aštrus rakursas (iš apačios arba viršaus) šokiravo netikėtu požiūriu bei perspektyvos dinamika. Stambus planas, išdidintos detalės, platus ryškumo diapazonas suteikė galimybę pabrėžti formų grafinį piešinį bei paviršiaus faktūras ir atskleidė naujas portretavimo galimybes. Šie bruožai būdingi L. Moholy-Nagy'io, A. L. Coburn'o, Aleksandr Rodčenko, André Kertész'o, Jan Lauschmann'o ir kt. darbams. Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo populiarūs urbanistiniai bei industriniai motyvai – dangoraižių, fabriku, laivų, metalo objektų (spausdinimo mašinėlė, automobilis ir pan.) fragmentai. Amerikoje „Naujojo požiūrio“ estetiką **Paul Strand'as**,

Edward Steichen'as, Ralph Steiner'is, Willard van Dyke'as, Margaret Bourke-White, Imogen Cunningham'as, Edward Weston'as ir kt.

Vokietijoje šiam stiliui buvo artimas „Naujasis daiktiškumas“ („*New Objectivity*“ arba „*Neue Sachlichkeit*“), kuris išsiskyrė stambiu planu nufotografuotais augalų bei gamyklų fragmentais. Šiuo stiliumi kūrė *Albert Renger-Patzsch'as, Karl Blossfeld'as, T. Lux Feininger'is* bei jiems stiliumi artimi *Hans Finsler'is, Ladislav Berka, Piet Zwart'as* ir kt. Skirtingai nuo „Naujojo požiūrio“ jie nesekė konstruktyvistine logika, o stengėsi pabrėžti modernios žmogaus aplinkos harmoniją.

2.3. Reportažas tarpukariu

Tarpukario dokumentinė fotografija, skirtingai nuo modernizmo inspiruotų formos ir stiliaus eksperimentų, formavusių naujas fotografijos pritaikymo sritis, ieškojo socialinio dialogo su visuomene. Valstybiniai užsakymai bei asmeninės ambicijos tapo pagrindiniu motyvu, skatinusiu fotografus ieškoti kūrybinių inspiracijų politinėje, ekonominėje ir socialinėje tematikoje. Ši tarpukariu ir antrojo pasaulinio karo metais dirbusių socialiai angažuotų fotografų karta padėjo pagrindą subjektyviai sociumo analizei, kurios atstovai reportažą pavertė meninės saviraiškos priemone pokario periodu.

Tarpukariu suklesti periodinių leidinių industrija – „Berliner Illustrierte Zeitung“, „Münchner Illustrierte Press“, „Arbeiter Illustrierte Zeitung“, „Der Spiegel“ Vokietijoje, „Le Journal illustré“, „Vu“, „L'Illustration“, „Paris modern“, „Heute“, „Paris Match“ Prancūzijoje, „The Listener“, „Weekly Illustrated“, „Picture Post“ Anglijoje, „Life“, „Time“, „Fortune“, „Look“, „Holiday“ Amerikoje ir kt. 1928 m. Vokietijoje jau buvo įsikūrusios agentūros, kurios leidėjams siūlė nuotraukas, viršelių ir temų idėjas – „Photodienst“, „Dephot“, „Weltrundschau“ ir kt.

Augantis periodinių leidinių skaičius ir didėjanti konkurencija tarp jų privertė leidėjus daugiau dėmesio skirti iliustracijoms. Išlaugo fotografijų paklausa ir, kaip atskira fotografijos sritis, pradėjo formuotis fotožurnalizmas. Redakcijos pradėjo kaupti fotografijų archyvus, kreipti dėmesį į autorių braižo savitumą, tematikos originalumą ir kt., kurie įtakojo leidinių populiarumą, skaitytumą ir tiražo augimą. Čia atsiskleidė Erich Salomon'o, buvusio teisininko ir verslininko, kuris fotografija pradėjo domėtis perkopęs ketvirtąją dešimtį, talentas. Jo ryšiai leido padaryti betarpiškus politinio elito reportažus. Išlaugo ir paties reporterio vertė, jo gebėjimas keliais kadrais atskleisti situacijos ar ištiso reiškinių esmę. Europoje individualumu žurnalistikoje pagarsėjo *Tim Gidal'as, Walter Bosshard'as, André Kert é sz'as, Martin Minkacsi's, Otto Umbers'as*, Amerikoje – *Margaret Bourke-White, Ralph Morse'as, Carl Mydans'as, George Rodger'is, Eugene Smith'as* ir kt. Tai buvo autoriai, kurie pirmieji plačiau suvokė socialinę fotografijos paskirtį – neapsiribojo menine veikla ir ėmė reikštis žurnalistikos bei reklamos srityse.

Ypatingą dėmesį spaudos fotografijai skyrė Vokietija ir Rusija, kuriose leidiniai darėsi vis labiau ideologizuoti ir politizuoti. Šios šalys pirmosios pasauliui pademonstravo neribotas fotografijos galimybes manipuluoti ir valdyti visuomenės sąmonę. Porevoliucinėje Rusijoje reporteriai buvo prilyginti „ideologinio fronto“ darbuotojams. Jų gebėjimai prisitaikyti prie ideologinių reikalavimų turėjo pranokti profesionalius gebėjimus. Vienok, žurnalistine pagava išsiskyrė **Aleksandr Rodčenko's, Maks Alpert'o, Georgij Zelma's, Arkadij Šakichet'o, Dmitrij Bltermans'o** ir kt. autorių darbai. Juose naujos visuomenės kūrimo įvaizdžiai buvo kuriami profesionaliai naudojant fotožurnalistikos kalbą.

Didelį poveikį fotografijos ir visos kultūros raidai padarė Antrasis pasaulinis karas. Iš vienos pusės jis inspiravo nihilizmo, brutalumo, žiaurumo ir kt. negatyvių visuomenės aspektų iškėlimą meno, ypač dailės tematikoje. Ji konotavo kelią į postfordistinę visuomenę – žiaurią kovą už būvį sociume. Antra vertus, realios išnykimo, sunaikinimo, kančių, netekties ir pan. situacijos išprovokavo humanistinės fotografijos pliūpsnį pokariu. Ji deklaravo žmonių sandraugos idealus ir siekiamybes. Trečia, karo įvykiuose dalyvavusių reporterių patyrimas ir likimai formavo naujus fotožurnalistikos principus bei vertės kriterijus. Karo metų reportažai įgavo fizinę vertę, kuri buvo matuojama žurnalistų gyvybėmis. Gebėjimas orientuotis situacijoje, suvokti įvykio esmę ir perteikti ją dviem trimis kadrais tapo žurnalistinio darbo klasika.

Karas leido atsiskleisti autoriams ir susiformuoti organizacinėms struktūroms, kurios po karo tapo šiuolaikinės fotožurnalistikos klasika. **Robert Capa, David Seymour'as** (slapyvardis **Chim**), **George Rodger'is, Henri Cartier-Bresson'as** ir kt. autoriai, įvėpti Henri Cartier-Bresson'o, 1947-aisiais įkūrė pirmąją profesionalią fotožurnalistų organizaciją „Magnum“. Tai buvo šiuolaikinės foto agentūros ir foto banko junginys. Išlaikomi privačių rėmėjų, jie įkūrė organizaciją, tiekiančią nuotraukas periodiniams leidiniams ar albumams. Autorinės teisės į nuotraukas priklausė fotografams. Tai reiškė, kad autorius sprendžia, kur, kiek kartų ir kokiuose leidiniuose jo nuotrauka bus publikuojama. Be to, be autoriaus sutikimo, negalima buvo kadruoti ar kitaip keisti nuotraukų formatą.

2.4. Pokario dokumentika

Pokario periodu fotografija tapo populiaria masinės kultūros apraiška. Fotografavo kas antras pasaulio gyventojas, leidiniai tapo neįsivaizduojami be vaizdų, paplinta meninės ir dokumentinės fotografijos parodos, fotoalbumai. Ji tampa masinės komunikacijos forma ir, vystantis komunikacijos teorijoms, įsilieja medijų problematiką. Daugelis menininkų ir kitų specialybių atstovų dalyvauja mėgėjiškoje fotoklubų veikloje, kuri prisidėjo prie fotografijos masinio išplitimo visuomenėje.

Tiek dokumentinė, tiek meninė fotografija atspindėjo dvasinį pakilimą, moralinę euforiją, kurie buvo susiję su gyvenimo stabilizacijos procesais – politiniu konformizmu, augančia ekonomika, atsigaujančia kultūra, kylančiu gerbūviu. Karo metu iš Europos emigravus kultūros veikėjams ir išvežus dalį modernaus meno kūrinių, kultūros centrai persikelia į JAV. JAV pasiūlytas „Maršalo planas“, turėjęs padėti atsigauti Europos ekonomikai po karo, dar labiau susiejo Amerikos ir Europos kultūras. Išskirtinis fotografinės kultūros bruožas – edukacinės sistemos augimas, turėjęs padėti vystyti modernioms komunikacijos, leidybos ir meno struktūroms.

Stilistiniu požiūriu meninėje Europos ir JAV fotografijoje dominuoja „grynojo kadro“ estetika ir fotožurnalizmas. Meninėje fotografijoje vystosi „subjektyvusis realizmas“ – pastangos dokumentinio kadro rėmuose atspindėti autoriaus saviraiškos problemas. Dauguma autorių atsisako tarpukariu dominavusio teminio ideologizavimo ir daugiau dėmesio kreipia formalioms fotografijos raiškos priemonėms. Amerikiečiai **Harry Callahan'as** ir **Aaron Siskind'as**, naudodami klasikinius kompozicijos dėsnius ir apšvietimą, peizažo arba paviršių faktūrose stengėsi išvelgti natūros išraiškingumą.

Dauguma Amerikos fotografų žavisi socialine fotografija, tačiau akcentuoja ne politinį, o subjektyvųjį pradą, pvz., **Lisette Model** ir **Robert Frank'as** fotografuodami įvairių socialinių sluoksnių atstovus, atvirai demonstruoja ne sociumo, o savo asmeninį požiūrį į juos. Panašiu principu dirbo ir **Diane Arbus**, kurios tyrimų objektais tapo sociumo „autsaideriai“ – transvestitai, apsigimę asmenys, nudistai ir pan.

Dauguma autorių savo foto tyrimu objektais pasirinko sociumo identifikacijos ženklus – reklamą, automobilius, pakele greito maisto užėigas ir pan. artefaktus, kuriančius vartotojiškos visuomenės įvaizdį. Šią tendenciją amerikietis fotografas ir pedagogas pirmą kartą 1966 m. įvardijo „socialinio peizažo“ terminu. Jam buvo priskirti **Garry Winogrand'o**, **Lee Friedlander'io**, **Todd Papageorge'io**, **Larry Fink'o** ir kt. darbai.

Skirtingai nuo „socialinio peizažo autorių“, bejausmė modernios visuomenės artefaktų ir industrinio peizažo kryptis buvo pavadinta „Naująja topografija“. Jai priklausė **Robert Adams'as**, **Lewis Baltz'as**, **Frank Gohlke'sas**, **Roger Mertin'as** ir kt. Jų darbai išsiskyrė bejausmiu, šaltu, faktografiniu aplinkos fiksavimu, kuriame buvo sunku išvelgti autoriaus koncepcijos ar jausminio santykio su objektu užuomazgą.

Europoje subjektyvizmas dokumentiniame kadre atsispausdino **Otto Steinert'o** inicijuotoje „Subjektyvaus realizmo“ kryptyje. Ji ignoravo tematinį siužetiškumą ir išaukštino kompozicijos formalizmą, kaip autorinės saviraiškos formą.

Prancūzijoje, dokumentika buvo sutapatinta su romantika. Ši įvaizdį suformavo 1950-aisiais „Life“ žurnalo pradėta kampanija, turėjusi amerikiečiams pristatyti pokario Europos gyvenimą.

Žurnalas prancūzui **Robert Doisneau** davė užsakymą padaryti seriją nuotraukų bučinio tema, kuri turėjo reprezentuoti Paryžių, kaip meilės miestą. Žmogiškos šilumos ir miesto, kaip žmogaus gyvenimo terpės paveikslą kūtė kitas Paryžiaus autorius – iš Lietuvos (Marijampolės) kilęs fotografas Izraelis Bidermanas (slapyvardis Izis).

Šiuo laikotarpiu europiniame dokumentinės stilistikos kontekste pasirodo Lietuvos autoriai – **Marius Baranauskas, Algimantas Kunčius, Vitas Luckus, Aleksandras Macijauskas, Antanas Miežanskas, Romualdas Rakauskas, Liudvikas Ruikas, Antanas Sutkus** ir kt. Skirtingai nuo vakarų autorių, asmeninės saviraiškos užuomazgas jų darbuose užgožė sovietinė tematika ir ideologiniai diskursai.

2.5. Fotografija postmodernizmo periodu.

Pokariu fotografija įgavo naują kryptį – jis tapo medija, priemone vaizduojamosios dailės eksperimentuose. Svarbiausias laikotarpio meno bruožas - kompleksinis, jungtinis kūrybos charakteris. Tai reiškia, kad kūrėjai renkasi įvairias darbo priemones ir metodus. Nyksta riba ne tik tarp meno žanrų (portretas, peizažas, teminė kompozicija), bet ir tarp pačių kūrybos sferų. Fotografijos, tapybos, grafikos ir kt. priemonės tampa vienodai svarbos, kuriant vientisą, išbaigtą kompleksinį meno kūrinį. Dailininkai atsisako per amžius vyravusių kanonų ir ieško originalios formos, kuri įtvirtintų ir patvirtintų jų individualybę. Jie vis labiau domisi visuomeniniu sociumu, t.y. save suvokia kaip tam tikrą visuomenės dalį, atsakingą už jos gerovę ir moralę.

Maždaug nuo 6-ojo praėjusio šimtmečio dešimtmečio meniniame gyvenime išryškėjo žymūs pokyčiai. Svarbiausias ir pagrindinis laikotarpio meno bruožas – kompleksinis, jungtinis kūrybos charakteris. Tai reiškia, kad kūrėjai renkasi įvairias darbo priemones ir metodus. Nyksta riba ne tik tarp meno žanrų (portretas, peizažas, teminė kompozicija), bet ir tarp pačių kūrybos sferų.

Tiek dailėje, tiek fotografijoje vykstant esminiams pokyčiams, iš esmės keičiasi šių dviejų kūrybos sričių santykis. Prasideda glaudus ir įvairiapusis dailės ir fotografijos bendradarbiavimas. Fotografijos reikšmė ir prasmė įvairiose dailės kryptyse buvo skirtinga ir priklausė tiek nuo dailės, tiek nuo fotografijos tikslų ir uždavinių suvokimo skirtingais 20 a. dešimtmečiais:

1. „POP Art“ (7 deš.) mene fotografija atlieka „tikrovės citatos“ vaidmenį ir įtraukiama į dailės kūrinio struktūrą kaip artefaktas.
2. Fotorealizmas (8 deš.) „pasiskolina“ iš fotografijos dokumentalumo stilistiką. Fotografija pati tampa tapybos tema ir objektu.
1. „Earth Art“, „Body Art“, „Happening“ ir kitos interaktyvaus meno formos naudoja fotografiją, kaip dokumentacijos priemonę, turinčią išliekamąją vertę.
2. Konceptualaus meno apraiškos naudojo fotografiją, kaip kompleksinės struktūros kūri-

nio dalį, turinčią tam tikrą informacijos kiekį – mediją.

„Idėjos gryname pavidale taip pat gali būti meno kuriniai" – taip 1961 m. savo straipsnyje „Konceptualus menas“ teigė žymus meno kritikas Sol Lewitt'as. *Konceptualizmas* – tai kokybiškai nauja meno srovė, atsiradusi po antrojo pasaulinio karo, kurios teoriniai pagrindai persmelkė visas vėlyvojo modernio ir postmodernistinės dailės sritis. Tai buvo reakcija į 20 a. tarpukario periodu vyrausią eksperimentinės paieškos dvasią visose vaizduojamojo meno srityse ir ypač abstrakcionizmą. Abstrakcionizmas pirmąją vietą iškėlė formalių išraiškos priemonių – kompozicijos, spalvos, potėpio, faktūros ir pan. – svarbą meno kūrinio suvokime. Šis formalizmas, išaukštinęs intuityvų estetizmą, faktiškai atmetė „literatūrinį" meno kūrinio turinį - temą siužetą.

Konceptualizmas, priešindamasis tokiam meno kūrinio „nuasmeninimui“, iškėlė idėjos, minties, *konceptijos primatą* ir faktiškai metėsi į kitą kraštutinumą- paaukojo meno kūrinio formą vardan konceptijos. Kūrėjai teigia, kad meno esmė glūdi idėjose, konceptijose, bendrose sąvokose. Menininko uždavinys – bet kokiomis vaizdinėmis priemonėmis šias idėjas perteikti žiūrovui. Viena kūrinio stilistika tampa nebeaktuali. Meno kūrinys tampa fotografijų, grafikos, tapybos fragmentų, teksto garso, diagramų, piešinių ir kitų priemonių konglomeratu. Dailininko uždavinys - šiuo priemonių kratinio provokuoti žiūrovo mąstyseną priversti jį suvokti dailininko minčių eigą ir perprasti pagrindinę mintį. Žiūrovo užduotis - intuityviai, vadovaujantis meno kūrinio „užkoduo-tomis“ verbalinėmis ar vaizdinėmis užuominomis, rasti kontaktą su dailininku-perprasti jo minčių eigą ir tai, ką jis norėjo pasakyti.

Konceptualizmas atspindi šiuolaikinės *informacinės visuomenės* esmę – kompleksinį ryšį tarp informacijos pateikėjo (dailininko), recipiento (žiūrovo - gavėjo ir informacijos nešėjo (media-dailės kūrinys). Informacija pateikiama spontaniškai, fragmentiškai, kadruotai (pvz., montažiniai videoklipai, kuriuose derinama animacija, dokumentiniai kadrai, stop kadrai ir pan.). Iš jos nuotrupų gavėjas susidaro pakankamai bendrą nedetalizuotą, tačiau iš esmės teisingą visumos vaizdą. Faktai, faktografija nėra taip svarbu – datas ir pavardes jis paprasčiausiai pasitiksina enciklopedijose ar žinynuose. Fotografijos įsitvirtinimas konceptualioje dailėje pagimdė naujas vaizdines formas ir struktūras, kurios yra būdingos (ir galėjo atsirasti) tik dokumentalios stilistikos sferoje.

Konceptualizmo kontekste fotografija pradėjo kvestionuoti save pačią (**Keneth Josephson'as, Duane Michals'as, Bernd ir Hilla Becher'iai, Andrzej Lachowicz'ius**). Daugelis autorių pasirinko raiškos formatą, kuris leido suabejoti fotografijos dokumentiniu tikroveškimu ir neklystančiu objektyvumu. Keičiantis meninės fotografijos turiniui ir uždaviniams (pereinant nuo objektyvios tikrovės fiksacijos prie subjektyvios saviraiškos), pirmas ir pagrindinis konceptualizacijos požymis buvo nuotraukų grupavimas. Kitaip tariant, išbaigtą meno kūrinį sudaro ne viena nuotrauka, o dvi arba daugiau fotografijų. *Fotosekvencijos*, kaip fotografinės išraiškos forma, atsiranda 20

a. 7-ojo deš. viduryje. Jų išoriniai stilistiniai požymiai – vienas daiktas ar objektas fotografuojamas tam tikrą laiko tarpą, esant skirtingoms atmosferos sąlygoms, laikui, skirtingu rakursu. Laiko kvintescencijų perteikimas konceptualiomis serijomis būdingas **Roy Arden'ui, Stan Douglas'ui, Michele Zaza'ui, Michael Snow'ui**,

Nuotraukų visuma nusako kūrinio esmę – koncepciją, kurią autorius norėjo perteikti. Svarbu tai, kad viena nuotrauka, išimtais fotosekvencijos konteksto, netenka prasmės. Tai pagrindinis bruožas, skiriantis fotosekvencijas nuo fotoserijų. *Fotoserijos* – tai dokumentali, įvairiapusė gyvenimiškos temos analizė, perteikta nuotraukų grupės pagalba. Atskirai paimtos estetiškai įtaigios ir prasmingos fotoserijų nuotraukos pačios savaime gali būti prasmingos. Nuotraukas sekvenčioje jungia ne tik tas pats fiksuojamas objektas, bet ir *kontekstas*. Kontekstas ir yra koncepcija, kūrinio esmė, kurią suformuluoja ir kurios išraiškos formas pasirenka pats autorius. Pagrindinė sekvenčių idėja – prieštaravimas stereotipinei nuostatai, esą fotografija yra bejausmis dokumentas. Skirtingi rakursai, apšvietimas ir pan. turi įrodyti, kad tas pats objektas, fotografuotas įvairių žmonių skirtingomis sąlygomis sukuria visiškai skirtingą vaizdą.

Kita dažniausiai pasitaikanti sekvenčiomis reiškia koncepcija – samprotavimas apie *laiko tėkmę*, būties kintamumą, nepakartojamą akimirkos charakterį. Kiekvieną akimirką gyvenimas keičiasi – neįmanoma pakartoti to, kas buvo prieš sekundę. Kita dalis autorių fotosekvencijas renka si tam, kad išreikštų požiūrį į vartotojišką visuomenę, ekologines ir kitas globalines ar kitas bendražmogiškas problemas. Tai išreiškia sugretinant arba kontrasto principu derinant fotografijas (**Eve Sonneman, Mac Adams'as, John Baldessari's**).

Konceptualizmas iškėlė minties, idėjos pirmenybę prieš vaizdą. Postmodernistinė kultūra pajuto tiek žodžiu, tiek vaizdu perteikiamos informacijos trūkumus. Todėl neatsitiktinai verbalinės ir vaizdinės minties reiškinių formų jungtis postmodernistinėje dailėje tapo pagrindiniu eksperimentų objektu. Ranka rašytas, mašinėle ar kompiuteriu spausdintas tekstas tampa neatskiriama konceptualaus kūrinio struktūros dalimi. Atskira nuotrauka dar nėra fotografijos menas. Tai reiškia, kad konceptualioje terpėje nuotrauka netenka savo prigimtinės neginčijamos dokumentalumo prasmės ir tampa autoriaus išraiškos įrankiu. Konceptualiaame kontekste ji reiškia tai, ką į jos turinį „sudedą“ autorius. Tiek tekstas, tiek fotografija konceptualiaame kūrinio yra lygiaverčiai tiek turinio, tiek kompozicijos prasme. Ši jungtis nėra būdinga tradiciniams menams. Tekstas rašomas ne atsitiktinai, ne spontaniškai, o laikantis tam tikrų taisyklių. Pirmiausia, jis derinamas prie bendros formalios kūrinio struktūros – stiliaus, kompozicijos, spalvinio sprendimo ir pan. Pagrindinis rašytinio teksto uždavinys – kūrinio prasmės, turinio pagilinimas, praplėtimas, jungtis su vaizdu. Kitaip tariant, tekstas praplečia autoriaus minčių reiškimo diapazoną. Pavadinimas konceptualiaame kūrinio įgauna sąlyginę prasmę. Ji tėra labai tolima nuoroda, užuomina į bendrą kūrinio kontekstą. Teksto ir vardo

jungtis būdinga **Christian Boltanski'ui, Victor Burgin'ui, Stan Douglas'ui, Denis Oppenheim'ui ir kt.**

Dalis fotografų ne papildo vaizdus tekstiniu naratyvu, o piešiniu ir spalva skverbiasi į fotografijų erdvę. Grafinė „intervencija“ būdinga **Jochen Gerz'o, Arnulf Rainer'io, Sigmar Polke'io, Michael Buthe'so,**

Postmodernistinė fotografija „grynojo kadro“ stilistikoje analizuoja filosofines asmens ir lyties identiteto, savianalizės, seksualumo problemas (**Cindy Sherman, Robert Mapplethorpe'as, Jan Saudek'as**) pasitelkdami destrukcijos metodus, iš kurių populiariausias – kūno ir formų defragmentacija (**Valie Export, Joyce Neimanas, Klaus Rinke'as, Bruce Naumann'o, Mark Boyle'iai**).

Postmodernizme ryškėjantis subjektyvizmas nužymėjo kelias šiuolaikinės fotografijos vystymosi kryptis: savęs (autorius) priešpastatymas visuomenei (nuo savo vidaus pasaulio analizės iki atviros visuomenės kritikos), fantazijos ir išmonės, kaip pagrindinės saviraiškos priemonės, išskėlimas, tradicinių išraiškos priemonių analizė, jų paneigimas ir naujų išraiškos formų paieškos.

Literatūra ir internetinės nuorodos:

1. Frizot, Michel, The New History of Photography, Koln, Konemann, 1998.
2. Jaškūnienė E. Lietuvos fotografijos istorija. 1839–1989. Vilnius: VTDK, 2011.
3. Jeffrey, Ian, Fotografija. Trumpa istorija, Vilnius: R. Paknio leidykla, 1999.
4. Sontag Susan, Apie fotografiją, Vilnius: baltos lankos, 2000.
5. Virgilijus Juodakis Lietuvos fotografijos istorija 1854-1940.-V.: Austėja, 1995.

3 dalis

FOTOGRAFIJOS PANAUDOJIMAS

Fotografijos populiarumą lėmė ne tik jos prieinamumas, bei jos atliekamos pagrindinės funkcijos, bet ir gana platus jos praktinis pritaikymas. Šiandieniniame gyvenime vargu ar kas galėtų įsivaizduoti laikraštį, žurnalą ar kitą spaudinį, naudojamus daiktus be iliustracijų. Teksto pagyviniui dizaineriai – maketuotojai naudoja fotografiją, todėl ši meno šaka taip smarkiai ir išplito mūsų kasdieniniame gyvenime – fotografija tapo ne tik albumuose vaizduojami ir eksponuojami darbai.

Turimas nuotraukų archyvas leidžia jas panaudoti praktiškai. Norint pritaikyti nuotrauką prie vieno ar kito leidinio galima pasitelkti kompiuterines programas, kurios leistų pertvarkyti ar pakoreguoti turimą nuotrauką, ją suderinti su tekstu. Bet tai darant svarbu nepamiršti, kad korekcijos metu nuotraukos raiška neturi nukentėti. Nuotraukos (vaizdo) raiška apibrėžiama kaip matas – taškų skaičius colyje. Ji trumpinama „dpi“. Kalbant apie nuotraukos panaudojimą raiška neturi būti paminštama. Internetinėje svetainėje pakanka ir 72 dpi raiškos nuotraukos, tokios raiškos nuotrauka yra ryškesnė, bet spaudai nepakankamo ryškumo. Todėl sumaketavus pasirinktą leidinuką atspausdinus gaunamas laiptuotas (kvadratiniais) vaizdas. Įprasta spausdinamų nuotraukų raiška turi būti 300 dpi, o dar didesnio formato nuotraukos pavyzdžiui plakatams turėtų būti 600dpi.

Naudojant fotografiją dizaino reikmėms. Svarbiausios dizaineriui objektų ir įvairių gaminių fotografijos (praktinis darbas „mokyklos meniu“); portretai ir šiaip žmonių nuotraukos (praktinis darbas klasės lankstinukas); kraštovaizdžio ir pastatų nuotraukos (miestelio, kaimo lankstinukas, foto knyga). Kuriant svarbu atsižvelgti ir į tinkamą vaizdo kokybę – objektai turi būti ryškūs, aiškūs, kraštovaizdis ar portretas gali turėti įvairią stilistiką.

Nuotrauką panaudoti galima įvairiais būdais :

- Iš kelių nuotraukų sukurti fotomontažą ar koliažą – tai metodai, kai sujungiamos nuotraukos, įvairūs elementai, tekstūros ir kiti fragmentai. Šis būdas pasižymi kūrybiškumu ir įdomiu dizainu, bei vaizdui suteikia dinamiškumo.
- Nuotrauką pakeisti, redaguoti kompiuterinėmis programomis (profesionaliomis ar laisvo kodo programomis) – pakeisti spalvą, struktūrą (uždėti vieną ar kitą efektą), deformuoti, panaudoti nuotraukos detalę (apkirpti, iškirpti), uždėti rėmelius ir kitą.
- Nuotrauką apkirpti ar iškirpti norimą elementą – tai vadinama kadravimu. Geriausia kadruoti jau fotografuojant, kad nuotraukos nereikėtų apkirpti, bet jei to padaryt nepavyko, tada nuotrauką kadruojama kompiuterinių programų pagalba. Kadruojant reikia nepamiršti gero kadro kompozicijos taisyklių.

Mokymo procese galimas fotografijos panaudojimo užduočių spektras gana platus: nuo teorinių grafinio dizaino pagrindų iki leidinių maketavimo, spausdinimo, parodų organizavimo. Šioms užduotims įgyvendinti reikiamas glaudus bendradarbiavimas su reklaminėmis agentūromis, nes daugelį užduočių reikėtų įgyvendinti iki galo, bet tam reta mokykla gali turėti reikiamos įrangos, todėl svarbus verslo įmonės bei švietimo įstaigos bendradarbiavimas, kuris leistų mokiniams ne tik pamatyti savo maketavimo rezultatus, bet ir būtų sudarytos galimybės susipažinti su reklamos ir spaudos specialybėmis. Neturint tokios galimybės galima užduotis įgyvendinti turimomis priemonėmis. Gali kilti keblumų ir naudojant profesionalias kompiuterines programas. Užduotims atlikti reikėtų naudoti „**Photoshop**“, „In Design“ programų, tačiau galimos problemos gali kilti: įsigyjant šias programas, nepakakti laiko jas įsisavinti, bei naudojant senesnius kompiuterius gali nepakakti techninių resursų dirbti su šiomis programomis. Jų neturint galima jas pakeisti laisvo kodo programomis, kurias lengva atsisiųsti iš interneto arba naudoti turimos operacinės sistemos programomis. Atliekant užduotis rekomenduojama naudoti ir tradicines darbų atlikimo technikas (pvz. koliažas), jos padeda taupyti laiką, mažesni užduočių atlikimo kaštai, lengviau ir giliau išieškoma idėja, kurią vėliau reikia įgyvendinti techniškai.

Šios dalies užduočių įgyvendinimui galima naudoti įvairius metodus: individualus ar grupinis darbas, mokymasis atrandant, eksperimentavimas, integracinis projektas, konstravimas, ekskursijos ir kita.

3.1. Fotografija dizaine ir internete (lankstinukas, skrajutė, skirtukas ir kt.).

Kiekvienas dizaino projektas susideda iš trijų pagrindinių etapų: nustatomi projekto apmatai (numatomi projekto tikslai, siekiamybė, numatomi rezultatai, darbų eiga), dizaino kūrimas (vizualaus vaizdo išdėstymo eskizavimas) ir įgyvendinimas. Dizaino kūrime svarbu etapų kontekstualizacija (kažko modeliavimo procesas tarpusavyje susijusiose prasmių, sudarančių pasaulį, sistemose). Įgyvendinant minėtus etapus svarbu:

- Sukaupiti informaciją, kad galėtume pradėti darbą: fotografavimas, piešimas, eskizų gaminimas, pokalbis.
- Atrinkti tinkamą medžiagą iš sukauptos informacijos: dizainą, spalvų pavyzdžius, tekstą ir kita.
- Atlikti pradinį bandymą ir plėtoti alternatyvą.
- Įgyvendinti idėjos vizualizaciją. Daugelis vengia idėjas vystyti popieriuje. Šį elementą aplenkia ir iškarto imasi kompiuterinės vizualizacijos. Tai suvaržo idėjos vystimąsi ir apsiribojama tuo, ką galima pasiekti naudojant technologijas.

Pagrindiniai dizaino elementai iš kurių kuriamos kompozicijos yra tekstas, vaizdas ir spalva.

Kuriant dizainą svarbu atsiminti: nuotrauka turi atitikti kūrinio temą; taikyti įvairius nuotraukų dydžius (tos pačios nuotraukos skirtingi dydžiai sukuria įspūdingą dizainą; kreipti dėmesį į nuotraukos kadro komponavimą (kuo įdomesnis kampas ir kita.)

Dėliojant nuotraukas makete reikėtų pasitelkti tinklelio pagalbą. Jo naudojimas maketavimo procesą palengvina. Suteikia ryškesnį suvokimą kur rekomenduojama dėti vaizdus, koks vaizdo ir teksto santykis, bei padeda pasirinkti tinkamą nuotraukos formatą. Apkerpant nuotraukas irgi patalkina „tinklelis“ kuris leidžia apsispręsti kokio dydžio turi būti nuotrauka ir iki kokios vietos jas reikia apkirpti. Apkerpant nuotraukas svarbu suvokti kuris elementas nuotraukoje svarbiausias. Nukerpant nereikalingas dalis šis elementas išryškėja

Derinant vaizdą (nuotraukas) ir tekstą (šriftas) svarbu juos tinkamai suderinti. Pasirenkant šriftą reikia atkreipti dėmesį ar jis atitinka nuotraukos nuotaiką, nepamirštant, kad ir visas mūsų kūrinys turi pagrindinę nuotaiką, kurios nepaisyti negalima. Svarbu ir tai kur tekstas bus renkamas, čia gali patalkinti ir fotografijoje vaizduojamos kryptys ar laisvi kadro plotai.

Nuotraukos paruošimas publikavimui internete irgi reikalauja atsižvelgti į kai kuriuos parengiamuosius etapus. Kokią nuotrauką mes norėsime įkelti į internetą - ar turimą skaitmeninį failą ar popierinę nuotrauką, ar skanuosime negatyvą – nuo to priklausytų ir parengiamieji etapai. Daugiausia rūpesčių gali kelti nuotraukos ar negatyvo skanavimas, nes tam reikalinga kokybiška skanavimo įranga, kurią ne kiekvienas turime. Be to prieš skanavimą reikia nepamiršti kuo kruopščiau nuvalyti skenerį, nes skenuojama ne tik fotografija, bet ir juostelės subraižymai, nuotraukos pažeidimai (sulankstymai, įbrėžimai ir kita), bei dulkelės nusėdusios ant jo stiklo. Kuo kruopščiau nuvalius tuo trumpiau užtrunka nuotraukos valymas kompiuterinėmis programomis nuo šiukšlių po skanavimo. Skenuojant reikėtų pasirinkti tinkamą skanavimo rezoliuciją, nes per didelė gali kelti problemų tvarkant nuotrauką toliau, o skenuoti su labai žema rezoliucija vėl netikslinga, nes labai krenta nuotraukos kokybė. Sekantis etapas – nuotraukos valymas - aktualus visoms fotografijoms, kad ir koku būdu mes jas keltume. Šiame etape mes nuvalome visus nešvarumus, kurie atsirado skanavimo ar fotografavimo (pavyzdžiui nuo nešvarių objektų), suderiname nuotraukos šviesumą, kontrastą, ryškumą, fotografinį triukšmą ir grūdėtumą, nuotrauką iškadruojame.

Publikuojant nuotraukas internete svarbu ir nuotraukos dydis bei raiška. Optimalus dydis internetui yra 700x600. Pakankamai didelis, kad įžiūrėti detales ir tuo pačiu visa nuotrauka tilps į monitoriaus ekraną didžiąjai daugumai interneto lankytojų. Kalbant apie nuotraukos raišką internetinei svetainei pakanka ir 72 dpi raiškos nuotraukos, tokios raiškos nuotrauka yra ryškesnė, bet spaudai nepakankamo ryškumo. Paskutiniu žingsniu prieš keliant į internetą turėtų būti nuotraukos pervežimas į JPG formatą

3.2. Fotografija reklamoje (plakatas, smulkioji reklama ir kt.).

Nuotrauka įgavo svarų vaidmenį reklamos gamyboje. Be jos neišsivaizduojama spausdinta reklamos ar kita reklaminė produkcija (plakatai, lankstinukai, skrajutės, brošiūros, kalendoriai, etiketės, pakuotė ir kita). Vaizdas spausdinamas ne tik ant popieriaus, bet ir ant kitokių medžiagų – plastiko, stiklo, tekstilės, keramikos ir kitų plokščių ar forminių paviršių. Tokiai vaizdo perdavimo ant įvairių paviršių įvairovei atsirasti įtakojo toks faktorius kaip spaudos būdų tobulinimas ar net naujų atsiradimas. Vystant skaitmenines technologijas šiuo spaudos būdu galima atspausdinti ant daugelio paviršių. Tai plačiai paplito reklamoje.

Atsiradusi įvairovė galima pritaikyti ir mokymo procese, tai pagyventų fotografijos pamokas, nes daugelis išsivaizduoja, kad nuotrauka atlieka tik estetinę funkciją. Pasitelkus išmonę ar bendradarbiaujant su reklamos gamintojais galima mokinius paskatinti savo nuotraukas pritaikyti praktiškai: sukurti ne tik paplitusius plakatus ar lankstinukus, bet galima atsispausdinti marškinėlius, maišelius ar kitą reprezentacinės reklamos produkcijos gaminius su savo maketuotu vaizdu.

Kuriant plakatą ar kitą reklamos gaminį svarbu, kad galutinis sprendimas sukoncentruotų žvilgsnį į norimą tašką. Tam dažnai tarnauja vienoks ar kitoks vaizdas. Paveikslo ir teksto santykis suteikia galimybes kurti darnias šių dviejų segmentų kompozicijas – statiškas ar dinamiškas, simetriškas ar asimetriškas. Kuriant reklamoje naudojamas vaizdo ir teksto komponuotėse vaizdą sudarantys elementai visada diktuoja kokio dydžio turi būti jame surinktas tekstas. Bet nereikia pamiršti ir to ką norima pasakyti ir kas kūrinys yra svarbiausias vaizdas ar tekstas. Dedant tekstą ant fotografijos pastarasis turi neužošti jos.

3.3. Foto iliustracija (foto albumai, knygos, periodika).

Nuotraukos šiandien išlieka populiarios iliustruojant leidinius. Norint turėti geros kokybės foto paveikslą, knygą, kalendorių ar kitą produktą reikėtų pasirūpinti kuo didesnės rezoliucijos nuotraukomis. Kuo daugiau raiškos taškų, tuo geresnis gausis rezultatas.

Kuriant būsimo leidinio maketą svarbu iliustracijų ir teksto dydžiai. Dažnai maketas lemia iliustracijų dydį, kenkdamas vaizdo turiniui. Maketo proporcijos turi būti nustatomos pagal iliustracijų formatus ir jų tarpusavio ryšį, o ne atvirkščiai. Rekomenduojami iliustracijų komponavimo principai:

- Iliustracijų aukštis ir plotis vienodi. Tai gerai atrodo tik tuomet, jei vaizdų motyvai panašūs, antraip iliustracijas reikia karpyti – dažnai joms kenkiant.
- Iliustracijų aukštis vienodas, bet pločiai skirtingi. Taip galima išvengti karpymo. Tačiau iliustracijų mastelį diktuoja atsitiktiniai horizontalūs ir vertikalūs formatai. Dėmesio: iliustracijų ir skilčių kraštai neturi trukdyti vieni kitiems.

- Vienodi iliustracijų pločiai, bet skirtingi aukščiai. Tada galima atsižvelgti į paveikslų proporcijas, o į iliustracijų mastelį nekreipti dėmesio.
- Tas pats iliustracijų plotis ir nevienodas jų aukštis. Iliustracijos įterptos į skiltis. Norint išdėstyti vaizdus taip, kad jie netrukdytų vienas kitam, reikiama subtili kompozicija.
- Laisva kompozicija, kai iliustracijų plotis nepriklauso nuo skilčių pločio. Vaizdai gali būti įterpti atsižvelgiant į jų poveikį. Taip pagyvinamos tuščios plokštumos. Tai sudėtingiausias ir kūrybiškiausias metodas.

Formuojant vaizdų tarpusavio santykį negalima pasikliauti atsitiktinumu. Vaizdai tame pačiame puslapyje turi derėti vienas prie kito, o ne trukdyti vienas kitam. Tai priklauso nuo įvairių komponentų:

- nuo paveikslų plokštumų dydžio santykio;
- nuo jų ryškumo (šviesumo ar tamsumo);
- nuo jų reikšmingumo formos ir turinio atžvilgiu;
- nuo nemotyvuoto vaizdų pakoregavimo;
- nuo logiško pagrįstumo.

Rengiant nuotraukas spaudai galima naudoti JPG, TIFF, PDF formatus ir, būtų gerai, nemažesnės raiškos, nei nurodyta lentelėje:

9 x 13 cm	700 x 1000	0,7megapixel
10 x 15 cm	800 x 1200	1 megapixel
13 x 18 cm	1000 x 1500	1,5 megapixel
15 x 21 cm	1200 x 1800	2 megapixel
20 x 30 cm	1500 x 2000	3 megapixel
30 x 40 cm	2000 x 3000	6 megapixel

Didesnėms fotografijoms spausdinti užtenka 2000 x 3000 raiškos (6 megapikselių), bet norint pasiekti geresnį rezultatą naudokite 2300 x 3500 (8 megapikselių) ar didesnes nuotraukas. Optimalus dydis internetui 700x600.

Maketuojant leidinius galima naudoti tekstą, vaizdą, spalvą. Pasitelkus įvairias kompiuterines programas (laisvo kodo arba profesionales) galima sudaryti fotoalbumą, kuriame pagrindinis elementas yra fotografija ir jos išdėstymas.

3.4. Foto paroda

Paroda (ekspozicija, lot. expositio) – nuolatinis arba laikinas viešasis renginys, kurio metu publikai pateikiami ekspozicijos objektai (eksponatai), siekiant su jais supažindinti.

Parodas rengia muziejai, galerijos, parodų rūmai, kultūros, taip pat švietimo organizacijos. Parodos yra skirstomos:

- realios arba virtualios (su eksponatais supažindinama žiniatinklyje) parodos;
- pagal pobūdį parodos išskiriamos į – teminės ar asmeninės;
- pagal turinį – meno, istorijos, verslo parodos ir mugės, ir t. t.
- pagal vietą – stacionarios ir keliaujančios,
- pagal lygmenį – vietos, respublikinės, tarptautinės.

Mokymo procese labai svarbu mokinius skatinti rengti parodas. Parodos organizavimas skatina mokinių komunikacinius, organizacinius, verslumo kompetencijas. Mokiniai geba dirbti ne tik individualiai (toks metodas taikomas fotografuojant), bet ir ugdo grupinio darbo įgūdžius.

Rengiant parodą mokiniams reikia atlikti svarbiausius fotografijų parodų rengimo etapus:

1. Išskirti meninius kūrybinius parodos uždavinius: idėją, tikslą, požiūrį, kompoziciją ir t.t.
2. Pasirinkta tema surinkti kuo daugiau fotografijų (kolekcija).
3. Parenkama ekspozicijai tinkama erdvė.
4. Spręsti su pasportavimu, rėminimu, eksponavimu, bendruomenės informavimo ir kitus klausimus.
5. Parodą pristatyti bendruomenei.

Rengiant parodą mokiniams pataria mokytojas ar mokytojų grupė, tai priklauso nuo to kokią parodą organizuojama. Pradėti nuo parodos organizavimo gali būti sunku, todėl rekomenduojama pirma mokinius skatinti pristatyti nuotrauką ar nuotraukų ciklą, renti pristatymus klasės draugams, ir tik po to bandyti imtis didesnių projektų.

Rengiant parodą aktualus klausimas kyla kokias nuotraukas pasirinkti, kiek jų eksponuoti ir kiti pirminiai klausimai, rengiami nuotraukų reikalavimai. Pasirenkant nuotraukas, jos turi būti tarpusavyje susiję kompoziciškai, atitikti gvildenamą temą, parinkti atitinkamą formatą ar formatų derinį. Organizuojant fotografijos projektą konkursą konkursiniams darbams keliama reikalavimai kuriuos apibrėžia rengėjai: nustatomas atrankai siunčiamos nuotraukos dydis, skaitmeninių bylų (failų) bei bendrieji reikalavimai.

Rengiant parodą svarbus ir nuotraukų apipavidalinimas bei nuotraukos spausdinimo medžiagos vienovė. Atvaizdo rėminimas – tai būdas ne tik teisingai pateikti, bet ir prailginti jo gyvavimo laiką.

Pagrindinė taisyklė tam kad gražiai ir racionaliai bei ilgam įrėmintume kūrinius svarbu: bet kokios technologijos ir medžiagos naudojamos vaizdo apipavidalinimui turi turėti ilgaamžiškumą didesnę už patį kūrinį. Tai siekiamybė. Tačiau rėminimo bei nuotraukų spausdinimo medžiagos bei technologijos, nuotraukų formatas priklauso nuo finansinių galimybių.

Tradiciškai nuotraukos spausdinamos ant foto popieriaus, tačiau šiandieninėje medžiagų rinkoje populiariu foto vaizdą spausdinti ant lipnios plėvelės, tento, drobės, tekstilės, plastiko ar stiklo. Šios medžiagos leidžia išgauti didelius formatus, nebūtinai rėminimas, tačiau tam reikalingos kokybiškos nuotraukos.

Mokykloje šiandien mokiniai daro nuotraukas ant foto arba paprasto popieriaus, naudojant buitinius spausdintuvus arba naudojantis fotolaboratorių paslaugomis. Kad būtų galima išgauti kokybiškesnį atvaizdą spausdinta lazeriniu ar rašalinius buitiniu spausdintuvu rekomenduojama naudoti geresnės kokybės popierių. Galima naudoti foto popieriaus ruošinius arba spausdinti ant didesnės gramatūros biuro popieriaus (kietesnio popieriaus), pavyzdžiui ant 100–200 g/cm² popieriaus. Naudojant biuro popierių galima laminuoti atspaudą, tai garantuos darbo ilgaamžiškumą. Naudojant rėmelius galima rinktis iš: aliumininių, plastikinių, medinių; plonų, masyvių; lygių, faktūrinių; artimos darbui spalvos ar kontrastingus; matinius, blizgius. Svarbiausia taisyklė renkantis rėmą: jei autorius nori demonstruoti visą fotografijos grožį rėmas neturi figūruoti. Daromas plonas neutralios spalvos rėmas. Populiariausi fotografijų rėminime yra juodi, rusvi arba mediniai rėmai. Rėminant didelio formato nuotraukas nebūtinai paspartas, jos rėminamos į gana didelio profilio rėmus. Rėminant rėmeliuose svarbus elementas yra paspartas. Tai laukas tarp rėmo ir vaizdo, lengvinantis nuotraukos priėmimą, stiprinantis estetinius potyrius. Pasparto laukas turi būti nemažas (apie 10–12 cm nuo kiekvienos pusės) tai suteikia nuotraukai papildomą reikšmę.

Eksperimentuojant su paspartu galima:

- išgauti tūrinį efektą;
- vizualiai sumažinti arba padidinti vaizdo dalį;
- pabrėžti šaltus ar šiltus tonus;
- linijų kryptis,
- pavaizduotų objektų faktūrą.

Kitas svarbus rėminimo segmentas yra stiklas. Jis apsaugo nuo aplinkos poveikio, duoda rėminimui užbaigtumo įspūdį. Kad išvengti blikų stiklas yra matinamas. Naudojamas ir apsauginis stiklas – įprastas arba organinis-turintis atsparius ultravioletinius komponentus arba padengimus.

Vietoje stiklo šiandien plačiai naudojamas plastikas – jis lengvesnis, nedūžta ir yra pigesnis.

Eksponuojant nuotraukas laikomasi pagrindinės klasikinės taisyklės – įrėmintą paveikslo ar fotonuotraukos reprodukciją reikia kabinti taip, kad jos centro taškas būtų vidutinio ūgio žmogaus

akių lygyje. Tačiau gyvenime yra begalės situacijų – kada apie taisykles galima pamiršti. Galima paminėti dar kelias eksponavimo taisykles: jeigu kabinama daugiau paveikslų, jų viršus arba apačia turi sudaryti tiesią liniją; kabinant paveikslus vienus virš kitų, lengvesnius reikėtų išdėlioti virš sunkesnių; ant sienų fotonuotraukos turi kabėti vienoje linijoje, kad žvilgsnis nešokinėtų, kabinant nuotraukas ant sienų reikia pasirinkti, ar jos bus spalvotos, ar juodai – baltos, negalima jų painioti.

Literatūra ir internetines nuorodos:

1. David Dabner, Sheena Calvert , Anoki Casey. Grafinio dizaino mokykla. Grafinio dizaino teorija ir elektroninė leidyba. – Vilnius: Žara, 2010.
2. David Dabner. Kompiuterinės leidybos pradmenys. Dizainas ir maketavimas. - Vilnius: Žara, 2010.
3. K.Vaitasius, I.Venytė. Skaitmeninės reklamos ir leidybos technologijos. – Kaunas: Technologija, 2008.
4. G.Šiukščius. Dizainas: menas, mokslas, technika. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005 m.
5. Terry Rydberg. InDesign CS3 išsamus vadovas. – Vilnius: Smaltija, 2009.
6. H.P.Willberg, F.Forssman. Pagalba topografams: patarimai, kaip vartoti šriftus. - Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.
7. ww.bmk.lt (fotoknyga)
8. www.manofotoknyga.lt
9. <http://menoduobe.com/2008/03/02/undoboy-lengvas-ir-spalvingas-grafinis-dizainas/>

4 dalis

PRAKTINĖS UŽDUOTYS

Šiame skyriuje pateikiamos konkrečios užduotys. Jos sudarytos remiantis SKVC patvirtinta programa 11–12 kl. mokiniams „Fotografijos bendroji programa mokiniams, besimokantiems pagal vidurinio ugdymo programą“². Užduotys formuluojamos atsižvelgiant į metodinių aprašų planą ir skirstomos į tris pagrindines temas: „Technika ir kūryba“; „Fotografijos suvokimas ir vertinimas“; „Fotografijos panaudojimas“. Kiekviena tema dar dalinama į potemes, pvz., „Technikoje ir kūryboje“ praktinės užduotys skaidomos į „Aparatūra ir įrengimai“, „Foto kompoziciją“, Kūrybos metodus“ ir „Kompiuterinį nuotraukų redagavimą“.

Skyriuje pateikiama po kelis įvairių užduočių **variantus**. Neprivalu jas visas atlikti mokslo metų eigoje. Mokytojas pats pasirenka, kokius pratimus ir kokia forma labiausiai tinka jo vadovaujamai moksleivių grupei. Užduočių atlikimo eiliškumas taip pat nėra privalomas ir derinamas su teorinės medžiagos dėstymo seka. Be to, atsižvelgdamas į mokinių gebėjimus, turimą įrangą ir priemones, renginius mokykloje, oro sąlygas ir pan., dėstytojas gali užduotis formuluoti savarankiškai. Svarbu tai, kad moksleiviai suvoktų, koks yra konkrečios užduoties tikslas, ir pasiektų konkrečių rezultatų.

Siūlomos užduotys apima pavienės fotografijos ar fotografijų ciklo kūrimo, vaizdo ir teksto komponavimo (grafinio dizaino), teorines užduočių sritis. Planuodamas pamoką mokytojas turėtų numatyti: per kiek laiko mokinsys ar mokinių grupė galės atlikti užduotį, kada ir kokių priemonių ar įrangos reikės, kokią įrangą reikėtų pasigaminti patiems (galimos integruotos pamokos su technologijų mokytojais), kokį paros laiką skirti fotografavimui (jei mokinsys fotografuos peizažą).

Moksleiviams galima pateikti skirtingas vienos temos užduotis. Pvz., analizuojant fotografavimo metodus/žanrus, viena grupė fotografuoja reportažą/portretą, kita – kuria pastatymą/natiurmortą, trečia – montažą. Aptarimo metu įtvirtinami įvairūs konkrečių temų teoriniai aspektai.

Fotografavimą dauguma jaunuolių suvokia kaip laisvalaikio žaidimą, neprievartinę mokymosi formą. Šia nuostata galima pasinaudoti derinant savarankišką darbą su užsiėmimais klasėje ir racionaliau išnaudojant mokymui skirtą laiką. Priklausomai nuo temos sudėtingumo ir moksleivių įgūdžių praktinius darbus galima pateikti kaip namų užduotis, o klasėje daugiau laiko skirti jų aptarimui bei analizei.

Užduotys formuojamos **kompleksiškai**. Atliekant konkretų darbą derinamos skirtingos temos. Pvz., fotografuojant peizažą patariami žanro ypatumai, skirtumai nuo kitų, apšvietimo proble-

² Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Pasirenkamos menų programos ir metodinės rekomendacijos. Vilnius: Švietimo ugdymo centras, 2007, p. 84-135.

mos, kokią techniką geriausia naudoti, kas yra nuotraukos tema, turinys ir kaip ji sprendžiama kompozicijos priemonėmis. Arba, kalbant apie kompiuterines manipuliacijas, galima duoti montažo užduotį ir jos pagalba lygiagrečiai aptarti fotografavimo metodus ir pan.

Užduotims šiai temai įgyvendinti galima naudoti įvairius **metodus**. Tai priklausytų nuo pamokos struktūros, mokinių gebėjimų įsisavinti pateikiamą medžiagą, mokinių motyvacijos, mokymosi stiliaus, mokytojo dalykinės kompetencijos.

Dėstant teorinę medžiagą galima pasitelkti tradicinius metodus (pvz. dėstymą, pasakojimą, analizę, palyginimą ir kita), mokymąsi atrandant – teorinių žinių įsisavinimą per praktinę veiklą, (pvz. fotoaparato gaminimo metu išsiaiškinamos pagrindinės fotoaparato dalys, veikimo principas), pagalba draugui (pvz. mokinių parengti pristatymai), išvykos į fotografijos muziejus, foto parodas, vaizdinės medžiagos, dokumentinių filmų žiūrėjimas ir analizavimas.

Kuriant fotografijas ar fotografinius ciklus pasitelkiami fotografijų kūrimo metodai (reportažinis, aranžuotės, montažo metodai).

Praktinei veiklai organizuoti naudojami individualaus darbo ar darbo grupėse, eksperimento metodai, laboratoriniai darbai ir kiti metodai.

Refleksijai galima pasirinkti testo, pristatymų, analizės, stebėjimo, apklausos metodus.

Kokius metodus bepasirinktų mokytojas, svarbiausia skatinti mokinių motyvaciją, ugdyti kūrybiškumą gaminant įrangą (fotoaparata, filtrą ir kita), skatinti eksperimentuoti kuriant fotografiją, naudojant įvairias priemones, medžiagas.

Organizuojant **fotografinės technikos** ir priemonių įvaldymo, reikalingų kokybiškam fotografavimui, darbo procesą reikėtų atsižvelgti į turimas galimybes: suteikiamas atskiras fotografijos kabinetas su fotolaboratorija, mokymo procesas vyks dailės kabinete ar kitoje patalpoje, mokykloje turimos sąlygos naudotis IT (sudaroma galimybė vesti pamokas Informacinių technologijų kabinete, dailės ar fotografijos kabinete esamas kompiuterių skaičius), turima fotografavimo technika ir įranga. Nuo to priklauso mokymo proceso planavimas ir parengiamos užduotys.

Mokytojas planuodamas mokymo procesą gali atsižvelgti į mokinių gebėjimus ir motyvaciją, turimą mokymo priemonių bazę (mokymo kabineto aprūpinimą darbui pagal Fotografijos mokymo programą). Neturint fotoaparatus, kitos foto įrangos, kompiuterinių vaizdo redagavimo programų galima rinktis įvairias alternatyvas, pavyzdžiui gamintis fotoaparata ar objektyvą patiems**, naudoti fotokoliažo techniką, nemokamas vaizdo redagavimo kompiuterines programas (pavyzdžiui GIMP, Picasa3) ir kita.

Siūlomoms užduotims įgyvendinti reikėtų turėti: kompiuterį (vaikams dirbant su vaizdo redagavimo programomis mokymo procesą galima organizuoti Informacinių technologijų kabinete), vaizdo projektoriaus, skenerio, spalvoto spausdintuvo, kompiuterinių programų (neturint galimybės

naudotis Photoshop programa, internetu galima atsisiųsti nemokamų vaizdo programų), skaitmeninių, juostinių fotoaparatus, įvairių objektyvų, blyksčių, kitos fotografinės įrangos. Neturint galimybių įsigyti tokios technikos galima naudotis alternatyviomis priemonėmis: fotografuoti mobiliais telefonais, gamintis fotoaparatus, objektyvus patiems ar pritaikant kitas turimas priemones (pvz. makro objektyvo galimybių alternatyva - turimas 18–55 mm objektyvas derinamas su padidinamaisiais stiklais artinančiais 5–10 kartų). Užduotims parengti reikėtų ir tradicinių medžiagų, naudojamų dailės pamokose, tai yra: kartono, popieriaus lapų (spausdinti nuotraukoms, stendams parengti), klijų, peiliuko, spalvoto plastiko gabaliukų ir kitų medžiagų ir priemonių.

Kiekvienas mokinys yra individualybė, todėl ir atliekami darbai yra skirtingi. Norint **įvertinti** juos objektyviai reikia išsikelti konkrečius vertinimo kriterijus, atliktai užduočiai įvertinti. Vertinimo paskirtis yra:

- padėti mokiniams mokytis ir koreguoti mokymąsi;
- padėti mokiniams įsivertinti savo kūrybinę pažangą;
- nustatyti ugdymo sėkmę ir numatyti tolesnę jo eigą.
- apibendrinti mokymosi rezultatus.

Yra keletas vertinimo būdų, kuriuos galima sėkmingai pritaikyti pateiktoms užduotims įvertinti. Galima naudoti formuojamąjį vertinimą (mokytojas stebi mokinius, komentuoja, aptaria, skatina pačius mokinius vertinti savo mokymosi eigą), jo paskirtis – padrąsinti, paskatinti mokinius, išsakyti konstruktyvias pastabas, jis suteikia mokytojui ir mokiniui grįžtamąją informaciją apie mokymosi pažangą, diagnostinį vertinimą – jis naudojamas siekiant išsiaiškinti mokinio pasiekimus ir padarytą pažangą pradedant ir baigus kursą ar jo dalį, kad būtų galima numatyti tolesnio mokymosi galimybes, suteikti pagalbą įveikiant sunkumus, bei įsivertinimą – tai paties mokinio daromi sprendimai apie daromą pažangą bei pasiekimus. Tai padėtų mokiniui geriau suprasti save: savo poreikius, baimes. Vertinant mokinių darbus svarbiausias kriterijus būtų mokinio gebėjimas dirbti savarankiškai ir kūrybingai, bei argumentuotai išreikšti savo nuomonę.

4.1. Kūryba ir technika

Užduočių tikslas: Suvokti esminius vaizdo fiksavimo plokštumoje principus, juostinių ir skaitmeninių fotoaparatus sandarą, veikimo principus, žinoti fotografavimui skirtą įrangą, išmanyti apšvietimo rūšis bei įrangą.

Siūlomos užduotys:

- Išardyti fotoaparata, surasti ir apibūdinti pagrindines fotoaparato dalis. Palyginti juostinio ir skaitmeninio fotoaparato sandarą. Nufotografuoti išardytą fotoaparato pagrindines sandaros dalis. Paruošti fotoaparato sandaros pristatymą PowerPoint programa, naudojant nufotografuotas fotoaparato dalis.
- Fotografavimo juostiniais ir skaitmeniniais fotoaparatais ypatumai. Pasirinkto daikto fotografavimas juostiniu ir skaitmeniniu fotoaparatu, fotografavimo galimybių analizė.
- Naudojant vaizdą ir tekstą parengti mokykloje stendą „Noriu pradėti fotografuoti...“.
- Pagaminti Pinhole fotoaparata, juo sukurti darbų ciklą pasirinkta tema.
- Naudojant vaizdo koregavimo programas (galima naudoti Photoshop, GIMP, Picasa programas), parengti pasirinkto objekto nuotraukų ciklą (pavyzdžiui bendraklasio portretas, obuolys ar kita), panaudojant programose siūlomus filtrus.
- Fotografijos įrengimų panaudojimas. Filtrai ir jų pritaikymas fotografijos procesui. Vieno objekto fotografavimas naudojant netradicinius filtrus.
- Sukurti darbų seriją „Mažas pasaulis“. Makro fotografavimas nenaudojant specializuotų objektyvų.

Ši dalis yra teorinio pobūdžio, todėl tikslinga moksleivius sudominti ir motyvuoti pačia užduočių pateikimo bei atlikimo forma, pvz., parengti iliustruotą pristatymą, suorganizuoti parodą, pasigaminti foto įrangos detalę, atlikti bandymą ar pan. Priklausomai nuo moksleivių amžiaus, t.y. nuo to, kokią bendrojo lavinimo kurso dalį jie yra įsisavinę, užduočių medžiagą galima sieti su fizikos, chemijos žiniomis (pvz., optika, bangos, spalvų susidarymas ir pan.).

Pirma užduotis: „Camera obscura“ veikimo principas ir vaizdo projektavimas plokštumoje

Reikalingos priemonės: patalpa su langu arba priemonės „Pinhole“ aparatui pagaminti (dėžutė, foto popierius, ryškalai).

Pilnai užtemdytą patalpą panaudoti kaip *Camera obscura*. Skyde arba popieriuje, kuriuo uždengtas langas padaryti tokio dydžio skylutę, kad priešingoje sienoje atsirastų už lango esančio vaizdo projekcija. Remiantis optikos teorija paaiškinti, kodėl vaizdas yra apverstas aukštyn kojomis.

Vaizdo susidarymo ir fiksavimo principą galima pademonstruoti plačiau – fotografuojant *Pinhole* aparatu. Moksleiviai iš šviesai nepralaidžių tūrių (skardinių, dėžučių ir kt.) pasigamina fotoaparata, kurio viduje pritvirtina foto popieriaus lakštą ir pritvirtinę prie lango palieka eksponuoti (kelias paras). Vaizdą, kuris gaunamas išryškintus fotopopierių, aptaria klasėje. Išsiaiškinama, koks vaizdo ryškumo gylis, detalių ryškumas, kodėl užfiksuoti tik nejudantys objektai?

Techniniai *Camera obscura* ir *Pinhole* kameros gamybos bei veikimo principai pateikiami nuorodoje Nr. xxx psl xxx.

Antra užduotis: Fotoaparato sandara ir veikimo principai

Reikalingos priemonės: Juostinis ir skaitmeninis fotoaparatai, kompiuteris, MS Office (Power Point programa), demonstracinė įranga.

Darbas organizuojamas grupėmis. Moksleiviai kartu su mokytoju išsiaiškina juostinio fotoaparato technines charakteristikas ir įtvirtina žinias parengdami du pranešimus. Rengiant pranešimus akcentuojamos fotoaparato dalių bei priedų funkcijos, paskirtis, reikšmė vaizdo susidarymui. Palyginama juostinio ir skaitmeninio fotoaparato sandarą bei veikimo principai.

Pranešimo temos:

1. Fotoaparato įranga ir sudėtinės dalys:

- Korpusas
- Diafragma, jos veikimo principas
- Objektyvas
- Vaizdo ieškiklis

2. Fotoaparato priedai:

- Objektyvų rūšys;
- Trikojis
- Filtrai

Kalbant apie įrangą ir priedus klasėje galima demonstruoti jų paskirtį ir funkcijas:

1. Padaryti tris kadrus (pvz., portretus) su skirtingo židinio nuotolio objektyvais (plačiakampiu – 50 mm – teleobjektyvu) ir išanalizuoti rezultatus (deformacija, šaržas – tikslus veido atkūrimas – veido akcentavimas neryškaus antro plano fone). Įvertinti optikos reikšmę vaizdo kompozicijai ir temos perteikimui.

2. Nufotografuoti silpnai apšviestą objektą, naudojant trikojį ir be jo. Palyginti vaizdo ryškumą. Vietoj trikojo galima fotoaparata padėti ant nejudančios plokštumos (stalo, kėdės, palangės ir pan.). Įvertinti aparato stabilumo reikšmę vaizdo ryškumui fotografavimo procese.

3. Nufotografuoti tą patį objektą, esant vidutiniam apšviestumo laipsniui (pvz., apniukusi diena), vienodam išlaikymui (pvz., 1/30 s) ir skirtingoms diafragmomoms (pvz., f 6,4 ir f 16). Palyginti vaizdų kokybę, įvertinant ryškumą ir spalvingumą.

Trečia užduotis: Apšvietimas

Reikalingos priemonės: Fotoaparatas, skirtingi šviesos šaltiniai (kaitrinė lempa, žvakė, halogeninė lempuė), atšvaitai (balti ir spalvoti popieriaus lapai, audiniai), šviesos filtrai (permatomos spalvotos kalkės, tiulis).

Užsiėmimo metu moksleiviai supažindinami su skirtingos prigimties šviesos šaltiniais ir jų įtaka galutiniam rezultatui: spalvinei gamai, nuotaikai, kompozicijai. Pagrindiniai teoriniai principai išdėstomi per pamoką, atliekant užduotis. Namuose galima skirti analogiškus pratimus, derinant juos su, pvz., fotografiniais žanrais (nufotografuoti natiurmortą „Naktipiečiai“ žvakės šviesoje) arba metodais (sukurti „Mamos portretą“ derinant natūralų ir dirbtinį apšvietimą). Skaitmenines technologijas įvaldę mokiniai gali pamėginti kompiuteriu pakoreguoti šviesos kokybę (pvz., pašalinti geltoną atspalvį, kurį suteikia kaitrinės lempos; naudojant *Photoshop* programos filtrus, pakeisti šviesos šaltinių skaičių ir vietą).

Apšvietimo suvokimui rekomenduojamos šios užduotys:

1. Nufotografuoti prie lango esantį daiktą ir daiktą, kuris yra atokiau nuo lango ir apšviestas staline lempa. Fotoaparate nustatyti dienos šviesos arba jam artimo spektro režimą. Palyginti gautus rezultatus ir pakomentuoti juos.
2. Nufotografuoti iš šono apšviestą baltą objektą (gali būti veidas). Palyginti jį su nuotrauka, kurioje užfiksuotas tas pats objektas, tik priešingoje nuo šviesos šaltinio pusėje 5–15 cm atstumu nuo jo laikomas balto popieriaus lapas. Išanalizuoti atšvaito reikšmę šviesos pasiskirstymui objekto paviršiuje; įvertinti, kaip „suminkštėja“ šešėlis (vaizdo kontrastas); kaip pakinta daikto apimtis ir forma.
3. Atlikti užduotį Nr. 2, vietoj balto popieriaus naudojant ryškių spalvų (raudoną, žalią, mėlyną) atšvaitus. Įvertinti, kaip keičiasi nuotraukos koloritas; emocinė ir psichologinė vaizdo sandara (šiltėja – šaltėja). Atkreipti moksleivių dėmesį į kadre nematomų objektų skleidžiamus spalvinius trikdžius ir jų įtaką galutiniam rezultatui.
4. Nufotografuoti tą patį objektą apšviestą iš skirtingų taškų: nugaros, priekio, šono ir trimis ketvirčiais. Palyginti ir įvertinti, kokią reikšmę objekto apimčiai, piešiniui (siluetui), formai, spalvai, nuotaikai daro skirtingi apšvietimo rakursai.

4.2. Fotografijos kompozicijos principai

Užduočių tikslas: Suvokti fotografijos kompozicijos principus, jų reikšmę formuojant estetinį ir teminį kūrinių pagrindą; suvokti fotografijoje naudojamų klasikinės dailės kompozicijos ir reportažinio metodo skirtumus.

Siūlomos užduotys:

- Linijinė ir toninė perspektyva

- Plokštuma ir diagonalė
- Ritmas
- Kompozicinis akcentas
- Prasminis akcentas
- Rakursas ir žiūrėjimo taškas
- Simetrija – asimetrija

Šio skyriaus užduotis galima atlikti klasėje, išklausius teoriją. Teoriją sudaro fotografijos istorijos (arba mokytojo) darbų apžvalga ir komentarai, kuriuose akcentuojamas konkretus kompozicinis sprendimas (pvz., perspektyva, ritmas, akcentas ir pan.). Moksleiviai pasirenka kelias pozicijas. Iš pateikto užduočių sąrašo ir mėgina jas įgyvendinti klasėje arba lauke. Duodant savarankiškas užduotis, kaip ir poskyryje 1.2. galima jas „pasunkinti“, derinant su kitomis temomis: žanrais, metodais, kompiuterinėmis manipuliacijomis. Pvz., sukurti reportažą „Mano butas“, naudojant skirtingus rakursus ir planus; arba sukurti seriją darbų tema „Rūbų spinta“, naudojant ritmo ir kompozicinio akcento išraiškos priemones.

Pirma užduotis: Simetrija – asimetrija

Reikalingos priemonės: Fotoaparatas

1. Sukurti nuotraukų ciklą, kuriame dominuotų simetrinė arba asimetrinė kompoziciją.
2. Galima rekomenduoti du sprendimo variantus:
 - Paieškoti gamtoje (lauke) simetrijos apraiškų (pvz., lapas, išsišakojęs kelias, namas, spinta ir pan.).
 - Sukurti simetriją, „kadruojant“ nesimetriškus objektus (pvz., medžio kamieno fragmentas stambiu planu,

Antra užduotis: Rakursas ir žiūrėjimo taškas

Reikalingos priemonės: Fotoaparatas

1. Sukurti reportažą „Mano butas“.
2. Naudoti tik aukštą žiūrėjimo tašką, t. y. visi daiktai fotografuojami iš viršaus.
3. Galima rekomenduoti temą spręsti su humoru.
4. Paprašyti paaiškinti, kuo šokiruoja gautasis rezultatas.
5. Paaiškinime turėtų išryškėti sąvokų „žvilgsnis akių lygyje“ ir „aštrus rakursas“ turinys.

4.3. Fotografijos kūrybos metodai ir žanrai

Užduočių tikslas: Suvokti fotografijoje taikomų darbo metodų – reportažinio fotografavimo, darbo studijoje ir kompiuterinių manipuliacijų – taikymo ypatumus. Suprasti įvairių fotografijos žanrų (natiurmorto, portreto, peizažo) paskirtį ir meninius ypatumus.

Siūlomos užduotys:

- Reportažas „Ruduo“
- Reportažas „Pamokoje“
- Natiurmortas „Moksleivio pusryčiai“
- Natiurmortas „Kalėdinis atvirukas“
- Klasikinis natiurmortas „Gausybės ragas“
- Portretas „Draugo šaržas“
- Urbanistinis peizažas „Liūdniausias rajono kampelis“
- Klasikinis peizažas

Atsiskaitymo forma priklauso nuo užduoties pobūdžio ir susideda iš vienos – dviejų fotografijų arba 6–10 nuotraukų serijos. Joms suteikiami pavadinimai, o reportažai palydimi trumpais, dviejų – trijų sakinių apimties paaiškinamaisiais komentarais. Nuotraukos gali būti pateikiamos skirtingais pavidalais: skaitmeniniame pavidale, atspausdintos laboratorijoje arba buitiniu spausdintuvu.

Pateikiamos kelios užduotys, iš kurių pasirenkamas/paskiriamas variantas, geriausiai atitinkantis moksleivio polinkius, galimybes, sugebėjimus. Užduotis gali būti formuluojama temos (pvz., „Jaunystė“, „Moksleivio diena“, „Mano augintiniai“, „Vasarą prisiminus“ ar pan.), žanro (žiemos peizažas, Kalėdinis natiurmortas, šeimos portretas ir pan.) arba metodo (reportažas iš parduotuvės, fantastinis fotomontažas, ir pan.). Formuluoiant užduotis, labai svarbu atsižvelgti į moksleivių amžių ir gyvenimišką patirtį, parinkti temas, kurios jiems yra pažįstamos ir artimos, pvz., šeima, jos nariai, augintiniai, mokykla, užklasinė veikla, atostogos ir kt.

Kiekvienoje užduotyje moksleivis demonstruoja praktinius gebėjimus iš dviejų sričių – darbo metodų ir žanrų. Abi šios sritys yra derinamos, pasirenkami optimaliausi idėjos ir minties perteikimo variantai. Pvz., mokyklos kasdienybė gali būti perteikiama teminėmis nuotraukomis arba natiurmortais. Pirmu atveju naudojamas reportažo metodas, pasakojantis konkretų įvykį pamokoje. Antru – per kompozicijas su moksleivio darbo priemonėmis (pieštukas, tušinukas, liniuotė ir pan.) sukuriama mokyklos įvaizdis.

Pristatant /komentuojant darbus, įvardijama jų panaudojimo sritis ir funkcijos. Pavyzdžiui, mokyklos renginį nušviečiantis teminis reportažas įvardijamas, kaip žurnalistikos sritis, informuo-

janti apie renginio eigą, faktus, dalyvius ir pan. Mokykliniai „natiurmortai“ jau priklausytų parodinės fotografijos sričiai, išreiškiančiai autoriaus požiūrį į mokyklą, santykius su draugais ir kt.

Galutinio rezultato aptarimas vykdomas grupėje. Mokytojas išanalizuoja kiekvieno moksleivio darbą, lygina jį su fotografijos istorijos klasikų nuotraukomis ir kitų moksleivių darbais, nurodydamas trūkumus ir stipriąsias vietas. Autoriai pristato savo serijas, paaiškina temos sprendimo motyvus ir būdus. Pasirinktinai aptaria kelis kitų moksleivių darbus.

Pirma užduotis: Reportažas „Ruduo“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas

1. Tikslas: sukurti darbų seriją tema „Ruduo“.
2. Temą galima traktuoti dvejopai: metų laiko atspindys arba žmogaus gyvenimo metafora. Šiuo atveju pasirenkame teminį aspektą ir pasitelkiame pagrindinius rudens įvaizdžius: spalvų žaismas, apmiršanti gamta, plinkantys medžiai, rūkai ir lietūs, melancholija ir liūdesys.
3. Tokią temos traktuotę geriausiai atskleidžia peizažo žanras: „degantys“ klevai, medžių atspindžiai vandens telkiniuose, virš pievų ar namų susikaukę rūkai. Siekiant išlaikyti vaizdų sekos dinamiką, galima naudoti skirtingus planus: klasikines panoramas (medžiuose „paskendęs“ upės vingis) kaitalioti su vidutiniu (vienišas medis laukuose arba namų fone) ir stambiu (klevo lapas, kaštonas, vandens purslai balose) planais. Užduotis yra kūrybinio pobūdžio, todėl ji traktuojama kaip parodinis opusas, kurio pagrindinis tikslas – emocionalus, estetiškai įtaigus meninis darbas.
4. Apsisprendus sukurti rudens įvaizdį peizažinėmis nuotraukomis, vertėtų pasidomėti garsių peizažistų darbais: kokie kompozicijų sprendimai, apšvietimas, foto aparatūra. Pavyzdžiui, palyginti amerikiečio Ansel'o Adams'o ir lietuvių Stanislovo Žvirgždo peizažus.
5. Fotografuojama natūraliomis sąlygomis, todėl vertėtų pasigilinti į apšvietimo, žiūrėjimo kampo, rakurso, toninės perspektyvos ir kt. raiškos priemones, dažniausiai naudojamas peizažo žanre. Pirmiausia – retai dėkingas rudeninis apšvietimas: saulė pasirodo jau įdienojus, nėra intensyvi.
6. Tinkamas optikos pasirinkimas ir panaudojimas leis pasiekti gerų rezultatų. Galimi keli variantai. Plačiakampis (trumpo židinio nuotolio) objektyvas leis aprėpti didelį panoramos plotą, tačiau deformuos horizonto liniją. Standartinis 50 mm objektyvas užfiksuos nedidelį lopinėlių, tačiau padarius eilę „lopinėlių“, juos vėliau galima sujungti į panoramą kompiuterine programa. Turint teleobjektyvą (didelio židinio nuotolio) neryškiame fone galima išryškinti ir pabrėžti pirmo plano detales.
7. Išanalizavus rudens tematiką ir peizažo specifiką, galima fotografuoti. Nebūtina tai daryti pamokų metu. Numačius užduoties atlikimo terminą (pvz., dvi savaitės), moksleiviai turi galimybę padirbėti po pamokų, per savaitgalio išvykas su šeima (grybaujant, per bulviakasį kaime). Tuo

pat metu gali būti vykdomos kelios užduotys. Svarbiausia yra paskatinti moksleivius nuolat galvoti apie užduotis: stebėti aplinką, apšvietimą, analizuoti darbo sąlygas, generuoti naujas idėjas ir pan.

8. Aptariant darbus dėmesys kreipiamas į tris pagrindinius dalykus: kaip serijoje atskleidžiama rudens tematika; ar darbai savo stiliumi yra vieningi (nemaišomi žanrai, spalvotos ir nespaltvotos nuotraukos); techninis atlikimo lygis.

9. Galiausiai numatomi nuotraukų sklaidos ir eksponavimo/demonstravimo būdai bei priemonės (žr. 3 skyrius „Fotografijos panaudojimas. Komponavimo ir atrankos principai“). Atsižvelgiant į mokyklos materialią bazę, seriją „Ruduo“ galima įrėminti (stiklai, paspartai) ir eksponuoti kaip parodą koridoriuje; panaudojant muzikinį foną ir poetines sentencijas, pateikti kaip nuotaikingą vizualinę prezentaciją („Power Point“ programoje); sukurti teminį-poetinį sienlaikraštį, derinant atspausdintas nuotraukas su poezijos, literatūros ištraukomis, dailės kūrinių reprodukcijomis ir pan.

Antra užduotis: Reportažas „Pamokoje“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas

1. Tikslas: sukurti reportažą apie chemijos pamoką mokykloje.

2. Nuotraukų serija reikia papasakoti apie vienuoliktoje/dvyliktoje klasėje vykstančią chemijos dalyko pamoką. Galimi variantai: pasirenkama konkreti pamoka konkrečią einamų metų dieną arba kuriamas apibendrintas chemijos pamokos poveikslas mokykloje. Abiem atvejais žiūrovas (draugai, tėvai, seneliai) turi susidaryti vaizdą, ką tam tikro amžiaus moksleiviai veikia per chemijos pamoką. Iš anksto reiktų aptarti veiksmų planą su chemijos mokytoju.

3. Pati užduotis konkrečiai nusako žanrą – tai teminė serija, pasakojanti apie mokyklos šio kiadienius.

4. Analogų arba pavyzdžių reiktų ieškoti žurnalistikos klasikoje – rasti autorių, kuriančių žurnalistinius reportažus ir nuotraukų serijomis besistengiančių „aprašyti“ tam tikrus reiškinius arba įvykius.

5. Darbo metodas – reportažas. Autorius privalo apgalvoti chemijos pamokos eigą (mokytojo teorijos dėstymas, mokinių atsakinėjimas, kontrolinis ar laboratorinis darbas), numatyti/atrinkti išraiškingiausius pamokos momentus (laboratoriniai darbai, kurių metu vyksta vizualiai efektingos reakcijos; teorinės pamokos, kuriose per gestus ar veido išraišką atsiskleidžia mokytojo temperamentas; kontrolinis darbas, kurio metu galima nufotografuoti išraiškingus – susikaupusių, mąstančių ir pan. mokinių portretų). Svarbiausia – netikėtumo momentas, reportažo „herojai“ neturėtų pozuoti, o būti pasinėrę į savo darbus.

6. Svarbiausia techninė fotografavimo problema – apšvietimas. Atsižvelgiant į pamokos laiką, (kuriuo paros metu ji vyksta: 8 val. dar neprašvitus, per pietus ar pan.) reiktų iš anksto apgalvoti fotografuotinas vietas (suolus) - kuris suolas bus geriausiai apšviestas ir numatyti, iš kokios vietos jį geriausia fotografuoti. Kadangi daromas reportažas, galima pamėginti „paparacinti“, t. y. fotografuoti paslapčiomis, kai kiti moksleiviai to nepastebi. Puiki priemonė – mobiliame telefone integruotas foto aparatas, leidžiantis netikėtai, nelakstant po klasę ir nekrinant į akis aplinkiniams, iš savo suolo fiksuoti vyksmą.

7. Kad reportažas nebūtų nuobodus, taikyti skirtingus planus ir žanrus. Serijoje panaudoti portretą (pvz., susiraukęs moksleivis), detalę (pvz., stambiu planu nufotografuota kolba, formulėmis išmargintas sąsiuvinio puslapis), bendrą planą (prieš pamoką šurmuliuojanti klasė, pro langą žvelgianti mokytoja).

8. Aptariant seriją pagrindinį dėmesį kreipti į tai, kaip išsamiai ir turiningai „papasakota“ apie tai, kas vyko pamokoje. Išsiaiškinti, kokios nuotraukos labiausiai patraukė dėmesį, kodėl? Išryškinti įvykio pateikimo trūkumus (neaišku, kas vyksta; „pasakojimas“ nuobodus; tipažai neišraiškingi ir pan.).

9. Aptarti, kur geriausia panaudoti šį reportažą: išeksponuoti viešoje erdvėje (jeigu jis yra meniškas ir išraiškingas); pakabinti kabinete skelbimų lentoje; patalpinti mokyklos internetiniame puslapyje (jeigu jis yra informatyvus) ir pan.

Trečia užduotis: Natiurmortas „Moksleivio pusryčiai“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas; skirtingi šviesos šaltiniai (pvz., kaitrinė arba halogeninė stalinė lempa); natiurmorto komponavimui reikalingi daiktai.

1. Tikslas: sukurti teminį natiurmortą, panaudojant studijinį darbo metodą.

2. Pagrindinė užduotis: sugalvoti temą ir būdus jai įgyvendinti. Galimi sprendimo variantai – humoras, metafora, ironija. Darbe pasakojama ne apie valgį, o apie tai, kaip prasideda žmogaus diena: skubėjimu ir vėlavimu į pamokas (pvz., dantų šepetukas ir pasta); rūpestingu močiutės šokinėjimu aplink vaiką (šviežiais gaminiais nukrautas stalas); melancholija (žvilgsnis pro aplytą ar apšarmojusį langą) ir pan.

3. Primenama, kad natiurmortas – tai žanras, kuriame iš negyvų daiktų kuriamas pasakojimas ir kuriame kiekvienas daiktas turi savo literatūrinę prasmę. Kalbama apie medžiagiškumą (stiklas, medis, metalas) ir faktūrų derinius. Aptariami pagrindiniai natiurmorto komponavimo principai ir schemas (spalvų derinimas, trikampis, ovalas, prasminė ir kompozicinė dominantė ir pan.).

4. Teiginių pagrindimui moksleiviams pateikiami reklaminės fotografijos pavyzdžiai, kuriuose geriausiai išryškėja komponavimo, apšvietimo, teminiai ir kiti natiurmorto kūrimo ypatumai.

5. Aptariant reklaminius pavyzdžius išryškinami studijinio darbo ypatumai: klasikinės kompozicijos dėsniai; apšvietimo svarba modeliuojant apimtis; daiktų atrankos (pagal prasmę ir medžiagiškumą) ypatumai.

6. Pagrindinė techninė problema – foto įrangos ir apšvietimo pasirinkimas. Akcentuoti, kad, pvz., plačiakampė optika iškraipo daiktų formas, perspektyvą ir sukuria dinamišką erdvę, tolimo židinio nuotolio objektyvas mažina antrojo plano ryškumą ir pan.

7. Fotografuojant galima išmėginti skirtingų šviesos šaltinių įtaką nuotaikos kūrimui. Pvz., kaitrinė lempa sukurs geltoną atspalvį ir suteiks jaukumo.

8. Vertinant darbus dėmesys skiriamas temos atskleidimui ir kadravimui. Vaikai pakomentuoja darbus ir išsiaiškina, ar jų nuomonė sutampa su autoriaus tikslais. Argumentuoja savo požiūrį. Analizuojama kompozicija, akcentuojant daiktų tarpusavio grupavimą (ar kompozicija „nepabirusi“, ar teisingai parinktas kompozicijos akcentas ir pan.) ir jų išdėstymą kadre (tuščio ploto ir daiktų, pirmo plano ir fono santykis ir pan.).

Ketvirta užduotis: Natiurmortas „Vakaras“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas; skirtingi šviesos šaltiniai (pvz., kaitrinė arba halogeninė stalinė lempa); natiurmorto komponavimui reikalingi daiktai.

1. Tikslas: sukurti teminį natiurmortą, panaudojant studijinį darbo metodą.

2. Pagrindinė šios užduoties akcentas – nuotaika, kurios emociniai atspalviai priklauso nuo temos pasirinkimo (melancholija, ramybė, vakarėlio šurmuly ir pan.)

3. Primenama, kad natiurmortas – tai žanras, kuriame iš negyvų daiktų kuriamas pasakojimas ir kuriame kiekvienas daiktas turi savo literatūrinę prasmę. Kalbama apie medžiagiškumą (stiklas, medis, metalas) ir faktūrų derinius. Aptariami pagrindiniai natiurmorto komponavimo principai ir schemos (spalvų derinimas, trikampis, ovalas, prasminė ir kompozicinė dominantė ir pan.).

4. Teiginių pagrindimui moksleiviams pateikiami meninės fotografijos pavyzdžiai, kuriuose atsispindi įvairios temos ir nuotaikų perteikimo būdai.

5. Pagrindinė techninė problema – apšvietimo, kaip emocijų perteikimo priemonės pasirinkimas. Akcentuoti, kad, pvz., iš tamsos daiktus „ištraukianti“ žvakių šviesa suteikia romantikos, paslapties; geltonas kaitrinių lempų vualis – jaukumo; ryški šviesa pabrėžia spalvų intensyvumą ir pan.

6. Vertinant darbus dėmesys skiriamas emociniam temos atskleidimui, nuotaikos perteikimui. Vaikai pakomentuoja darbus ir išsiaiškina, ar jų nuomonė sutampa su autoriaus tikslais. Argumentuoja savo požiūrį. Analizuojama kompozicija, akcentuojant daiktų tarpusavio grupavimą (ar kompozicija „nepabirusi“, ar teisingai parinktas kompozicijos akcentas ir pan.) ir jų išdėstymą kadre (tuščio ploto ir daiktų, pirmo plano ir fono santykis ir pan.).

Penkta užduotis: Studijinis portretas „Klasiškai“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas; daiktai žmogui charakterizuoti; aksesuarai (rūbai, aprangos detalės).

1. Sukurti charakterinius 2–3 draugų (arba giminių, mokytojų) portretus, naudojant studijinę darbo metodą. Galimą užduotį pakoreguoti ir sukurti charakterinius portretus, ikūnijančius tam tikrų profesijų atstovus (mokytojas, dresuotojas, sportininkas ir pan.).

2. Darbo esmė – atskleisti žmogaus charakterį, pomėgius per jo išvaizdą, daiktus ir laikyseną. Galima paprašyti, kad portretuojamieji atsineštų jiems labiausiai patinkančius (tinkančius) daiktus. Autorius privalo atskleisti savo požiūrį į fotografuojamą asmenį, t.y. vaizdais pademonstruoti, kaip jį suvokia ir mato. Pateikiami įvairūs charakterizavimo variantai: per temperamentą (cholerikas – suveltais plaukais, ištaršytais rūbais, neramia poza); būdą (mokslininkas – užsivertęs knygomis, mąstantis); pomėgius (sportininkas – būdingas judesys, atributai) ir pan. Galimas humoristinis variantas, pvz., klasikiniu kostiumu aprengtas ir futbolininko bateliais apautas jaunuolis.

3. Dirbama studijiniu principu. Autorius pats režisuoja sceną: parenka tipažus, aprangą, aksesuarus; apgalvoja kompoziciją ir apšvietimo schemas.

4. Pavyzdžiu galima pateikti Lietuvos fotomenininko A.Aleksandravičiaus menininkų portretus, kuriuose per detalę bandoma atskleisti žmogaus profesija ir charakteris.

5. Pagrindinė problema – kuo taiklesnis asmens „apibūdinimas“, naudojant įvairias režisūros ir fotografavimo priemones.

6. Vertinant darbus dėmesys kreipiamas į tai, kaip taikliai ir išradingai sukurtas personažas. Kolegialiai nurodomi darbų trūkumai ir privalumai. Aptariant darbus klasikinės kompozicijos požiūriu vertinami žmogaus ir fono santykis, vaizdo kadravimas, apšvietimas, spalvinis sprendimas.

Šešta užduotis: Psichologinis portretas „Akimirka“

Reikalingos priemonės: fotoaparatas

1. Sukurti 3–4 reportažinių portretų seriją, kurioje atspindėtų nesuvaidinta žmonių nuotaika ir natūraliai atsiskleistą tam tikros charakterio savybės.

2. Darbo esmė yra užfiksuoti spontaniškas, akimirką tetruncančias žmogaus emocijas ar jausmų protrūkį – melancholiją, liūdesys, džiaugsmas, pyktis. Atkreipti dėmesį į veido išraišką, gestus, laikyseną, t. y. esminius ir išraiškingiausius kūno kalbos momentus

3. Dirbama reportažiniu metodu, t.y. moksleiviams primenami pagrindiniai reportažinio fotografavimo principai: stebėti aplinką, nesikišti į įvykių seką, numatyti būsimus „veikėjų“ žingsnius, greitai ir operatyviai užfiksuoti akimirką; daryti kelis kadrus iš eilės (iš kurių vėliau atrenkami geriausi); negalvoti apie klasikinius kompozicijos dėsnius. Svarbu greitis ir operatyvumas.

4. Aptariant užduotį, pagalbon galima pasitelkti Lietuvos fotomenininko Antano Sutkaus portretus, išskirti Ž. P. Sarto ir visuomenės veikėjų portretus. Paanalizuoti, kaip dokumentinio reportažo rėmuose gimsta nuotrauka, taikliai ir psichologiškai apibūdinanti fotografuojamą asmenį.

5. Pagrindinis techninis reikalavimas yra susijęs su fotoaparato galimybių ir valdymo išmanymu. Moksleivis turi įvertinti darbo sąlygas, pasirinkti kameros nustatymus ir, esant reikalui, greitai juos pakeisti.

6. Vertinant nuotrauką, dėmesys kreipiamas į tai, kaip stipriai ir taikliai užfiksuota nuotaika. Analizuojama, kokia emocija dominuoja, kodėl? Iš techninės pusės aptariama nuotraukų kompozicija – naudota optika, apšvietimo sąlygos, įvykio pobūdis, ir jų įtaka galutiniam rezultatui.

4.4. Kompiuterinės manipuliacijos

Užduočių tikslas: Suvokti estetinius ir prasminius skirtumus tarp „gryno“ (tik fotoaparatu išgauto) ir kompiuteriu redaguoto vaizdo. Skirti sąvokų „nuotraukos redagavimo“ ir „vaizdo kūrimo“ kompiuterinėmis programomis esmę.

Siūlomos užduotys:

- Panoramos kūrimas
- Efektai
- Filtrai
- Kompozicinio akcento kūrimas
- Spalvų koregavimas
- Kompozicijos koregavimas

Kadangi pagrindinis ugdymo krūvis tenka fotografavimo technikos ir estetikos pažinimui, praktiniai darbai grafinėmis programomis skiriami mokytojams ir moksleiviams, jau turintiems įgūdžių šioje srityje. Be to, pageidautina, kad užsiėmimų metu moksleiviams būtų prieinama *Photoshop* programa. Šiame skyriuje užduotys formuluojamos kryptingai, atsižvelgiant į analogijas su fotografavimo procesu. T. y. pateikiamos užduotys, kurias galima atlikti ir foto laboratorijoje (pvz., soliarizacija, posterizacija), naudojant skirtingą techniką (pvz., plačiakampį objektyvą, panoraminę foto kamerą), pasirenkant filtrus (pvz., korekciniai, spalviniai) ir pan. Tokiu būdu formuojamas suvokimas, kad kompiuteris yra ne kokybiškai nauja, o tam tikras fotografinių procesų funkcijas dubliuojanti ir palengvinanti priemonė.

Pirma užduotis: Panorama

Reikalingos priemonės: fotoaparatas, kompiuteris, Photoshop programa

1. Stovint vienoje vietoje ir pasisukant 45 laipsnių kampu padaryti 5 nuotraukas.
2. Naudojant komandas *File - Automat - Photomerge* sukurti ištisinę vaizdų panoramą.
3. Išanalizuoti gautos panoramos kompoziciją: horizonto liniją, apšvietimo pasiskirstymą. Palyginti ją su panoraminiu foto aparatu padaryta nuotrauka.

Antra užduotis: Kompozicinio akcento kūrimas

Reikalingos priemonės: fotoaparatas, kompiuteris, Photoshop programa

1. Nufotografuoti portretą peizažo fone taip, kad abu planai būtų pakankamai ryškūs. Perkelti nuotrauką į kompiuterį.
2. Užduotis – akcentuoti pirmo plano objektą, mažinant fono ryškumą.
3. Užduoties atlikimas:
 - Įrankiu *Lasso* išskirti portretą.
 - Meniu komanda *Select – Inverse* sukeisti išskyrimo vietas (atlikus komandą išskirtu tampa ne portretas, o fonas).
 - Meniu komanda *Filter – Blur – Gaussian Blur* sumažiname fono ryškumą.
 - Palyginame rezultatą su tuo, kurį gautume tą patį objektą fotografuodami ilgo židinio nuotolio objektyvu.

4.5. Fotografija dizaine ir internete

Užduočių tikslas: Suvokti esminius vaizdo ir teksto santykius kuriant vizualinį vaizdą, suvokti bei praktiškai pritaikyti dizaino kūrimo etapus.

Siūlomos užduotys:

- Nuotraukos parengimas internetui.
- Foto galerijos sudarymas virtualioje erdvėje.
- Lankstinuko, brošiūros maketavimas ir gaminimo procesas.
- Mokyklos valgyklos meniu sumaketavimas.
- Mėgiamos grupės CD arba DVD maketavimas.

Pirma užduotis: Sumaketuoti mokyklos valgyklos meniu.

Reikalingos priemonės: Fotoaparatas arba turimų nuotraukų archyvas, kompiuteris, balti ir spalvoti popieriaus lapai, kartonas, klijai, žirkklės, rašymo priemonės, kompiuteris, kuriame instaliuotos profesionalios arba laisvo kodo programos, kurios tinkamos darbui su tekstu bei vaizdu, spausdintuvas.

1. Nufotografuoti kelis valgykloje pagamintus patiekalus.
2. Panaudojant „Informacinių technologijų“ pamokų žinias, sutvarkyti meniu tekstą pagal raštvedybos reikalavimus.
3. Maketuoti galima dviem variantais:
 - Kompiuteriu
 - Rankomis. Šiuo atveju nuotraukas ir tekstą galima atsispausdinti, apkirpti ir suklijuoti ant pasirinkto formato popieriaus lapo.

4.6. Fotografija reklamoje

Užduočių tikslas:

Siūlomos užduotys:

- Marškinėlių gaminimas.
- Pakuotės, etiketės komponavimas.
- Pasirinkto renginio plakato maketavimas.

Pirma užduotis: Pakuotės, etiketės komponavimas.

Reikalingos priemonės: Fotoaparatas arba turimų nuotraukų archyvas arba kompiuteris su internetine prieiga, balti ir spalvoti popieriaus lapai, kartonas, klijai, žirkklės, rašymo priemonės,

kompiuteris, kuriame instaliuotos profesionalios arba laisvo kodo programos, kurios tinkamos darbui su tekstu, bei vaizdu, spausdintuvas.

Užsiėmimo metu moksleiviai supažindinami su pakuotės, etiketės gaminimo procesais: maketavimu, iškirtimo formos gaminimu, spaudos bei pospaudos procesų sistema, kurios dėka „gimsta pakuotė, etiketė“. Jei yra galimybė galima nuvykti į įmonę, kuri atlieka vieną ar kitą procesą ar net visus procesus. Apžvelgiama pakuočių, etikečių įvairovė, jų gaminimo medžiagos. Aptariami pakuočių gaminimo pagrindiniai etapai:

Dizainas. Jis yra ypatingai svarbus, kadangi kuriamas įmonės ar produkto įvaizdis, dar kitaip vadinamas “brandu”. “Brandas” turi būti išskirtinis.

Dizaino paruošimas spaudai arba techninis dizainas. Elektroninė ar kitokia kūrybinio dizaino versija yra paverčiama į apdirbimui tinkamą formatą, kuriame yra daromi visi reikalingi techniniai dizaino pakeitimai – technologinės užlaidos, spalvų koregavimas, atspaudų išdėstymas formoje, spalvų skaidymas. Atlikus visus koregavimus, šiame etape gaunama elektroninė dizaino versija, skirta galutinio išvedimo įrenginiui – plėvelių procesoriui ar tiesioginiam formų eksportavimui.

Spausdinimas. Pakuotės spausdinamos ofsetiniu, fleksografiniu, skaitmeniniu, trafaretiniu (Šilkografija) spaudos būdais.

Papildomas apdirbimas. Atspausdinti darbai gali būti įvairiai apdirbami, siekiant jiems suteikti ypatingų savybių, pvz. folijavimas ir reljefinių įspaudų štapavimas suteikia produktams išskirtinę išvaizdą ir yra ypač plačiai naudojamas alkoholio, kosmetikos bei higienos prekių etikečių gamybai. Tuo tarpu laminavimas gali tarnauti ir kaip apsauginė priemonė nuo galimo žalingo poveikio ir yra plačiai naudojamas tepalų bei chemijos produktų etikečių gamyboje.

Atliekant šią užduotį reikia apsispręsti:

1. kokią pakuotę, etiketę mokiniai darys: tai bus bendra, individuali produkto pakuotė;
2. dizaino užuomazgom naudos remiantis pasirinktos firmos brendu ar kurs dizainą nuo pradžių pats;
3. kokio dydžio bus pakuotės išklotinė: bus sumažintas maketas ar gamins natūralaus dydžio pakuotę
4. būtinai nusibraižyti eskizą. Tai turi būti atliekama ant tūrinio būsimos pakuotės maketo, nes ant išklotinės gali būti keblu išsiaiškinti kuri kraštinė jungsis su kita.

Šiai užduočiai atlikti siūlyčiau naudoti Informacinių technologijų ir tradicinių priemonių derinį. Pakuotės išklotinei projektuoti mokiniams rekomenduočiau naudoti: popierių, liniuotę ir rašymo priemonę. Išklotinės braižymas ugdyt braižymo, tikslumo, išradingumo bei loginio ir erdvinio mąstymo įgūdžius. Pakuotės dizainui reikėtų naudoti kompiuterį, nes rankomis užrašyti tekstą gana sudėtinga, ranka galima rašyti tik tam tikrus elementus, jei to reikalauja eskizas. Vaizdo elementus rekomenduojama iškirpti kompiuteriu iš turimų nuotraukų archyvo, atsižvelgiant į tai ar tas motyvas tinkamas. Parengtus elementus suklijuoti taip kaip numatyta projekte.

Šiai užduočiai atlikti galima pasitelkti tik kompiuterines priemones: maketuoti pasirinkta programa (būtina atžvelgti į programos galimybes), maketą spausdinti turimu spausdintuvu (pagal turimo spausdintuvo formatą, darbą galima spausdinti dalimis ir suklijuoti).

Pastaba. Atliekant šią užduotį rekomenduojama naudoti storą popierių, kad pakuotė būtų stabilesnė, bei nepamiršti įrėžti popierių ties lenkimo linijomis – subisuoti – tai galima padaryti bu-kai aštriu daiktu, pvz. virbalo galu ar žirklių kampučiu. Tai garantuos gražią lenkimo liniją.

4.7. Foto paroda

Užduočių tikslas: susipažinti su darbų eksponavimo tvarka, apipavidalinimo darbais.

Siūlomos užduotys:

- Eksponavimo pratimas – armonikos lankstymo tipo lankstinukas.
- Darbų ciklo pristatymas klasės bendruomenei.
- Pasirinktos temos foto parodos organizavimas.
- Projektas – Autorinės parodos rengimas.

Pirma užduotis: Parodos rengimas.

Reikalingos priemonės: Parodai atrinktos nuotraukos, balti arba spalvoti popieriaus lapai, kartonas, klijai, žirklys, rašymo priemonės, kompiuteris, spausdintuvas.

Atliekant užduotį išskiriami šie etapai:

1. Sudaryti nuotraukų eksponavimo eilės seką.
2. Sugelvoti pavadinimą.
3. Sugelvoti parašus po nuotraukomis.
4. Parašyti anotaciją, kurioje trumpai apibūdinti parodos turinį ir pateikti žinių apie autorių/autorius.
5. Parinkti nuotraukoms pasparto spalvą.